

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE ŞAHIS ARŞİVCİLİĞİ UYGULAMALARI HAKKINDA BİR
MODEL ÖNERİSİ: AZRA ERHAT ÖZEL ARŞİVİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Canan YILMAZ

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE ŞAHIS ARŞİVCİLİĞİ UYGULAMALARI HAKKINDA BİR
MODEL ÖNERİSİ: AZRA ERHAT ÖZEL ARŞİVİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Canan YILMAZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE ŞAHIS ARŞİVCİLİĞİ UYGULAMALARI HAKKINDA BİR
MODEL ÖNERİSİ: AZRA ERHAT ÖZEL ARŞİVİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ

TEJ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ (Danışman)**
- 2- Prof. Dr. Fatih RUKANCI**
- 3- Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ**
- 4- Prof. Dr. Nevzat ÖZEL**
- 5- Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA**

Tez Savunması Tarihi

15/01/2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ danışmanlığında hazırladığım
**“TÜRKİYE’DE ŞAHIS ARŞİVCİLİĞİ UYGULAMALARI HAKKINDA BİR
MODEL ÖNERİSİ: AZRA ERHAT ÖZEL ARŞİVİ ÖRNEĞİ (Ankara. 2026)”** adlı
doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun
olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve
kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik
kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü
yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

12/02/2026

CANAN YILMAZ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, bireysel anlatıları okumayı, bu izlerin oluşturduğu bağlamı fark etmeyi ve ortaya çıkan sonuçları değerlendirmeyi mümkün kılarken aynı zamanda akademik ve kişisel gelişimime de katkı sağlamıştır.

Çalışmamın her aşamasında bilgi ve deneyimiyle yol gösteren, akademik gelişimimde büyük emeği bulunan tez danışmanım Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ’e içtenlikle teşekkür ederim. Akademik düşünme biçiminin şekillenmesinde ve konuya bakışımın olgunlaşmasında önemli katkıları olan hocamın, yalnızca bu tez sürecindeki rehberliği değil, uzun yıllara yayılan eğitici ve destekleyici yaklaşımı benim için büyük bir ayrıcalık olmuştur.

Tez izleme komitelerimde yer alan ve çalışma süreci boyunca değerli görüşleri, yapıcı eleştirileri ve yönlendirici katkılarıyla araştırmanın sağlam bir zemine oturmasını sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Fatih RUKANCI’ya ve Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA’ya teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde yer alarak görüş ve fikirlerini benimle paylaşan değerli hocalarım Prof. Dr. Nevzat ÖZEL’e ve Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ’a çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca büyük emek ve fedakârlıklarda bulunan, desteklerini her zaman hissettiğim sevgili annem, babam ve kardeşime ne kadar teşekkür etsem az. İyi ki varsınız.

Canan YILMAZ

Ankara, 2026

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR LİSTESİ	v
RESİMLER LİSTESİ	vi
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Amaç	2
1.2. Kapsam ve Sınırlılıklar	5
1.3. Hipotez / Varsayım	6
1.4. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği	7
1.5. Kaynaklar	8
1.6. Düzen	10
1.7. Terminoloji	11
2. BÖLÜM: ARŞİVLEMENİN DEĞERİ ÜZERİNE	13
2.1. Arşivleme Gereksinimi	13
2.2. Arşiv Oluşturma Gerekliliği- Arşivleme Geleneği / Kültürü	16
2.2.1. Saklama ve Biriktirme Pratiklerinin Temelleri	17
2.2.1.1. Koleksiyon ve Koleksiyonculuk	19
2.2.1.2. Kişisel Kayıt Tutma Pratiği	22
2.3. Toplumsal Hafızada Bireysel Hafızanın Rolü	24
2.3.1. Kitle Kaynak Kullanımı ve Vatandaş Arşivciler	26
2.3.1.1. Citizen Archivist Dashboard Platformu	28
2.3.1.2. Transcribe Bentham Projesi	29
2.3.1.3. Smithsonian Digital Volunteers Platformu	30
2.3.1.4. By The People Projesi	31
3. BÖLÜM: BİR ÖZEL ARŞİV TÜRÜ OLARAK ŞAHIS ARŞİVLERİ	35
3.1. Arşiv / Özel Arşiv / Resmî Arşiv Kavramları	35
3.1.1. Özel Arşiv ve Resmî Arşiv İlişkisi	39
3.2. Şahıs Arşivleri	43
3.2.1. Şahıs Arşivlerinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değeri	46
3.2.2. Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan Şahıs Arşivleri	53
3.2.3. Şahıs Arşivlerinin Öznelliği	56
3.3. Şahıs Arşivlerinin Denetimi	60
3.3.1. Sağlama	61

3.3.1.1. Bağış	62
3.3.1.2. Satın Alma	64
3.3.1.3. Miras / Vasiyet	65
3.3.1.4. Gözetim	67
3.3.2. Düzenleme ve Tanımlama	68
3.3.3. Koruma	73
3.3.4. Erişim ve Sürdürülebilirlik	77
4. BÖLÜM: AZRA ERHAT ARŞİVİ’NİN DÜZENLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR MODEL ÖNERİSİ	81
4.1. Azra Erhat’ın Yaşamı ve Çok Disiplinli Entelektüel Kimliği.....	82
4.1.1. Çeviri Faaliyetleri ve Filolojik Çalışmaları	84
4.1.2. Coğrafi ve Kültürel Araştırmaları.....	85
4.2. Azra Erhat Özel Arşivi	88
4.2.1. Arşivin Sağlanması.....	88
4.2.2. Kaba Tasnif, Aslı Düzen Kontrolü ve Sıralama	89
4.2.3. Arşivin Düzenlenmesi	90
4.2.3.1. Broşürler	92
4.2.3.2. Çalışma Dosyaları.....	92
4.2.3.3. Defterler.....	93
4.2.3.4. DIA Pozitifler	94
4.2.3.5. Fotoğraflar	96
4.2.3.6. Fotoğraf Negatifleri	98
4.2.3.7. Gazete Kupürleri ve Tam Gazeteler	98
4.2.3.8. Kartografik Materyaller	100
4.2.3.9. Kartpostallar	101
4.2.3.10. Kartvizitler.....	102
4.2.3.11. Kitaplar ve Süreli Yayınlar.....	102
4.2.3.12. Makbuzlar	103
4.2.3.13. Mektuplar	103
4.2.3.14. Objeler	104
4.2.3.15. Taziye Kartları.....	106
4.2.3.16. Telgraflar	106
4.2.3.17. Yayınevi Sözleşmeleri.....	107
4.3. Şahıs Arşivleri İçin Yapısal Bir Arşivleme Modeli Önerisi.....	108
4.3.1. Serileri Oluşturulması.....	109

4.3.1.1. Efemera Serisi.....	112
4.3.1.2. Yazışmalar Serisi.....	113
4.3.1.3. Defterler Serisi.....	114
4.3.1.4. DIA ve Negatifler Serisi	115
4.3.1.5. Fotoğraflar Serisi	116
4.3.1.6. Gazeteler Serisi.....	117
4.3.1.7. Haritalar Serisi.....	117
4.3.1.8. Mesleki Belgeler Serisi.....	118
4.3.1.9. Objeler Serisi	118
4.3.2. AtoM (Access to Memory) Temelli Modelleme	119
4.3.2.1. Otorite Kaydı Oluşturma	119
4.3.2.2. Fon-Seri-Alt Seri-Dosya Hiyerarşisi Oluşturma	123
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	126
KAYNAKÇA.....	133
EKLER	147
ÖZET	148
SUMMARY	149

KISALTMALAR LİSTESİ

APA	American Psychological Association
APPM	Archives, Personal Papers and Manuscripts
AtoM	Access to Memory
BETSIS	Devlet Arşivleri Başkanlığı Belge Tarama Sistemi
CDWA	Categories for the Description of Works of Art
DACS	Describing Archives: A Content Standard
DCMI	Dublin Core Metadata Initiative
DOAJ	Directory of Open Access Journals
EAD	Encoded Archival Description
ICA	International Council on Archives
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
ILO	International Labour Organisation
ISAAR (CPF)	International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons, and Families
ISAD (G)	International Standard Archival Description (General)
MARC21	Machine Readable Cataloging 21
MODS	Metadata Object Description Schema
NARA	National Archives and Records Administration
OCR	Optical Character Recognition
RAD	Rules for Archival Description
SAA	Society of American Archivists
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Gönüllüler tarafından transkribe edilmiş mektup örneği.....	30
Resim 2: Smithsonian Transcription Center Digital Volunteers projesi iş akışı	31
Resim 3: Transkript işlemi tamamlanmış mektup örneği	31
Resim 4: Arşiv teriminin isim, fiil ve sıfat olarak tanımları	35
Resim 5: C. A.White (1854-1933)’a ait aile fotoğrafı, evlilik belgesi ve vasiyeti.	47
Resim 6: Ara Güler’e ait 1970 tarihli Basın Kartı ve Gece Müsaade Kartı	49
Resim 7: Kişisel Eşyalar ve Bireysizleşme Sergisi. Dachau Toplama Kampı Müzesi .	50
Resim 8: Albert Einstein'ın Guy H. Raner’e yazdığı 28 Eylül 1949 tarihli mektup.....	51
Resim 9: Viyana ve Münih bitpazarlarında satılan kişisel belgeler.....	52
Resim 10: Anne Frank'ın Günlüğü, Anne Frank House, Amsterdam, Hollanda.....	55
Resim 11: 18 Mart 1943 tarihli Vakit Gazetesi	58
Resim 12: Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi Sergi Afişi.....	80
Resim 13: Tanıtım broşürleri (solda) ve etkinlik broşürleri (sağda).....	92
Resim 14: Azra Erhat’ın çocukluk günlükleri (1927,1928).....	93
Resim 15: Azra Erhat’a ait not defterleri	94
Resim 16: Azra Erhat tarafından düzenlenen DIA pozitifler.....	95
Resim 17: Üzerinden tarih, başlık ve üretici bilgileri bulunan DIA örnekleri	96
Resim 18: Arşivde yer alan Kişisel ve mesleki fotoğraf örnekleri	97
Resim 19: Çeşitli saklama kutularında ve zarflarda yer alan fotoğraf negatifleri	98
Resim 20 : Azra Erhat tarafından biriktirilen gazete kupürleri.....	100
Resim 21: Koleksiyonda yer alan karayolları ve antik kent haritaları.....	100
Resim 22: Koleksiyonda yer alan çeşitli görseldeki kartpostallar	101
Resim 23: Kartpostal üzerinden tarih bilgisi tespit örnekleri	102
Resim 24: Azra Erhat’a Bülent Ecevit tarafından gönderilen mektup	104
Resim 25: Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi Azra Erhat Köşesi.....	105

Resim 26: Eczacıbaşı Ailesi tarafından gönderilen taziye kartı.....	106
Resim 27: Çapa Hastanesi Nöroloji Kliniği'ne gönderilen telgraf	107
Resim 28: Mitoloji Sözlüğü için yapılan 28.04.1982 tarihli sözleşme	108
Resim 29: AtoM (Access to Memory) yazılımında otorite kaydının oluşturulması....	122
Resim 30: AtoM (Acces to Memory) yazılımında serilerin oluşturulması.....	124
Resim 31: AtoM (Acces to Memory) yazılımında hiyerarşinin oluşturulması.....	125

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: II. Dünya Savaşı dönemine ait kişisel günlük sahiplerinden örnekler	57
Tablo 2: Arşiv malzemelerinin tahribatına yol açabilecek unsurlar	74
Tablo 3: Azra Erhat Özel Arşivi'nin fon içi hiyerarşik gösterimi	111
Tablo 4: Şahıs arşivlerinde materyal türlerinin biyografik ve kuramsal katkıları	129

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Tarih boyunca insanoğlu kendi şuuruna sahip çıkabilmek için delillere ihtiyaç duymuştur (Delmas, 1991, s.1). Birey bu ihtiyaç doğrultusunda toplama, saklama, biriktirme davranışları geliştirmiş, kanıtlar yaratarak hem kendi varlığını ortaya koymuş hem de gelecek nesillere bilgi ve tecrübelerini aktarma yollarını keşfetmiştir. Arşivleme pratiği de bu ihtiyaçtan doğmuş, nesiller boyu sosyal, kültürel, siyasi, teknolojik değişimlerle yöntem ve biçim değişirse de varlığını sürdürmüştür.

Bireysel kayıt tutma pratiği ile temelleri atılan arşivleme geleneği zamanla iktidarı ve gücü elinde bulunduranların himayesi altında şekillenmiştir. Bu sebeple bireysel temsilin neredeyse olmadığı, bazı toplulukların temsilinde de yetersiz kaldığı bir yapı oluşmuştur. Sömürgeleştirilen ve arşivleri elinden alınan toplumların yazılı geçmişini ailelerin ve kişilerin kendi hafızalarını korumak için sakladıkları belge, fotoğraf, defter gibi özel arşiv malzemeleri oluşturmaktadır. Bu durum şahıs arşivlerinin tarihsel, sosyolojik ve siyasi değerini ortaya koymaktadır.

Tarihin sadece resmî kaynaklar üzerinden okunması / değerlendirilmesi alışkanlığı, artık geride kalmış durumdadır. Özellikle tarih, kültür ve sanat çalışmalarında özel arşivler resmi arşivleri tamamlayıcı misyonlarıyla sıklıkla başvurulacak kaynaklar arasındadır. Yaşamöyküsü, anı ve biyografi gibi anlatı türleri ile bu türleri temel alan film ve belgesel yapımlarının üretiminde, resmî arşivlerin yanı sıra şahıs arşivlerinden elde edilen bilgi ve malzemelerden de yararlanılmaktadır.

Şahıs arşivleri arşiv sahibinin yaşamına dair bilgi, belge ve doküman barındıran birincil kaynaklardan oluşur. Bu arşivler sayesinde arşiv sahibinin hayata bakış açısı, çalışma tekniği, entelektüel çevresi, eğitim hayatı ve profesyonel yaşamı hakkında birtakım bilgiler elde etmek mümkündür. Aynı zamanda arşivin oluştuğu / geliştiği döneme dair sosyal, kültürel ve ekonomik çıkarımlar yapılabilir. Arşivlerde yer

alan materyaller gündelik yaşamın nasıl sürdürüldüğünü, bireylerin toplumsal olaylara nasıl tepki verdiğini ve dönemin koşullarının günlük hayat içerisinde nasıl deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca seçim, ihtilal, savaş gibi siyasi olayların, doğal felaketlerin, kültürel ve teknolojik değişimlerin toplumda nasıl karşılık bulduğunu değerlendirme imkânı tanımaktadır.

Kültürel, sosyal ve akademik değerleri göz önünde bulundurularak şahıs arşivlerinin denetimlerinin sağlanmasının gerekliliği açıktır. Bunun gerçekleşebilmesi arşiv sahipleri ve mirasçıları ile kurum ve kuruluşlar arasında, hukuksal dayanaklar çerçevesinde kurulacak iş birliğine bağlıdır. Türkiye’de bu tür arşivler için yasal dayanağı oluşturan 16 Temmuz 2018 tarihli *Devlet Arşiv Başkanlığının kurulmasına ilişkin 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi* ve 18 Ekim 2019 tarihli *Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik* birtakım düzenlemeler içermektedir. Kararnamenin 5. maddesinin C bendi ve Yönetmeliğin Özel Arşivlerin Satın Alınması başlıklı 7. maddesi bu tür arşivlerin tespit edilmesi, toplanması ve gerekli durumlarda satın alınması gerekliliğinin yasal dayanağını oluşturmaktadır.

Çalışma sonunda amaçlanan, şahıs arşivlerinin sosyal, kültürel ve akademik değerini vurgulamak, şahıs arşivciliğinin bağımsız bir ihtisas alanı oluşturma potansiyelini değerlendirmek ve bu alanın hangi uygulama alanlarıyla ilişkili olarak ele alınabileceğini ortaya koymaktır. Çalışma aynı zamanda şahıs arşivciliği uygulamalarına yönelik yapısal bir model ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylelikle arşiv sahiplerinin / mirasçılarının ve kurumların paydaşlar olarak bu tür arşivlerin kurumsallaşma sürecine gerekli hassasiyet ve özeni göstermesi yönünde bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

1.1. Amaç

Şahıs arşivleri, resmi arşivlerin söyleyemediklerini söylemek, kimi zaman geçmişin yeniden inşasını sağlamak, özellikle gündelik hayatın geçmişi hakkında bilgiler elde edebilmek adına önemli arşiv türlerinden biridir. Bu arşivlerin sağlanması,

korunması, yönetimi ve gelecek kuşaklara aktarılması üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur. Kesin kuralları olmayan, kültürel mirasımızın belgesel kısmını oluşturan bu arşivlere farklı bakış açıları kazandırılarak denetleme ve koruma yolunda adımlar atılmalıdır.

Şahıs arşivleri son yıllarda gerek edebiyat, tarih, biyografi, sosyoloji gibi disiplinlerde gerekse toplumun yoğun ilgi gösterdiği belgesel, dizi ve filmlerde kendine sıklıkla yer bulmaktadır. Bu ilginin olası sebeplerinden biri kültürel ve sosyal geçmişin resmi kaynakların yanı sıra öznel bakış açısı ile nasıl ifade edildiğinin merak edilmesidir. Şahsın içinde yaşadığı döneme ilişkin oluşturduğu arşiv yardımıyla ilgili dönemin sosyo-kültürel yapısı, ekonomik durumu, siyasi atmosferi vb. dinamikler hakkında çıkarımlarda bulunmak mümkün olabilmektedir. Akademik, sosyal ve sanatsal çevrede kullanım yoğunluğu da göz önünde bulundurularak diğer özel arşiv türleri gibi şahıs arşivlerinin de mevcut ve potansiyel değerini ortaya koymak çalışmanın bilgi hizmetleri açısından önemini gösterecektir.

Şahıs arşivleri; resmi arşivler gibi kimi yasa ve mevzuatlar uyarınca oluşturulması zorunlu tutulmuş koleksiyonlar değildir. Bu arşivler; arşiv sahibinin ilgi alanları ve merakı, kayıt tutma alışkanlıkları, kültürel kodları, miras bırakma içgüdüsü, estetik beğenisi vb. diğer çeşitli sebeplerle ortaya çıkabilmektedir. Kayıt tutma motivasyonunun arkasındaki psikolojik ve sosyolojik gerekçeler bu arşivleri anlama ve yorumlamada yardımcı olabilecek unsurlardır.

Azra Erhat (1915-1982) Türk deneme yazarı, eski Yunan ve Roma dilleri uzmanı, filolog, arkeolog, çevirmen ve akademisyendir. Çalışmaya konu olan Azra Erhat Özel Arşiv'i içerisinde broşürler, gazete kupürleri, kartpostallar, mektuplar, yayınevi sözleşmeleri, kitap taslakları, fotoğraflar, günlükler, not defterleri, dialar, katalog fişleri, ders notları, telgraflar, vergi makbuzları, kitap ve süreli yayınların yanında nesne ve koleksiyon malzemesi de yer almaktadır. Arşiv, arkeoloji, filoloji, edebiyat ve turizm gibi

disiplinler arası birçok alanda araştırmacılara kaynak sunarak yeni araştırma alanları açmasının yanı sıra, dönemin sosyal ve kültürel atmosferini farklı bir bakış açısıyla yansıtması açısından da önemli bir işlev üstlenmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı; *“kişilerin neden arşiv oluşturma gereksinimi duyduklarını açıklamaya çalışmak, arşiv belgeleri / malzemeleri üzerinden kişinin yaşam tarzı, olaylara karşı tepkileri, sosyal statüsü, karakter özellikleri hakkında hangi bilgilerin elde edilebileceğini tespit etmek, bu tespitlerin toplumsal yansımaları üzerine sosyal, kültürel ve tarihi çıkarımlar yapabilmek, bireysel ve toplumsal hafıza ilişkisini araştırmak ve kişi arşivciliği / özel arşivcilik kavramlarını literatüre kazandırmak”* olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın alt amaçları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Bir özel arşivin tanımlanmasının ve tasnifinin hangi disiplinler açısından önem taşıyabileceğini göstermek, özel arşivlerin kayıt altına alınmasının önemini belirtmek.
2. Şahıs arşivlerinin oluşum sürecinin (düzenleme, koruma, dijitalleştirme, erişime açma) tahlil edilmesine /anlaşılmasına yönelik çıkarımlar yapmak.
3. Şahıs arşivleri temelinde özel arşivlerin kanun, yönetmelik ve sözleşmeler uyarınca yasal çerçevesini incelemek.
4. Özel arşiv çalışmalarının özellikle psikoloji, sosyoloji ve halkbilim gibi diğer disiplinlerle olan bağı ve değerini vurgulamak.
5. Şahıs arşivlerinin barındırdıkları malzeme özelliği nedeniyle sadece arşiv olarak değil aynı zamanda bir "koleksiyon" olarak da değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymak ve bu farkındalığın gelişmesine katkı sağlamak.
6. Azra Erhat biyografisine katkı sağlamak ve arşiv üzerinden sürdürülebilir çok yönlü bir şahıs arşivciliği model önerisi ortaya koymak.

1.2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışma, tarihsel açıdan 20. yüzyıl Türkiye'sinde entelektüel üretim ve kültürel birikim süreçleri içerisinde oluşmuş bir şahıs arşivini örneklem olarak incelemektedir. Çalışmanın coğrafi sınırını Türkiye oluşturmakla birlikte, şahıs arşivlerinin doğası gereği yurt dışı ile kurulan entelektüel, akademik ve kültürel ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan belge ve materyaller de değerlendirilmiştir. Çalışma Türkçe ve İngilizce literatüre dayanmaktadır. Örneklem olarak incelenen arşiv Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Yunanca belge ve doküman içermektedir. Konu bakımından tez, şahıs arşivlerinin oluşum süreci, içerik özellikleri ve bu arşivlerin sosyal, kültürel ve akademik değerine odaklanmaktadır.

Araştırma kapsamında fotoğraf, mektup, kartpostal, broşür gibi materyallerin koleksiyon nesnesi olmaktan çıkıp, şahıs arşivlerinde yer almalarıyla birer belgeye dönüşme süreci teorik ve uygulamalı olarak ele alınacaktır. Bu materyallerin şahıs arşivlerindeki önemi tür bazlı sınıflanarak değerlendirilecek, olası araştırma değerlerine yer verilecektir.

Araştırma kapsamında şahıs arşivlerinin düzenleme ve tanımlama çalışmalarının yürütülmesinde bir rehber oluşturan *A Manual for Small Archives* ve uluslararası üstveri standartlarından *International Standard Archival Description (General) (ISAD -G)* ve *International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families (ISAAR-CPF)* kullanılacaktır. Oluşturulan arşiv yapısı *Access to Memory (AtoM)* yazılımında çevrimiçi olarak tanımlanacaktır.

Araştırma kapsamında herhangi bir kişinin elinde bulundurduğu, topladığı sakladığı koleksiyonlar değil, arşivsel değeri sayesinde bir kurum tarafından sağlanması yapılmış, arşivin kurumsallaşmasının gerekli görüldüğü arşivler dikkate alınmıştır. Bu gerekçe ile kimlik kazandırıldığı varsayılan bu arşivler için çalışma boyunca “şahıs arşivleri” terim kullanılmıştır.

1.3. Hipotez / Varsayım

Bir özel arşiv türü olarak şahıs arşivleri ülkemizde resmi arşivler kadar değer görmemekle beraber arşiv sahibi kurumlar arşiv malzemesinin düzenleme ve tanımlama çalışmalarını yürütmede yetersiz kalmaktadır. Bu tür arşivleri düzenleme zorlukları, arşivlerin çoğu zaman erişime kapalı olması, dağılması, kaybolması, bölünmesi gibi sorunlar hukukî olarak fazla gündeme gelmemektedir. Kurumların mekân, teçhizat ve bilgi yetersizliği gibi gerekçelerle arşivleri âtıl durumda muhafaza etmeleri, bu arşivlerin yalnızca fiziksel mekâna bağlı olarak erişilebilir olmasına neden olmaktadır. Bu gibi problemler ve arşivcilik alanında yol gösterici akademik çalışmaların sınırlılığı bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Kişilerin siyasi, sosyal ve edebî alanlardaki rolleri ve toplumsal etkileri, sahip oldukları özel arşivleri yalnızca bireysel bellek unsurları olmaktan çıkarak tarihsel, kültürel ve hukukî açıdan değer taşıyan, akademik araştırmalar için önemli birer bilgi ve belge kaynağı hâline getirebilmektedir. Sahibinden bağımsız arşiv malzemesinin nadirliği, içeriği, maddi değeri, materyal türü gibi sebepler de bu tür arşivlerin önemini belirleyebilmektedir. Bu iki durumdan en az birine sahip olan arşivler taşıdıkları değerleri yansıtacak şekilde tasnif edilmeli, tanımlanmalı, korunmalı ve gelecek nesillere aktarılmalıdır. Özel arşivlerin temel türlerinden olan şahıs arşivlerinin özelde bireyi genelde toplumu farklı yönlerden destekleyebileceğini ve bunun için de belirlenecek kural, yöntem, uygulama ve düzenlemelerle bir denetim sistemine dahil edilmesi gerektiği görüşü çalışmanın bir diğer problemini oluşturmaktadır. Bu problemlerden yola çıkarak tezin **temel hipotezi** aşağıdaki gibidir:

“Bir özel arşiv türü olarak şahıs arşivlerinin oluşturulmasının ardındaki motivasyondan başlayarak arşiv belgeleri / materyali üzerinden arşiv sahibinin yaşam tarzı, olaylara karşı tepkileri, sosyal statüsü, karakter özellikleri hakkında hangi

bilgilerin elde edilebileceği araştırılmalı, bu arşivlerin sosyal, kültürel ve akademik değeri ortaya koyulmalıdır.

Yukarıdaki temel hipotezi destekleyen alt hipotezler ise şöyledir:

Alt Hipotez 1: *Şahıs arşivleri “şahıs arşivciliği” kavramını ve uzmanlık alanının oluşmasına ve literatüre kazandırılmasına zemin hazırlamaktadır.*

Alt Hipotez 2: *Şahıs arşivlerinin mevcut ve potansiyel değeri göz önünde bulundurularak korunması, denetlenmesi ve uluslararası arşivcilik kural ve yöntemlerine göre tanımlanması yönünde bir model oluşturulmalıdır.*

1.4. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, sosyal olguları anlamada bağlamın ve ifadenin zenginliğini vurgulayan yapıcı ve yorumlayıcı bir araştırma metodolojisidir. Olayları ve durumları nicelleştirmek yerine *ne, neden, ne zaman, kim ve nasıl* sorularının cevapları üzerine odaklanır ve yerinde gözlem, örnek olay analizi, literatür taraması, dokümanter ispat gibi yöntemlerle çıkarım yapmayı amaçlar (Lim, 2024, s. 200).

- Çalışmanın arşivleme felsefesinden şahıs arşivlerine uzanan teorik kısım için ilgili kitaplar, dergiler, yüksek lisans ve doktora tezleri, sözlükler, yönetmelikler ve kanunlar başta olmak üzere ulusal ve uluslararası basılı ve çevrimiçi kaynaklar incelenmiş çalışmanın teorik kısmı kurgulanmıştır.
- Çalışma alanının dinamik yapısı gereği şahıs arşivleriyle ilgili biyografiler, belgeseller, sergiler, filmler, müzayedeler, podcastlar çalışma süreci boyunca takip edilmiştir.
- Gerçekleştirilen literatür taramasında “özel arşiv”, “kişi arşivi”, “şahıs arşivi”, “kişisel arşiv”, “arşivsel tanımlama” “kişi arşivciliği” anahtar sözcükleri kullanılmıştır. Yabancı literatürde ise “personal paper”, “personal archive”,

“private archive”, “archival description” “personal archivist” anahtar sözcükleri temelli taramalar yapılmıştır.

- Türkiye’de ve dünyada şahıs arşivlerine sahip bilgi merkezlerinin bu tür arşivleri sağlama, düzenleme, koruma ve erişime sunma açısından izledikleri politikalar incelenmiş, arşivlerin sosyal ve araştırma değeri üzerinde çalışılmıştır.
- Çalışmanın uygulama kısmı şahıs arşivlerine teorik, sosyal ve kültürel açıdan örnek oluşturabilecek nitelikte olan *Azra Erhat Özel Arşivi* üzerinde yürütülmüştür. Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi’nde bulunan arşiv bizzat yerinde incelenmiş ve üzerinde çalışılmıştır. Arşivin kuruma kazandırılma süreci hakkında ayrıntılı bilgi edinmek amacıyla 2023 yılında Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi Daire Başkanı Güven Tuncel ve bağış sürecini yürüten kütüphane personeli Öğr. Gör. Emel Fatma Bayrakeri ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme kapsamında, arşivin sağlanma yöntemi, kurumsal süreçler içerisindeki değerlendirilmesi ve arşivin devrine ilişkin uygulamalar ele alınmıştır. Elde edilen veriler, çalışmanın uygulama bölümünde arşivin bağlamını ve kurumsal çerçevesini destekleyici nitelikte kullanılmıştır.
- Çalışmada arşivin düzenleme adımları ve fon-seri-alt seri-dosya hiyerarşisi kişi / aile arşivleri ve küçük ölçekli koleksiyonların yönetimi için temel başvuru kaynağı kabul edilen *A Manual for Small Archives* kuralları çerçevesinde yürütülmüştür. Tanımlama standardı olarak *ISAD –(G)* kullanılmıştır.
- Arşivin çevrimiçi tanımlaması için *AtoM* yazılımının demo sürümü kullanılmıştır. Fon-seri-alt seri-dosya tanımlamaları bu yazılım üzerinde çevrimiçi olarak yapılmıştır.

1.5. Kaynaklar

Çalışma kapsamında literatür taraması için Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Kütüphaneleri basılı ve çevrimiçi kaynaklarından faydalanılmıştır.

Şahıs arşivlerine sahip *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Tarih Vakfı, Boğaziçi Üniversitesi Dijital Arşiv Koleksiyonu, Türkiye Yardım Sevenler Derneği, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Kitaplığı, SALT Araştırma* incelenmiştir.

Çalışmanın örneklem kısmını oluşturan 4. Bölüm için Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan *Azra Erhat Özel Arşivi* 'nden faydalanılmıştır. Arşivin doğasını daha iyi kavrayabilmek adına Azra Erhat'ın gezi yazıları, anı kitapları, çevirileri, inceleme yazıları, sözlük çalışması, edebi eserleri incelenmiştir. Literatür çalışması için aşağıda belirtilen basılı ve elektronik kaynaklar kullanılmıştır:

- Archivaria
- Bilgi Dünyası
- Dergi Park
- Directory of Open Access Journals (DOAJ)
- Emerald Insight
- JSTOR
- Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA)
- Oxford Journals
- ProQuest Dissertations & Theses Global
- Resmî Gazete
- Sage Journals
- Science Direct
- Taylor & Francis
- Türk Kütüphaneciliği
- Türkiye Bibliyografyası
- Türkiye Makaleler Bibliyografyası
- Wiley Online Library
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Tez Kataloğu

Terimlerin tanımları için Fatih Rukancı, Hakan Anameriç ve Alparslan Başar'ın “*Arşiv Terimleri*”, Bekir Kemal Ataman'ın “*Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*”, Türkiye Bilimler Akademisi'nin “*Sosyal Bilimler Terimleri Sözlüğü*” ve Amerikan Arşivciler Derneği'nin “*Dictionary of Archives Terminology*” kitaplarından faydalanılmıştır. Çalışma metninin yazımında Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük ve Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi referans alınmıştır. Atıflar ve kaynakçanın hazırlanmasında, American Psychological Association (APA) Style kullanılmış, kuralların uygulanmasında *Bilimsel Yayınlarda Kaynak Gösterme, Tablo ve Şekil Oluşturma Rehberi APA 6 Kuralları* (Şencan ve Doğan, 2017) kitabından yararlanılmıştır.

1.6. Düzen

Tez beş bölümden oluşmaktadır:

Birinci (Giriş) bölümde; tezin amacı, kapsamı, hipotez ve alt hipotezleri, kullanılan yöntem ve veri toplama teknikleri açıklanmıştır. Aynı zamanda bu bölümde çalışmada kullanılan kaynaklar, tezin yapısal düzeni ve konuya ilişkin terimlerin açıklandığı terminoloji kısmı yer almaktadır.

İkinci bölümde; arşivleme gereksinimi ve geleneği üzerinde durulmuş, arşivlemenin temellerini oluşturan saklama ve biriktirme pratikleri incelenmiştir. Bu pratiklerin üzerine şekillenen koleksiyon ve koleksiyonculuk kavramları araştırılmış, bireysel hafıza ve toplumsal hafıza arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Bu ilişkinin somutlaştırılması adına Kitle Kaynak Kullanımı (Crowdsourcing) ve Vatandaş Arşivciler (Citizen Archivist) kavramları ve uygulamaları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; öncelikle arşiv, özel arşiv, resmi arşiv, şahıs arşivi kavramları ele alınmıştır. Şahıs arşivlerinin sosyo-kültürel ve ekonomik değeri üzerinde durulmuş, bu arşivlerin toplumsal katkısını ortaya koymak amacıyla psikolojik ve sosyolojik açıdan değerlendirilmeler yapılmış, çeşitli örnekler ele alınmıştır. Şahıs arşivlerinin denetimini

sağlamanın yolları araştırılmış, bu süreç boyunca uygulanması gerekli görülen adımlar incelenmiştir.

Dördüncü bölümde; çalışmanın uygulama kısmı yer almaktadır. Çalışmaya örnek oluşturan Azra Erhat Özel Arşivi'nin özgün değeri ve önemi üzerinde durulmuş, söz konusu arşiv, arşivcilik yöntem ve teknikleriyle düzenlenmiş ve AtoM uygulamasında tanımlaması yapılarak örneklendirilmiştir.

Beşinci bölümde (Sonuç ve Öneriler); çalışma sonunda elde edilen veriler ve sonuçlar doğrultusunda değerlendirmeler yapılmış, çözüm önerileri sunulmuş ve gelecek çalışmalara yönelik yol gösterici bir çerçeve oluşturulmuştur.

1.7. Terminoloji

Alt Seri (Sub-series): “Bir seri içerisindeki unsur veya belgelerin dosyalama düzeni, materyal türü, belge türü veya içerik yönünden kolaylıkla birbirinden ayrılabilen alt bölümü.” (Arşiv Terimleri, 2023, s. 14).

Arşiv Fonu (Archive Fond): “1. Özel veya tüzel kişilerin, görev, faaliyet ve işlemleri sonucu üretilen veya toplanan, arşivlerin düzenlenmesinde kaynaklık eden kurum/kuruluş veya birimi esas alan temel bölüm 2. Genellikle aynı kaynağa bazen de aynı dönem ve temaya ait belgeler bütünü” (Arşiv Terimleri, 2023, s. 18).

Arşiv Malzemesi (Archival Material): “Arşivlerde belgenin devralınmasından, hizmete sunulması, restorasyonu ve sergilenmesine kadar tüm iş ve işlemler için gerekli olan yardımcı araç-gereç (ler). 2. Potansiyel olarak arşiv belgesi statüsü kazanabilecek materyal” (Arşiv Terimleri, 2023, s. 18).

Arşiv Serisi (Series): “Belirli bir işlev veya konuyla 20 olan ilgileri, aynı faaliyetin ürünü olmaları, farklı bir biçime, materyal türüne sahip olmaları, oluşturulma koşulları veya kullanımlarından kaynaklanan başka bir ilişkiye sahip olmaları nedeniyle, tek bir birim halinde işlenen veya bir dosyalama sistemine göre düzenlenen arşiv belgesi topluluğu” (Arşiv Terimleri, 2023, s. 19).

Arşivsel Tanımlama: Arşiv fonlarının/belgelerinin arşivcilik standartlarına uygun olarak analizi, özelliklerinin belirlenmesi, ilgili üst veri alanları kullanılarak açıklanması sürecindeki entelektüel çalışmaların tümü (Arşiv Terimleri, 2023, s. 22).

Belge (Records): “Gerçek ve tüzel kişilerin iş ve işlemleri neticesinde oluşturulan, bilgi içeren, yazılmış, çizilmiş, resmedilmiş, görüntülü, sesli veya elektronik kayıt” (Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında..., 2018).

Gözetim (Custody): “Arşiv sahiplerinin mülkiyetlerinde bulunan arşiv belgelerini / materyalini yetersiz fiziksel ortam, teknik bilgi eksikliği, hukuki statü gibi koşullar nedeniyle fiziksel bütünlüklerini bozmadan koruma altında tutan sözleşmeler uyarınca arşivlerin yönetimini de yürütebilen kişi ve/veya tüzel kişi, vasi.” (Arşiv Terimleri, 2023, s. 66).

Kitle Kaynak Kullanımı (Crowdsourcing): Bir bireyin, bir kurumun, kâr amacı gütmeyen bir organizasyonun veya şirketin, esnek bir açık çağrı yoluyla, farklı bilgi, heterojenlik ve sayıdaki bir grup bireye gönüllü bir görev üstlenmesini önerdiği bir tür katılımcı çevrimiçi etkinliktir (Estelles-Arolas ve Gonzalez-Ladron-de-Guevara, 2012, s. 197).

Özel Arşiv (Private Archive): Gayri resmî kuruluşların, kurumların ve örgütlenmelerin evrakları/arşivleri veya gayri resmî provenansa sahip evraklar/ arşivler (Arşivcilik Terimleri Sözlüğü, 1995, s. 84).

Şahıs (Kişi) Arşivi (Personal Archives): “Kişilerin kendilerine kalan, hayatları süresince ürettikleri, aldıkları ve topladıkları kişinin kendisi, ailesi ve iletişimde olduğu diğer kişi ve kurumlara ilişkin belgelerden/ materyalden -kişisel/özel belgelerden oluşan özel arşiv türü” (Arşivcilik Terimleri Sözlüğü, 1995, s. 85).

2. BÖLÜM: ARŞİVLEMENİN DEĞERİ ÜZERİNE

İnsan yaşamı boyunca elde ettiği bilgi ve deneyimi çeşitli yollarla saklamış, korumuş ve gelecek kuşaklara aktarmanın yollarını keşfetmiştir. Bu arayış yalnızca hafızayı ve bilgiyi korumak için değil, geçiciliğe ve yok olmaya karşı bir süreklilik oluşturma arzusundan da kaynaklanmıştır. Bu arzunun somutlaşmış hali olan arşivleme; geçmişten bugüne bilimsel, kültürel ve tarihi kayıtların bireysel hafızanın sınırlılıklarını aşarak daha uzun süreli saklanmasına imkân veren bir pratiktir. Çalışmanın bu bölümünde arşiv felsefesi temelinde arşiv oluşturma ihtiyacı incelenecek, bireysel hafıza ve arşiv pratikleri üzerinden toplumsal hafıza irdelenecek, geçmişin şimdiki zaman ve gelecek üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

2.1. Arşivleme Gereksinimi

Arşivleme; saklama ve düzenlemenin yanı sıra bilginin, belleğin, zamanın ve düşüncenin dinamik ilişkilerini sorgulayan tarihinin yazının icadına kadar uzandığı köklü bir pratiktir. Geçmiş, şimdi ve gelecek ile oluşturduğu bağ sayesinde bireysel ve kolektif kimlik inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Üstlendiği bu rol ile sosyoloji, epistemoloji, antropoloji ve felsefe ile yakından ilgili bir bilim dalıdır. Arşivleme pratiğinin disiplinler arası ve çok katmanlı yapısını Derrida “arşiv sözcüğünden daha az açık olan hiçbir şey yoktur” şeklinde ifade etmiştir (Derrida, 1998, s. 90).

Arşivleme toplumun gelecekte neye ihtiyaç duyabileceği, hangi belge ve kayıtların saklanması gerektiğinin tespiti gibi soruların cevapları üzerine kuruludur. Bu sorulara cevap aranırken belgelerin yok edilme ya da saklanma kararı üzerinde tam yetkili bir durum söz konusudur. Bu durum hem bireysel hem kolektif bilincin oluşumunda kanıta dayalı bir birikim oluşturur. Bu bakımdan modern arşivler belleğin önemli bir kısmını temsil eder ve toplum arşivcilere gelecekteki hafızasının ne olacağını seçme sorumluluğu yükler (Delmas, 1991, s. 3).

Terry Cook arşivleme sürecinde “ne” ve “nasıl” sorularının cevaplanmasından çok “neden” sorusunun cevabının araştırılmasını daha anlamlı bulduğunu ifade etmiştir. Kayıtların oluşturulmasının ardında yatan toplumdaki pratik ve psikolojik dürtülerin daha derin boyutlarının araştırılmasının arşiv teorisi ve arşivcilik mesleği zemininde beşerî ve sosyal bilimlere daha geniş katkı sağlayacağını savunmuştur. Aynı zamanda bu sorgulamanın arşivciyi tarihçiden ayıran nokta olduğunu da vurgulamıştır (Cook, 1984, s. 45). Arşivleme sürecinin önemli aşamalarından biri de bu karar sürecidir. Çünkü neyin neden saklanacağına karar vermek aynı zamanda neyin dışarıda kalacağına da karar vermektir. Foucault da arşivlemede karar alma sürecinin önemini aşağıdaki şekilde vurgulamıştır (Foucault, 2011, s. 153):

“Benim arşiv olarak adlandırdığım şey, bir kültür içinde sözcelerinin ortaya çıkış ya da yok oluşunu, yeniden yayılma ya da silinmelerini, olay ya da şey olarak paradoksal varoluşlarını belirleyen kurallar oyunudur.”

Bu tanımdan yola çıkarak arşivleme sürecini, çağının bilgi üretim mekanizması ve yorumlama pratiği olarak ifade edilebiliriz. Bu sebeple ait olduğu dönemin sosyal, kültürel, siyasi, dini atmosferi ile şekillenen arşivler içinde bulunduğu bağlamdan koparılmadan değerlendirilmelidir. Arşiv ve arşivleme süreci çok katmanlı niteliğiyle yeniden yorumlanabilir, yapılandırabilir ve farklı dönemlerde tekrar kullanılabilir yapıdadır. Her nesil arşivde bir sonraki neslin okuyacağından farklı şeyler okumaktadır (Ketelaar, 2001, s. 139). Bu arşivlemenin dinamik yapısından kaynaklanmaktadır. Arşivleme süreci gelecek nesillerin arşivi nasıl okuyacaklarına dair bir müdahale içerdiği için de önem teşkil etmektedir. Arşivlerin sunduğu tek bir doğrunun olmayabileceği, arşivleme sürecinde etkisi olan bağlamların da gözetilmesinin önemli olduğu, bir başka deyişle arşivin anlamsal şeceresinin sorgulanması gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır (Ketelaar, 2001, s. 141).

Arşivleme sürecinde arşivcilerin de karar verici olarak sorumluluğu büyüktür. Arşivin oluşum / gelişim süreci hakkında bilgi sahibi olmak bu aşamadaki toplumsal, siyasal ve kültürel dinamikleri anlamada oldukça önemlidir. Nelerin dışarıda bırakıldığı, hangi olayların kayda değer görülmediği de bu bilgiler sonucunda ortaya çıkacaktır. Elizabeth Kaplan bu süreçte arşivcilerin kararlarını belgelemelerini, yöntemlerini açıklamalarını ya da varsayımlarını izah etmelerini gerektiren standartların eksikliğini eleştirmektedir (Kaplan, 2011, s. 11). Arşivleme bir yönüyle kayıt tutma, bu kayıtları arşiv materyaline erişmek için kullanma ve koruma süreçlerini de içermektedir. Kayıt tutma; dönemin bilgi kayıt ortamı, kullanılan teknikler, kullanıcı profili, kullanım sıklığı ve bu kayıtların nerede kullanılacağına göre çeşitli formatlarda yapılabilmektedir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023a, s. 12). Her dönem çeşitlenen ihtiyaçlar ve üzerinden geçen zaman ile değişen arşiv algısı teknoloji ile de başka bir boyut kazanmaktadır. Derrida, *“teknolojideki mutasyonun yalnızca arşivleme sürecini değil, arşivlenebilir olanı (arşivlenmesi gereken şeyin içeriğini) da değiştirdiğini”* ileri sürmektedir (Derrida, 1996, s. 17). Bir e-posta ile iletilen mesajın söylemsel tarzı bir mektubunkinden oldukça farklıdır. Gönderici ile alıcı arasındaki sürenin günler, haftalar hatta aylardan saniyelere indirgenmiş olması mesajın içeriği ve amacı üzerinde etkilidir. Bir e-postanın bir durumu saniyeler içinde etkileyebileceğini bilmek ile cevabın gelmesinin aylar süreceğini bilerek beklemek arasında fark vardır. Bu sebeple kayıt oluşturma, saklama ve kullanım teknolojileri kaydın içeriği ve yapısı üzerinde dolaylı olarak etkilidir (Ketelaar, 2001, s. 135).

Arşiv disiplinde bilgi edinmek için kullanılan metodoloji arşiv teorisinden türemiştir. Teori, metodoloji ve uygulama arasında güçlü bir bağ vardır. Arşivcilik; arşiv materyalinin doğası hakkındaki varsayımlara dayanan ve bu yolla teori için test alanı sağlayan bir bilimsel çalışma alanıdır. Dolayısıyla, arşivcilikte fikirler önce gelir ve hem pratiği hem de bilimsel çalışmayı yönlendirir (Duranti, 2007, s. 50). Arşivler için hem

epistemoloji hem de hedef olarak pratiğin önceliğini vurgulamak mantıklıdır, çünkü teori pratiğe veya en azından pratik terimlere çevrilmezse anlamsızdır (Kaplan, 2001, s.9).

2.2. Arşiv Oluşturma Gerekliliği- Arşivleme Geleneği / Kültürü

İnsanoğlu kendi şuuruna sahip çıkabilmek için delillere ihtiyaç duyar. Arşivler sosyal varlık olan insana dayalı belgelerdir. İnsanoğlunun sürekliliğinin ve dünyadaki yaşama şartları içinde değişikliklere uyumunun kanıtlarıdır. Arşivlerin sosyal rolü budur (Delmas, 1991, s. 1). Tarih boyunca iktidar sahipleri yönetimleri sürecinde ne kadar çok icraat yapmışlarsa, arşivleri de o derece kapsamlı olmuştur. Bu nedenle düzenli ve sistematik bir arşiv oluşturma geleneği kendiliğinden ortaya çıkmıştır (Şentürk, 2020, s. 17). Arşiv ne tür belgeden / materyalden oluşursa oluşsun bir düzen, ilişkisel ve kendi içinde mantıksal bir bütünlük arz eder. Bu sebeple belirlenmiş, tecrübe edilmiş ve ihtiyaçlara göre şekillenmiş bir mekanizmaya sahiptir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023a, s. 11). Üretilen ve değer verilen her şey Mezopotamya'dan beri çeşitli aktarım biçimleriyle korunmaktadır. Toplumsal hafızanın ve tarihin arşivsel aktarımını ise üç kategoride sınıflamak mümkündür (Hallo, 2010, s. 421):

- 1. Kanonik aktarım:** Din, mitoloji, efsaneler, ritüeller gibi manevi konularda geleneksel uygulama ve pratikler
- 2. Anıtsal aktarım:** Kahramanlık, zafer, güç ve kalıcılığı temsil eden lahit, mezar, abide, kitabe, heykel, bina gibi eserler
- 3. Arşivsel aktarım:** Kişi ve kurumların faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ve yasal, yönetsel ya da tarihsel belge niteliği taşıyan kayıtlar

Bu aktarım biçimleri günümüzde de toplumsal mirasın gelecek nesillere devredilmesi gayesiyle sürdürülmektedir. Arşivleme pratiği tarih boyunca sosyal, kültürel, siyasi, teknolojik değişimlerle yöntem ve biçim değişirse de varlığını sürdürmüştür. Aynı zamanda kültürel- kişisel- toplumsal hafıza kavramlarından daha önce ortaya çıkarak bu kavramların şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Rukancı,

Anameriç ve Başar, 2023a, s. 13). Arşivleme gerek bireysel gerekse toplumsal şeffaflığı, hesap verilebilirliği ve sürekliliği destekleyen bir pratiktir. Arşivleme kültürü ise bu pratiğin gündelik faaliyetlere yansımaları ve bir disiplinin göstergesidir. Arşivleme kültürünün yaygınlaştırılması, sadece teknik bir beceri olarak değil, aynı zamanda kültürel bir sorumluluk ve bellek politikası olarak ele alınmalıdır.

2.2.1. Saklama ve Biriktirme Pratiklerinin Temelleri

İnsan sosyal ve maddi dünyanın içine doğar (Aksu Güngör, 2016, s. 3). Hem başkalarıyla hem de maddi dünya ile etkileşime girerek beslenir ve büyür. İnsan-nesne ilişkisi yaşamsal gereklilikle başlamış ekolojik koşullar, bilişsel kapasitenin gelişimi ve evrimsel uyum süreçleriyle beraber şekillenmiştir. Avcılık-toplayıcılık insanların dünyaya erken adaptasyonu olarak kabul edilir ve insanlık tarihinin büyük bir zaman diliminde süregelen varoluş biçimidir (Dillion, 2019, s. 255). Yaklaşık 2,5 milyon yıl süren bu dönemde topluluklar taş, boynuz, kemik parçaları, ağaç kökleri gibi hayatta kalmalarına yardımcı olacak pek çok şeyi toplayıp biriktirmiştir. Avcılık-toplayıcılık döneminden tarımsal faaliyetlere geçilmesiyle insan üretmeye başlamış bu gelişme toplama ve biriktirme davranışını dönüştürmüştür. Tarımsal üretimin yoğunlaşması, depolama yöntemlerinin gelişimi saklama ve biriktirmeyi elverişli kılmıştır. Bu dönüşüm yerleşik hayata geçişle birlikte mülkiyet kavramını da beraberinde getirmiştir (Ayyıldız, 2003, s. 9). Başta ortak mülkiyetin hâkim olduğu toplumsal düzen zamanla bireysel mülkiyetin ön plana çıktığı bir yapıya dönüşmüştür. Bu değişim ile nesnelere atfedilen anlam derinleşmiş, bireysel olarak nesnelerle kurulan ilişki yeniden yapılandırılmıştır. İnsan-nesne ilişkisi her çağda farklı gerekçelerle ve değişimlerle süregelenmiştir. Bu ilişki insanlık tarihi evrelerinin insan-nesne ilişkisi üzerinden araç ve gereçlerin kullanımına göre sınıflandırılmasına zemin hazırlamıştır.

Epistemolojik olarak ele alındığında bilginin üretilmesi / elde edilmesi ve aktarılmasında nesne-algı-dil-yazı dizgesi önemlidir. Bu dizgede nesne / olgu, duyu

organları ile algılanarak tanınmaya çalışılır ve anlamlandırılır. Bu süreç bireylerin aralarında anlaşma ve iletişim aracı olan dil ile yapılır. Dil ile gerçekleştirilen yorum düşünce ve duygular daha sonra benzer bir durumla karşılaşıldığında kolaylıkla bilinsin diye kaydedilir. Birey kendisi, ailesi kimi zaman da mensubu bulunduğu toplum için önemli olan nesne / olguyu saklar ancak bunun değer taşıyabilmesi için kayıtlı olması gerekmektedir.

Toplama, biriktirme ve saklama davranışları hem bireysel hem de toplumsal düzeyde psikolojik, sosyal ve kültürel temellere dayanmaktadır. Nesneler yalnızca maddi varlıklar değil aynı zamanda kültürel varlıklardır. Toplumlar tarafından oluşturulan kültürlerin birer göstergesidir ve bir anlatı oluşturmaktadırlar (Ayyıldız, 2003, s. 1). İnsanlar, nesnelerle kurdukları ilişkiler aracılığıyla kendi varlıklarını anlamlandırır ve konumlandırırlar. Dolayısıyla biriktirme, sadece pragmatik bir eylem değil, aynı zamanda kimlik, sosyal ve kültürel statünü oluşturma bir aracıdır. Paleolitik dönemden kalma koleksiyonlar, erken dönem insanların önemli nesneleri bundan binlerce yıl önce yalnızca ölümlerin öteki dünyadaki yaşamlarına eşlik etmesi için değil, aynı zamanda eğitsel kaynaklar, seyahat ya da ticarete ilişkin kayıtlar ve zenginlik göstergeleri olarak da bir araya getirdiklerini ortaya koymaktadır (Dillon, 2019, s. 256). Hayatta kalma amacı dışında varlıkların toplanmasının insanlar için uzun süredir devam eden bir davranış biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Birçok toplum için nesne toplamanın dış çevreye düzen getirme ve onun üzerinde kontrol sağlamanın bir yolu olduğu açıktır.

Çeşitli motivasyonlarla satın alınan, peşine düşülen, toplanan, saklanan, biriktirilen materyaller kişilerin kendilerini ifade etmelerinin bir yoludur. Ölen birinden kalan bir eşya, çocuklukta bağ kurulan bir oyuncak, mektup, fotoğraf, diploma gibi bir anıya, döneme ya da yaşanmışlığa ait şeylerin bazen saklanması tercih edilir. Yaşam deneyimlerine göre çeşitlenen bu nesneler geçmişle gelecek arasında bir köprü oluşturur. Bu hatıralar geçip giden zamana meydan okur. İşlevinden bağımsız anlamlar taşıyarak

kişinin hayat hikayesinin izlerini taşır. Saklanan, biriktirilen bu nesneler bir ya da birkaç parça olabileceği gibi sayıca fazla ve sistematik bir düzende olabilir. Bu düzeni sağlamak zaman, özen ve depolama alanı gerektiren bir süreçtir. Çoğu insan günlük yaşamı içinde bu düzene ve isteğe sahip değildir. Bazıları ise zamana ve bilgiye daha çok önem atfeder, geçmiş ve gelecek odaklı düşünür. Bu kişilerin uzun vadeli düşünme eğilimi ve bilgiyi kategorize etme yetisi ve farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Saklanan her şey bir gün bir koleksiyona dönüşmese de aile tarihi ve kimlik inşasında, profesyonel çalışmalar için kaynak oluşturmada, gelecek kuşaklara aktarmada, hukuki güvence sağlamada ya da bilginin kaybolmasına karşı birer önlem olarak işlevini sürdürebilmektedir.

2.2.1.1. Koleksiyon ve Koleksiyonculuk

Koleksiyonculuk, nesneleri bir araya getirme, düzenleme, koruma ve sergileme eylemi olarak insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. İlk uygarlıklara dair kanıtlar, koleksiyon oluşturma faaliyetinin öncelikle dini ve siyasi otoriteler tarafından yapıldığını göstermektedir. Bu sebeple bazı nesnelere sahip olma sıklıkla güç göstermenin bir yolu olarak kullanılmıştır. Zengin ve bilge olma, gücün ve ayrıcalığın sembolü olarak nesne ve metin koleksiyonları aracılığıyla ortaya çıkmıştır (Sander, 2004, s. 8). Rönesansla birlikte kültürel, sanatsal ve entelektüel girişimlerin gelişmesi, nesnelere kullanım işlevlerinin ötesinde bir değer atfedildiği bir ortamı beraberinde getirmiştir. Böylelikle koleksiyonculuk bireysel bir faaliyet haline gelmiştir (Sander, 2004, s. 8).

Türk Dil Kurumu koleksiyonu *“öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelerin bütünü; derlem”* şeklinde tanımlamıştır (TDK, 2025). Türkçedeki Yabancı Terimler Sözlüğünde ise koleksiyon *“boş zamanlarını değerlendirme, zevk alma, öğrenme ya da yarar sağlama ereğiyle toplanmış, biriktirilmiş ve özelliklerine göre bölümlendirilmiş türdeş ya da benzer şeylerin tümü”* olarak açıklanmıştır (Püsküllüoğlu, 1997, s. 244). Korunması

Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te ise koleksiyon, “*belirtilen şartlarda sınıflandırılan, saklanan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından oluşan grubu*” ifade etmektedir (Korunması Gerekli Taşınır..., 2010). Bir arşiv terimi olarak koleksiyon ise genellikle derme şeklinde ifade edilmektedir. Derme; “*bir kişi veya kurum tarafından ortak bir fiziki veya elektronik ortamda bir araya getirilmiş veya devralınmış erişim kolaylığı açısından aynı sistematik düzen içerisinde sınıflandırılmış materyal topluluğudur*” (Rukancı ve diğerleri, 2023, s. 43).

Yukarıdaki tanımlardan da yola çıkarak bir koleksiyonun toplama ile başladığını söyleyebiliriz. Geçmiş yeniden yaşama (ya da en azından onunla bağ kurma) arzusu, genellikle bir koleksiyonun başlangıç noktasıdır (Sander, 2004, s. 18). Tanımlardan koleksiyonların yalnızca maddi değeri yüksek sanat eserlerinden ibaret olmadığını aksine her türlü nesnenin bir koleksiyonun parçası olabileceği de anlaşılmaktadır. Fakat toplanıp istiflenen her şey koleksiyon olarak adlandırılmamaktadır. İstifleme, genellikle güvensizlikle bağlantılı olan, bireyin yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilen ve uzman müdahalesi gerektiren bilinçsiz, kaygıyla ilgili dürtüler tarafından yönlendirilen bir bozukluk olarak görülmektedir (Dillon, 2016, s. 256). Durost (1972, s. 10), toplanan nesnelerin bir koleksiyon olup olmadığını aşağıdaki şekilde değerlendirmiştir:

“*Bir koleksiyon temel olarak sahip olunan nesnelere veya fikirlere verilen değer niteliğine göre belirlenir. Eğer bir nesnenin veya fikrin ona sahip olan kişi için baskın değeri içsel ise, yani öncelikle kullanım veya amaç veya estetik olarak hoş giden nitelik veya nesnenin doğasında bulunan veya gelenek, eğitim veya alışkanlık gibi herhangi bir durumdan dolayı ona tahakkuk eden başka bir değer için değerlendiriliyorsa, bu bir koleksiyon değildir. Eğer baskın değer temsili ya da ilişkisel ise, yani söz konusu nesne ya da fikir esas olarak bir seriden*

biri, bir bütünün parçası, bir sınıfın örneği olmak gibi başka bir nesne ya da fikirle ya da nesnelerle ya da fikirlerle olan ilişkisi nedeniyle değerliyse, o zaman bir koleksiyonun konusudur.”

Bu değerlendirmeyeyle beraber bir koleksiyonun amaca yönelik bir seçicilikle oluşturulduğu ve sahibi için kişisel bir anlam barındırdığı açıktır. Koleksiyon bir tema ya da malzeme türüne odaklanabileceği gibi belirli bir döneme ait farklı materyal türlerini de barındırabilir. Koleksiyonun temelinde bir sınıflama vardır ve bu sayede koleksiyon yapısal bir düzen içerisinde sürdürülür. Koleksiyonlar genelde tüketim dışı malzemelerden oluşur. Koleksiyonun anlamı ise öznedir. Nelerin koleksiyon yapmaya değer görüldüğü, saklama ve koruma koşulları, koleksiyonu geliştirme ya da sonlandırma kararı sahibine aittir.

Koleksiyon yapma eylemini de koleksiyonculuk olarak ifade etmek mümkündür. Werner Muensterberger koleksiyonculuğu aşağıdaki şekilde açıklamıştır (Muensterberger, 1993, s. 7):

“Koleksiyonculuğu basitçe öznel değere sahip nesnelerin seçilmesi, toplanması ve saklanması olarak tanımlayacağım. Koleksiyonculuğun öznel yönünü vurguladığımı unutmayın çünkü toplanan nesne veya nesnelere bağlı duygu ve çoğu zaman şevk, onun özelliği veya ticari değeriyle orantılı değildir ve herhangi bir tür yararlılıkla da ilişkili değildir. Gerçekten kendini adanmış bir koleksiyoncu için, topladığı “şeyler” farklı bir anlama ve hatta potansiyel olarak büyüleyici bir güce sahiptir.”

Bir başka tanımda da nesnelerin işlevinden soyutlanması temeline oturtularak koleksiyoncu “nesnelerin araçsal işlevinin ikincil (veya hiç) bir önem taşımadığı ve kişinin nesneleri hemen elden çıkarmayı planlamadığı bir dizi benzer nesneyi biriktirmeye motive olmuş kişi” şeklinde ifade edilmiştir (Mcintosh ve Schmeichel, 2010,

s. 86). Bu tanımları destekleyici bir görüş de Dillon tarafından yapılmıştır. Dillon koleksiyoncuyla “*zevk için, sergilemek için ya da tüketim ve hayatta kalma dışındaki bilinçsiz motivasyonlarla nesne biriktiren kişi*” olarak tanımlamıştır (Dillon, 2019, s. 257).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere “*koleksiyoncu*” ile “*toplayıcı / biriktirici*” arasındaki ayrım, koleksiyoncunun aklında diğerinin sahip olmadığı 'rasyonel' bir amaç olmasıdır. Bu motivasyonlar kendini ifade etme, hobi, prestij kazanma, yatırım, estetik beğeni, duysal tatmin, geçmişe duyulan ilgi, iz bırakma gibi gerekçeler olabilir. Koleksiyon oluşturma bir amaç barındırsa da süreç içinde biriktirme ve istifleme davranışıyla ortak bir paydada buluşabilir. Nesneler potansiyel koleksiyon malzemesi olduklarının algılanmasından önce bir birikintinin parçası olarak zaman geçirebilirler. Koleksiyonlar nadiren bilinçli bir şekilde başlar (Pearce, 2005, s. 21). Genellikle farkında olmadan merak, alışkanlık, manevi değerler gibi zamanla gelişen kişisel ilgilerin sonucu oluşurlar. Kişi zamanla topladığı nesnelerde sayısal bir çoğalma ve sınıflama fark eder. Koleksiyon toplama sürecinin başında değil süreç içinde retrospektif bir bakışla değerlendirildiğinde bir anlam kazanır.

Koleksiyon oluşturma nesnelerin toplanıp saklanması ötesinde bireysel kimlik yaratma, aidiyet hissetme, yaşamı anlamlandırma ve toplumsal bellek yaratmanın bir yoludur. Tarih boyunca çeşitli gerekçelerle şekillenmiş modern dünyada entelektüel ve kültürel bir pratiğe evrilmiştir. Koleksiyonlar; ait olduğu toplumun sosyo-kültürel yapısını ve değer algısını anlamada aynı zamanda kolektif hafızanın oluşmasında önemli yapı taşlarından biridir.

2.2.1.2. Kişisel Kayıt Tutma Pratiği

Kişiler hayatları boyunca düzenli olarak işleyebileceklerinden çok daha fazla bilgiye maruz kalmaktadır. Hafıza kırılğan ve şekil verilebilir olduğundan zaman içinde değişmesinin önüne geçen dış hafıza olarak kayıt tutma davranışı gelişmiştir (Jimerson,

2003, s. 90). Kişiler zaman içinde ihtiyaç duyabileceğini düşündüğü bilgileri kayıt altına alır ve olası bir ihtiyaç halinde ilk bu kayıtlardan faydalanır. Kayıt (record); “*bir ortamda saklanan ve insan hafızasının bir uzantısı olarak veya hesap verebilirliği desteklemek için kullanılan bilgi veya veri*” olarak tanımlanmaktadır (SAA, 2025). Bu kayıtları oluşturan, düzenleyen ve/veya aynı zamanda mülkiyetine de sahip olan özel veya tüzel kişi ise üretici (creator) olarak ifade edilmiştir (Rukancı ve diğerleri, 2023, s. 135).

Kişisel arşivler oluşturulurken her arşiv oluşturma sürecinde olduğu gibi bir karar verme süreci yaşanır. Bir başka deyişle kişi neyi, nasıl, ne kadar süre ile saklayacağına ve neyi saklamayacağına karar verir. Amerikan tarihçi Carl Becker bu anlamda herkesin bir nevi kendi tarihçisi olduğunu söylemiştir (Becker, 1932, s. 221). Bu değerlendirme her zaman sistematik ve düzenli bir şekilde yapılmamaktadır. Bazı belgeleri, fotoğrafları, mektupları saklamak çoğu zaman otomatik bir refleksle gerçekleşen gündelik hayat akışı içindeki kararlardır. Bu kararların üzerinde genellikle düşünülmez (Craig, 2004, s. 8). Çoğu insan kendini ve anılarını belgeler, kelimeler, görüntüler ve sesler aracılığıyla mümkün olduğunca somut bir şekilde görme konusunda derin bir ihtiyaç duyar (Craig, 2004, s. 11). Bu ihtiyacı bazı kişiler zaman içinde kişisel bir arşivin ortaya çıkması ile sonuçlanacak şekilde karşılar. Saklamaya ve kontrollü bir biçimde kayıt altına almaya karar vermenin rasyonel nedenleri ile duygusal ve nostaljik gerekçeleri bu kararı alma sürecine eşit bir şekilde katkı sağlar (Craig, 2004, s. 10). Bazı kişilerin neden kişisel bir arşiv oluşturacak şekilde kayıt tuttuğu ve bu kayıtları sakladığı sorusu şimdi ve gelecek ekseninde ele alınmalıdır. Olası bazı gerekçeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Kişisel kimlik yaratma,
- Benlik duygusu,
- Kontrol ve düzen isteği,
- Geçmişe ve nostaljiye olan ilgi,
- İleride ihtiyaç duyabilme ihtimali,

- Entelektüel birikimi gelecek nesillere aktarma isteği,
- Özel ilgi, hobi ve uğraş.

Bu motivasyonların birçoğu kendi kendini açıklar niteliktedir. Kaydetme, toplama, saklama, yayınlama dürtüsü ve bireylerin kimliklerini ifade etme ihtiyaçları yetenekleri ve eğilimleri doğrultusunda şekillenir. Her bireyin yaşantısı kendine has olduğu gibi izlediği yol da benzersizdir (Sander, 2004, s. 1). Birey; kültürü, coğrafyası, eğitimi, inançları, ekonomik durumu, psikolojisi, karakteri, mesleği doğrultusunda kayıt tutar, biriktirir ve saklar. Kayıt oluşturmak ve yönetmek için bireylerin en azından temel bilgi okuryazarlığı ve kayıt tutma okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Frings-Hessami, 2024, s. 97). Kişisel bir arşivin işlevselliği ve bir hayata tanıklık etmedeki başarısı; kayıtları birebiriyle ilişkilendirme, düzenleme ve bu bağlamı koruyarak saklama pratiklerinin ne derece sistematik yapıldığıyla orantılıdır (McKemmish, 1996, s. 29). Bu sebeple kayıt tutma, tüm insan çabalarının temelini oluşturan entelektüel altyapıyı sağlar.

Hatırlanmak istenmeyen olaylara ait kayıtların saklanması genellikle tercih edilmemektedir. Değer verilen olaylara ve kişilere ait elle tutulur hatırlatıcılar gelecekte bu anları kolayca hatırlamamıza yardımcı olmaları niyetiyle genellikle saklanır. Kişilerin bu karar sürecinde kullandığı kriterler kişisel geçmişin seçici bir şekilde yapılandırılmasını sağlar. Aynı zamanda kişinin gelecek nesillere neye değer verdiğini işaret etmesinin bir yoludur.

2.3. Toplumsal Hafızada Bireysel Hafızanın Rolü

Hafıza genel anlamıyla geçmiş deneyimlerin kodlanması, depolanması ve geri çağırılması olarak ifade edilmektedir. Etkin hafıza, işitsel hafıza, kısa süreli hafıza, semantik hafıza gibi çeşitli kategorilerde uzun yıllar boyunca hafızanın işleyişi üzerine çalışılmıştır. Bireysel bellek “*konusunu bir kimsenin yaşamöyküsünden alan anımsama eylemleri*” olarak tanımlanmaktadır (Connerton, 2014, s. 42). Sosyal bilimci Maurice

Halbwachs hafızanın sosyal boyutuna da dikkat çeken “*toplumsal hafıza*” kavramını ortaya koyarak hafıza çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır (Halbwachs, 1992, s. 24). Halbwachs toplumsak bellek kavramını “*grup kimlikleri tarafından yapılandırılmış olan belleğin, bireylerin çocuklukları, komşuluk ve ortak ilişkileri, ortak politik veya ticari yaşamları, yani muhtemel belli kesişme noktaları olan kişilerin oluşturdukları bir bellek türü*” olarak tanımlamaktadır. Tanımdan da yola çıkarak bireysel ve toplumsal hafıza arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğu söylenebilir. Bireysel bellek yalnızca kişisel yaşamışlıklarla değil bireyin içinde bulunduğu toplumun tarihsel, kültürel, sosyal ve ekonomik olaylarının kolektif bir şekilde harmanlanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Toplumsal hafıza ise insanların birlikte yaşadıkları geçmiş üzerine değil, geçmişin bilgisinin ortak olmasına vurgu yapmaktadır (Yıldız, 2019, s. 91; Atik ve Bilginer Erdoğan, 2014, s. 3).

Hafızanın hiçbir rol oynamadığı çok az disiplin vardır (Brockmeier, 2010, s. 6). Temelinde yer aldığı çalışma alanlarının başında da arşivcilik gelmektedir. Arşivler her zaman toplumsal ve kurumsal düzeyde hafıza ile ilişkilendirilmiştir (Torunlar, 2019, s. 101). Hafızanın saklama ve depolama işleviyle benzeştiği arşivler aynı zamanda toplumsal hafızanın somut çıktılarıdır. Toplumsal hafıza yaratma süreci her toplumda her gün devam etmektedir (Blight, 2015, s. 239). Toplumsal hafızanın oluşmasının 2 temel bileşeni vardır. İlki hâkim gruplarca üretilen hatırlanmasını istedikleri tarzda hatırlanmasını amaçlayan “*resmî tarih*” ya da “*resmî hafıza*”dır. Bu hafıza resmî arşivler yoluyla oluşturulmaktadır. Toplumsal hafızanın diğer bileşeni ise “*canlı hafıza*”dır. Bu hafıza olayları yaşayanların oluşturduğu hafızadır. Bireyin hafızası hem kendi yaşantısı hem de toplumsal olaylara maruz kalmasıyla şekillenmektedir. Zaman içinde sürekli evrilmesi, değişim ve dönüşümler yaşaması nedeniyle canlı bir bellektir (Bilgin, 2013, s. 15). Aile hikayelerinin, anıların, hikayelerin, travmatik deneyimlerin, gelenek ve

ritüellerin, gündelik ve profesyonel hayatın meşrulaşması, bilgi ve deneyimin paylaşılması kolektif hafızanın oluşmasında önemli bileşenlerdir.

Bireysel bellek ve toplumsal bellek birbirini şekillendiren, çoğu zaman birbiriyle örtüşen, geçmiş, bugünü ve geleceği anlamlandırmada bütün olarak ele alınması gereken iki olgudur. Bireysel ve toplumsal kimlik oluşumunda ve sosyal dayanışmanın temelinde yer alan bu ortaklık kuşaklararası aktarıldığı zaman anlam kazanmaktadır. Bu birlikteliğin sürekliliğinin sağlanması çok sesli bir geçmiş ve gelecek yaratmada, sosyal ve kültürel değişim süreçlerinin belgelenmesinde çok boyutlu bir öneme sahiptir.

2.3.1. Kitle Kaynak Kullanımı ve Vatandaş Arşivciler

Medya teknolojilerinin gündelik hayata entegre olmasıyla beraber toplum ve kurumlar arasındaki etkileşim yeni bir boyut kazanmıştır. Bu dijital dönüşüm, topluluklarla etkileşim kurmak için yeni teknolojiler sunmuş ve olası katılımcıların sayısını önemli ölçüde artırmıştır. Geribildirimlerin hızla alınabildiği katılımcı bir kültür meydana gelmiştir. Özellikle 2000'lerin başından bu yana kuruluşlar iş hedeflerine ulaşma, ürün tasarlama, sorun çözme, kamusal desteği artırma gibi gereksinimlerle toplulukların kolektif zekâ ve hafızasına başvurmaktadır. Crowdsourcing (kitle kaynak kullanımı), belirli kurumsal hedeflere hizmet etmek için toplulukların kolektif zekasından yararlanan çevrimiçi, paylaşılmış bir problem çözme ve üretim modeli olarak tanımlanabilir (Brabham, 2013, xix). Bilgi üretimi için topluluklardan faydalanmanın tarihi 19. yüzyıla uzansa da crowdsourcing terimini ilk kez Jeff Howe 2006 yılında *Wired Magazine*'de yayınladığı makalesinde kullanmıştır (Howe, 2006, s. 176). Bu başlangıçla beraber crowdsourcing terim olarak akademik yazında ve uygulama alanında sıklıkla kullanır hale gelmiştir. Estelles-Arolas ve Gonzalez-Ladron-de-Guevara 2012 yılında *Journal of Information Science*'da crowdsourcing terimini akademik yazında incelemiş ve yaklaşık 40 farklı tanımla karşılaşmışlardır. Bu tanımların sistematik analizinin ve

doğrulanmasının ardından aşağıdaki kapsamlı tanıma ulaşmışlardır (Estelles-Arolas ve Gonzalez-Ladron-de-Guevara, 2012, s. 197):

“Kitle kaynak kullanımı, bir bireyin, bir kurumun, kâr amacı gütmeyen bir organizasyonun veya şirketin, esnek bir açık çağrı yoluyla, farklı bilgi, heterojenlik ve sayıdaki bir grup bireye gönüllü bir görev üstlenmesini önerdiği bir tür katılımcı çevrimiçi etkinliktir. Değişken karmaşıklıkta ve modülerlikte olan ve kalabalığın çalışmalarını, paralarını, bilgilerini ve/veya deneyimlerini getirerek katılması gereken görevin üstlenilmesi her zaman karşılıklı faydayı gerektirir. Kullanıcı, ekonomik, sosyal tanınma, öz saygı veya bireysel becerilerin geliştirilmesi olsun, belirli bir tür ihtiyacın tatminini alırken, kitle kaynak kullanıcısı, kullanıcının girişime getirdiği şeyi elde edecek ve kendi avantajına kullanacaktır; bu da biçimi üstlenilen faaliyet türüne bağlı olacaktır.”

Bu tanımdan yola çıkarak crowdsourcing uygulamasının temel bileşenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Yerine getirmesi gereken bir görevi olan organizasyon,
2. Görevi gönüllü olarak yapmaya istekli bir topluluk (kalabalık),
3. Çalışmanın gerçekleşmesine ve topluluğun organizasyonla etkileşime girmesine olanak tanıyan bir çevrimiçi ortam,
4. Organizasyon ve topluluk için karşılıklı fayda (Brabham, 2013, s. 3).

İyi bir crowdsourcing uygulaması doğru bir hedef ve uygulama metodu ile kurum ve kuruluşlar için oldukça fayda sağlamaktadır. İnternetin sağladığı iletişim ve iş birliği olanakları farklı ilgi alanlarına sahip kişilere katılım olanağı sunması açısından önemlidir. Bu geniş çaplı katılım yaratıcı ve yenilikçi çözümleri ortaya çıkarmak, iş sürecini şeffaf ve kapsayıcı bir model üzerine yapılandırmak için oldukça işlevseldir. Crowdsourcing

bireyleri tüketici olmanın yanında aynı zamanda birer üretici konumuna taşıyan, kolektif zekâyı harekete geçiren, bireyin yurttaş olma bilincini güçlendiren, geleneksel temsil mekanizmalarının dışına çıkan toplumsal bir uygulamadır.

Crowdsourcing birer kültürel miras temsilcisi olan arşivler, müzeler ve kütüphaneler için transkript çalışmaları, fotoğraftaki kişileri ve yerleri belirleme, optik karakter tanıma OCR (Optical Character Recognition) hatalarını düzeltme, tarihi görüntüleri düzeltme ve adlandırma, sözlü tarihi yazıya dökme gibi projelerde kullanılmaktadır (Bartlett, 2014, s. 6). Bu uygulamalar bireysel hafızanın bilgi merkezlerine dahil edilmesini mümkün kılarak kültürel mirasın oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Crowdsourcing kurumsal arşivcilik uygulamalarının yanında bireylerin bilgi ve deneyiminden faydalanarak çok sesli ve katılımcı bir arşivleme süreci oluşturmaktadır.

Crowdsourcing uygulamalarının arşivcilikte yoğun kullanımı vatandaş arşivci (citizen archivist) kavramını ortaya çıkarmıştır. Vatandaş arşivci kavramı Society of American Archivist (SAA) tarafından “arşivsel tanımlama gibi işlevleri yerine getirerek bir arşiv kuruluşuna yardımcı olan genel halk üyesi” şeklinde tanımlanmıştır. (SAA, 2025). Bireylerin vatandaş arşivciler olarak profesyonellerle iş birliği içinde yürüttüğü çalışmalar tarihi ve kültürel belleğin korunması yönünde katılımcı birer kültürel miras pratiği örneğidir. Arşivcilik alanında vatandaş arşivci destekli arşivcilik temelinde yürütülen crowdsourcing uygulamalarına aşağıdaki projeler örnek verilebilir.

2.3.1.1. Citizen Archivist Dashboard Platformu

ABD Ulusal Arşivi (National Archives and Records Administration- NARA) tarafından yürütülen “citizen archivist” programı ulusal arşiv belgelerini daha erişilebilir hale getirmek için gönüllü vatandaşların katkıda bulunmasını sağlayan bir girişimdir. 2,5 milyondan fazla kayıta etiketleme, çeviri yapma, yorum ekleme gibi çeşitli görevler mevcuttur. Açılan seriler arasında John F. Kennedy Suikastı Belgeleri / Evrakı (30 Kasım

1963-24 Eylül 1964), Tanımlamayan Uçan Cisimler Belgeleri / Evrakı (1947-1969), 1950 Nüfus Sayımı (Census) kayıtları gibi toplumun ilgisini çeken koleksiyonlar da yer almaktadır (Citizen Archivist Dashboard, 2025).

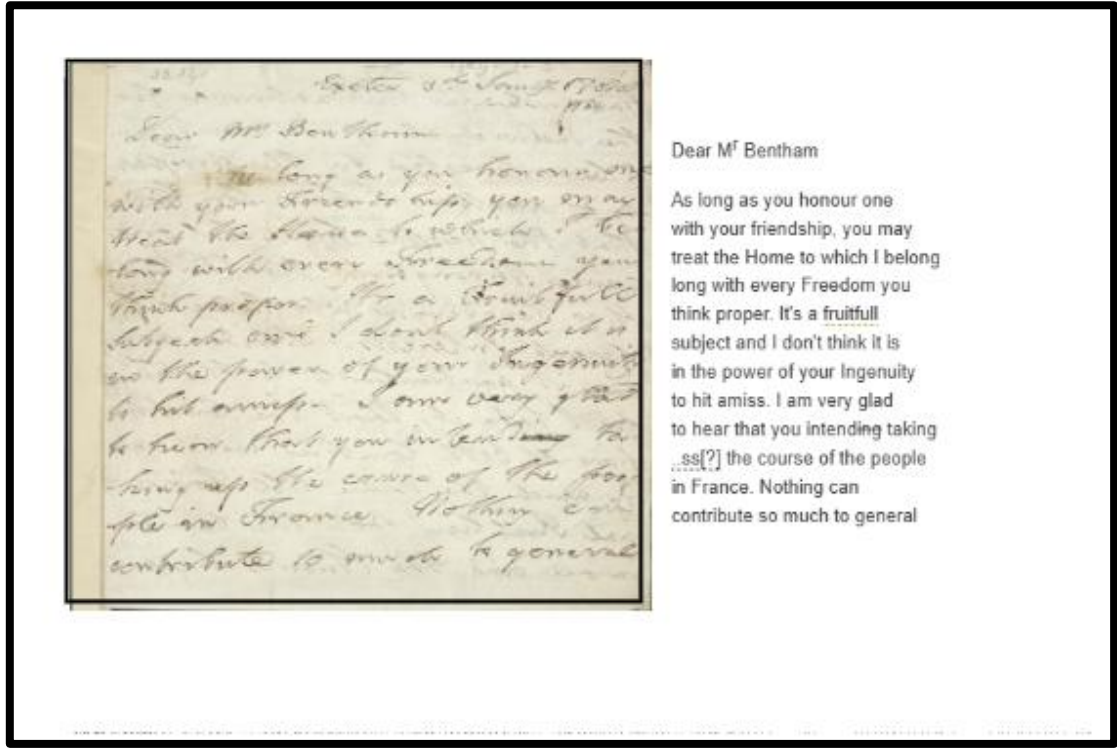
Yorum ekleme: Vatandaş arşivcilerin arşiv materyalleri hakkında sahip olduğu bilgileri serbest metin kutucukları aracılığıyla paylaşmasının beklendiği özelliktir. Örneğin bir belgede yer alan kişi için doğum-ölüm tarihi ve yeri, akraba bilgileri, iş bilgileri gibi detaylar eklenebilmekte ya da daha fazla bilginin yer aldığı sayfalara yönlendirme yapılabilmektedir.

Etiketleme: Etiketler, vatandaş arşivcilerin bir kaydı daha aranabilir hale getirmek için anahtar sözcükler eklemesine olanak tanımaktadır. Özellikle fotoğraflar için özel isimler, yerler ve konular kaydın başlığında yer almıyorsa anahtar sözcüklerle etiketleme yapmak kayda erişim oranını artırmaktadır.

Transkripsiyon: Ulusal arşivde yer alan belgelerin çoğu el yazısı ile yazılmış mektuplar, raporlar ve muhtıralar olduğu için damgalar ve imzalardan sızan mürekkep izleri Optik OCR uygulamalarında başarılı sonuçlar vermemektedir. Vatandaş arşivciler tarafından manuel olarak yapılması beklenen bu işlem kayıtları taranabilir hale getirmektedir.

2.3.1.2. Transcribe Bentham Projesi

Filozof ve hukukçu Jeremy Bentham (1748-1832) 'a ait el yazılarının gönüllüler tarafından metin formatına çevrildiği girişimdir. Amaç, el yazılarını taranabilir ve erişilebilir hale getirmektir. Gönüllülerin isimleri, yaptıkları çevirinin üst verilerine işlenmektedir. Transcribe Bentham, yeni başlayan paleograflar, tarihçiler ve arşivcilerin el yazmalarını okuma, transkripsiyon yapma ve anlama pratiği yapmaları için ideal bir platformdur. Gönüllüler konu, tarih ve zorluk derecesine göre kategorize edilmiş yazmalardan seçim yapabilmektedir (Transcribe Bentham, 2025).

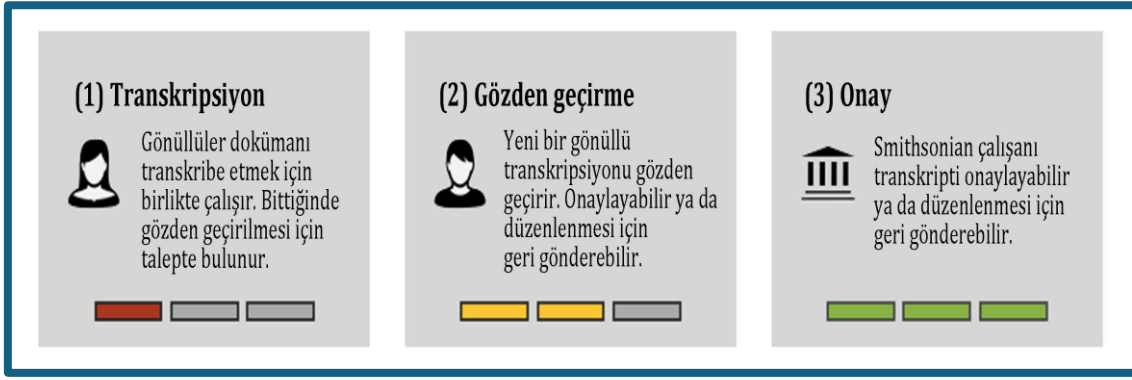
Resim 1: Gönüllüler tarafından transkribe edilmiş mektup örneği¹

2.3.1.3. Smithsonian Digital Volunteers Platformu

Smithsonian Transcription Center, Smithsonian Enstitüsü'ne bağlı 21 müze, 21 kütüphane ve 14 eğitim ve araştırma merkezinde bulunan mektup, günlük vb. malzemenin transkripsiyonunun yapılabilmesi amacıyla kurulmuş bir platformdur. Crowdsourcing temelli oluşturan platform 2013 yılından bu yana “volunpeer”² adı verilen 100.000’e yakın gönüllüyle nota, günlük, muhasebe/mali kayıt, fotoğraf, el yazısı, ses kaydı vb. çeşitli arşiv malzemesinin transkripsiyon sürecini yürütmektedir. Süreç; bir gönüllünün işlemi tamamlamasının ardından, aynı kayıt üzerinde başka bir gönüllünün onay, değişiklik ya da yönlendirme yapması ve sonrasında kaydın uzman değerlendirmesine sunulması şeklinde yürütülmektedir. (Smithsonian Digital Volunteers, 2025).

¹ Kaynak: <https://transcribe-bentham.ucl.ac.uk/td/JB/541/001/001>

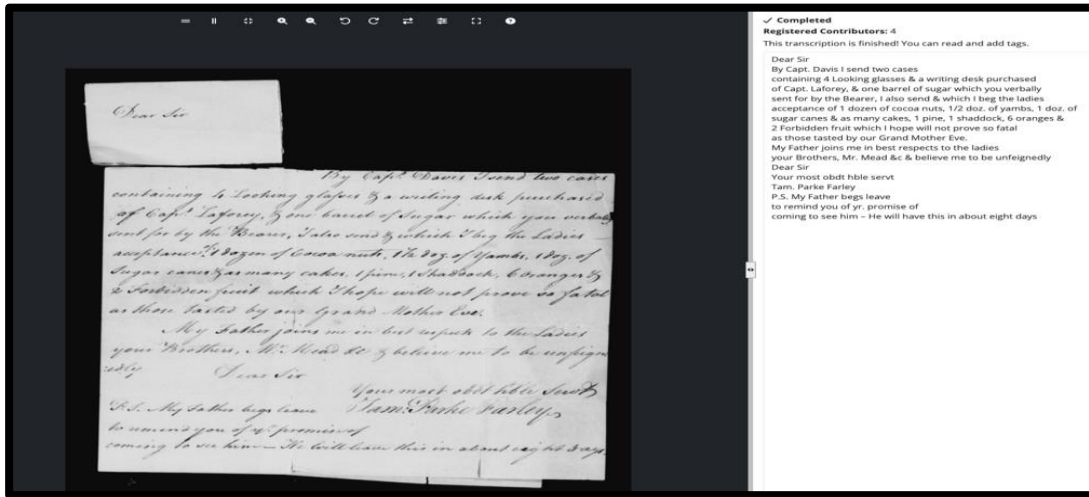
² Volunpeer terimi, Smithsonian Transkripsiyon Merkezi'nde yürütülen işbirlikçi çalışmada gönüllüleri birer akran ve çalışma arkadaşı olarak tanımlamak amacıyla Smithsonian personeli tarafından 2014 yılında ortaya atılmıştır.

Resim 2: Smithsonian Transcription Center Digital Volunteers projesi iş akışı³

2.3.1.4. By The People Projesi

By The People, Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi (Library Congress) dijital koleksiyonlarındaki tarihî belgelerin herkes tarafından erişilebilir, aranabilir ve okunabilir hâle gelmesini sağlamak için geliştirilmiş bir crowdsourcing projesidir. Gönüllüler sisteme kayıt olduktan sonra ayrıntılı hazırlanmış yönerge ve talimatlarla bilgilendirilmektedir. Platformda yer alan çeşitli belgelerin transkript ve etiketleme çalışmaları bu yönlendirmeler takip edilerek yapılmaktadır. İşlemi tamamlanan belgeler çevrimiçi olarak erişilebilir, indirilebilir ve taranabilir hale gelmektedir (By The People, 2025).

Resim 3: Transkript işlemi tamamlanmış mektup örneği⁴

³ Kaynak: <https://transcription.si.edu/instructions>

⁴ Kaynak: <https://crowd.loc.gov/campaigns/women-early-republic/shippen-corr/mss398590031/mss398590031-2/>

Karşılıklı fayda temelli bu iş birliğinde bireyler ve kurumlar için çeşitli motivasyon ve kazanımlardan bahsetmek mümkündür. Maddi bir karşılık sunmayan crowdsourcing projelerine bireylerin olası katılım gerekçeleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- 1. Bilgi paylaşma isteği ve hobi:** Entelektüel ya da akademik bilgi birikiminin toplumsal hafızaya katkı sağlaması bireylerde güçlü bir tatmin duygusu oluşturmaktadır. Brabham, bireylerin bu tür iş birliklerine katılmasındaki birincil motivasyon kaynağının “hobi yapmaktan alınan zevk” olduğunu ileri sürmektedir (Brabham, 2013, s. 6). Yararlı olma duygusu, bilgi ve becerinin somut çıktısını görmek, zevkle yapılan işin sonucunda anlamlı bir katkı sunmak, boş zamanı değerli ve anlamlı kılmak diğer motivasyon kaynakları arasındadır.
- 2. Tarihi ve kültürel mirası koruma:** Toplumsal ve kültürel belleğin korunmasına tarihi bir katkı sunmak bireyler için motivasyon kaynağıdır. Özellikle kolektif hafızada derin izler bırakan savaş, kahramanlık, ulusal bağımsızlık, doğal afet, göç, mübadele, toplumsal hareketler konulu projeler toplumun vatandaşlık bilinciyle ilgi ve hassasiyet gösterdiği alanlardır. Bu sebeple projenin hedeflerine atfedilen önem de motivasyon kaynaklarından biridir (Nov, Ofer ve Anderson, 2011, s. 73). Ortak tarihi paylaşan bir topluluğun üyesi olma ve aynı amaç doğrultusunda çaba gösterme topluluk bilincini de güçlendirmektedir.
- 3. Bilgi ve beceri edinme:** Bireyler arşivcilerle yürütülen bu çalışmalarda proje amacı kapsamında yerel ya da ulusal tarihe dayalı kültürel ve sosyal bir bakış açısı kazanırlar. Aynı zamanda analitik düşünme, bağlamsal analiz, problem çözme, inisiyatif alma, dijital okuryazarlık becerileri kazanma, profesyonellerle iletişim ağı kurma, arşivleme süreçleri hakkında bilgi sahibi olma gibi kazanımlar da elde edilmektedir. Bu projeler bireyleri pasif birer tüketici olmaktan katılımcı ve aktif birer üretici konumuna taşımaktadır.

Crowdsourcing temelli arşiv projeleri özellikle özel arşivler söz konusu olduğunda kurumlara birtakım avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1. Hız ve zamandan tasarruf:** Kurumların mevcut personeli ile uzun yıllar sürecek etiketleme, çeviri, yer ve kişi adlarının belirlenmesi gibi iş kalemleri kitlesel katılımla vatandaş arşivciler sayesinde hızlı ve etkin maliyet kullanımı ile sonuçlanmaktadır. Özellikle sınırlı bütçeye sahip arşiv kurumları için hızlı, katılımcı ve ekonomik bir tercihtir.
- 2. Bireysel hafızadan faydalanma:** Toplumun farklı kesimlerinden bilgi, deneyim, dil becerileri gibi konularda faydalanarak bireysel belleğin kolektif belleğe katkı sağlaması, kurumların bu tür projelerde elde ettiği büyük kazanımlardan biridir.
- 3. Erişim ve görünürlüğün artması:** Bireylerin hem vatandaş arşivci olarak geniş katılım göstermesi hem de kullanıcı olarak koleksiyondan haberdar olması bunların keşfedilme ve erişilebilirlik oranını artırmaktadır. Bu iş birlikleri aynı zamanda kurumların toplumla daha güçlü bağlar kurmasına yardımcı olmaktadır.

Crowdsourcing uygulamalarının arşivcilik alanında yukarıda sıralanan faydalarının yanında birtakım zorlukları ve dezavantajları da vardır. Crowdsourcing projelerine tam olarak kimlerin katıldığını anlamak önemlidir çünkü her birey farklı yeteneklere, becerilere ve motivasyonlara sahiptir (Brabham, 2013, s. 110). Bu projelerde toplanan verinin doğruluk ve yeterlilik durumu, gizlilik ve etik sorunlar, gönüllülerin teknolojiye erişiminde eşitsizlikler gibi problemler ortaya çıkabilmektedir. Uzun süreli projelerde vatandaş arşivcilerin motivasyonunu korumak ve sürdürülebilirliği sağlamak zor olabilmektedir. Burada arşivciler kuruluş ve topluluk arasında otorite konumunu koruyan bir görev üstlenmelidir (Eveleigh, 2016, s. 221). Kontrol mekanizmaları sıkı tutulmalı, veri doğrulama süreçleri çok katmanlı olmalıdır. Kullanıcı dostu arayüzler tercih edilmelidir. Proje başında eğitim materyalleri, rehberler, terminoloji kullanımı, otorite izinleri gibi konularda bilgilendirmeler yapılmalıdır. Crowdsourcing tabanlı projeler

arşivler için doğru kullanıldığında birey ve toplum etkileşimini artıran, geleneksel arşivcilik anlayışını yapılandırmada farklı bakış açıları sunan bir pratiktir.

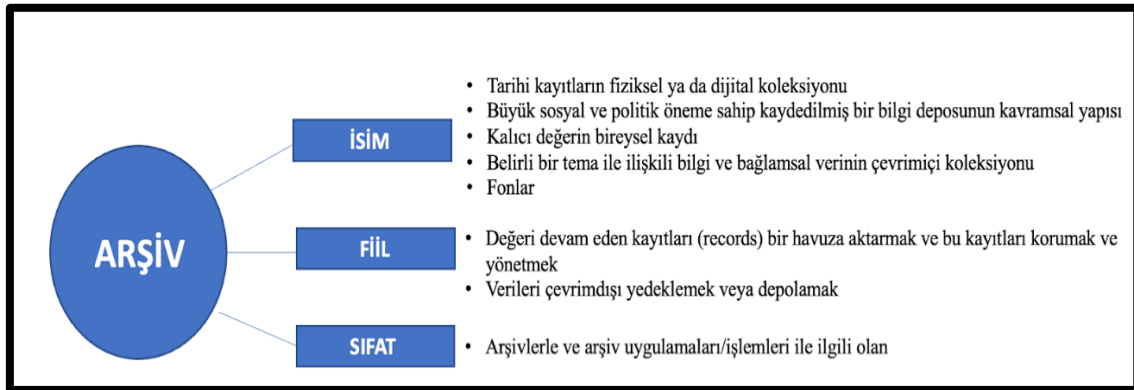
3. BÖLÜM: BİR ÖZEL ARŞİV TÜRÜ OLARAK ŞAHIS ARŞİVLERİ

Çalışmanın bu bölümünde arşiv, resmî arşivler ve özel arşiv kavramları tanımlanarak birbiri ile olan ilişkileri incelenecektir. Aynı zamanda bir özel arşiv türü olarak şahıs arşivlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik değeri üzerinde durulacaktır. Bu arşivlerin sağlanmasından erişime açılmasına kadar yürütülmesi gereken arşivsel süreçler ele alınacak; bu süreçlerin hukuksal boyutu tartışılacaktır.

3.1. Arşiv / Özel Arşiv / Resmî Arşiv Kavramları

“Arşiv” kişilerin mesleki ve sosyal yaşamına, geçmişlerine ve alışkanlıklarına bağlı olarak herkese farklı şeyler ifade eden bir sözcük olmasının yanı sıra “geniş bir film arşivim var”, “belgelerimi arşivliyorum”, “e-mail arşivime ulaşamıyorum” gibi gündelik hayatta da sıklıkla kullanılmaktadır. Bu ifadeler belgelerin ve tutulan kayıtların öneminden ve ileride ihtiyaç duyulabilecek olanların seçimine dayanan bir süreçten çok, biriktirme davranışını veya güncel olana yer açmak için yapılan işlemleri ifade etmektedir. Bu varsayımdan yola çıkarak arşivin zihinlerde genellikle gündelik yaşamla ilgili olmayan, geçmişe ait, önemli, saklanan ve korunan şeyler olarak karşılık bulduğu söylenebilir.

Arşiv kavramına mesleki açıdan bakıldığında ise tek bir tanıma ya da karşılığa karar vermek güçtür. Amerikan Arşivciler Derneği “arşiv” terimini isim, fiil ve sıfat olarak aşağıda şekilde tanımlamıştır (SAA, 2023):

Resim 4: Arşiv teriminin isim, fiil ve sıfat olarak tanımları

Bu tanımlamalarla arşivin; fiziksel, kavramsal, yönetsel, dijital, eylem ve süreç ifade eden kapsayıcı ve bütüncül çeşitli kullanımları olduğu söylenebilir. Uluslararası Arşiv Konseyi (International Council on Archives-ICA) arşivi “uzun vadeli değerler için saklanan, insan faaliyetlerinin belgesel ürünleri” olarak tanımlamaktadır (ICA, 2016). Glossary of Archival and Records Terminology’de ise arşiv daha kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır (Pearce-Moses, 2012. s. 30):

“Bir kişi, aile ya da kuruluş tarafından kamu veya özel işlerinin yürütülmesi aşamasında alınan veya üretilen, içerdikleri bilgilerdeki kalıcı değer sebebiyle ya da yaratıcılarının işlev ve sorumluluklarının kanıtı olarak özellikle provenans, orijinal düzen ve kolektif ilkeler kullanılarak korunan kalıcı kayıtlar”

Mevzuat açısından ise; Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte “kamu kurum ve kuruluşlarında yapılan iş ve işlemler, haberleşmeler ile gerçek veya tüzel kişilerin gördükleri hizmetler neticesinde oluşan belgelerin barındırıldığı yer” olarak ifade edilmektedir (Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında, 2019). Terim olarak ise; Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından yayımlanan Sosyal Bilim Terimleri Sözlüğü ve Dil Derneği Türkçe Sözlüğünde arşiv “belgelik” olarak tanımlanmıştır (Arşiv, 2023). Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından yayımlanan “Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar” kitabında ise “arşiv”, “arşiv belgesi”, “arşivcilik” kavramları ayrı ayrı tanımlanarak çoğu zaman birbiri yerine kullanılan bu terimlere netlik kazandırılmıştır. Kaynakta arşiv aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

“Tabi olunan mevzuat hükümlerine, meslekî ilke ve standartlara uygun biçimde sahip olduğu arşiv değeri taşıyan belgeleri koruma ve hizmete sunma sorumluluğunu yerine getiren türü ve görev kapsamına göre çeşitli ölçeklerde oluşturulmuş bilgi-belge merkezi” (Rukancı, ve diğerleri, 2021, s. 2).

Arşivler, Antik Çağ'dan bugüne yapılan iş ve süreçler hakkında kanıt sunma ihtiyacıyla oluşturulmuştur. Yöneticiler iktidarlarını kurumsallaştırmak için arşivleri kullanmışlardır. Çünkü kurumsallaşmanın en güçlü gereklerinden bir tanesi de yönetilebilir kılınmış belge ve bilgilerdir (Torunlar, 2019, s.5). Devletler arası yapılan antlaşmalar, karar defterleri, hukuk metinleri, mülkiyet kayıtları gibi çeşitli belgelerden oluşan arşivler tarihin her döneminde hükümetlerin gücünü artırmıştır. Resmî yollarla üretilen, devleti ve milleti ilgilendiren, gelecekte tekrar kullanımına ihtiyaç duyulabileceği öngörüsüyle saklanan belgeler resmî arşivleri oluşturmaktadır. Devlet kurumlarının korunması kadar vatandaşların birbirleriyle ve devlet kurumları ile olan ilişkisinin de korunması resmî arşivler ile mümkün olmaktadır (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2021, s. 21).

Resmî arşivleri hukukî statülerine göre devlet arşivleri ve kurum arşivleri olarak sınıflamak mümkündür. Arşiv Terimleri sözlüğünde devlet arşivi (state archives) aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

“Merkezi olarak kayıtları, tutularak koruma altına alınan siyasi, bilimsel, ekonomik, sosyal ve kültürel öneme sahip, devlete ait belgelerin tümü ve bunların yönetiminden sorumlu kurum” (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 44).

Devlet arşivleri ülkelerinin arşivsel faaliyetlerine öncülük eden, toplumun ortak tarihi, kültürü ve değerlerini koruyarak gelecek nesillere aktarma misyonunu benimsemiş köklü yapılardır. Devletlerin uluslararası camiada güçlü, şeffaf ve hesap verebilir bir konumda yer alabilmesi sahip olduğu arşivin gücü doğrultusunda mümkündür. Kurum arşivleri ise devlet arşivleri ile iş birliği içinde çalışmalarını sürdüren arşivlerini ifade etmektedir. Bu arşivler, bünyesinde bulunduğu kurumun faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan belgelerin, devlet arşivlerine devrine kadarki saklama, koruma, kullanıma sunma ve imhasından sorumludur.

Kurumların en küçük biriminin arşivinden devlet arşivlerine uzanan hiyerarşik bir yapılanma mevcuttur. Toplumun ortak hafızası, ulusal ve uluslararası hukuksal dayanağı olan bu arşivler, mevcut sistematik yapının içinde gerekli arşivsel süreçlerin dikkat ve özenle yürütülmesi şartıyla potansiyel gücünü ortaya koyabilmektedir.

Kurum arşivlerinin ve devlet arşivinin birlikte oluşturduğu resmî arşivler; idarî, hukukî, malî, askerî, politik, diplomatik vb. değerlerin bir veya birkaçına sahip belgelerden oluşan arşivlerdir. Bu arşivlerin yasal dayanaklarla oluşması ve devletlerce korunması gelecek nesillere aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Resmî arşivlerdeki bu belgelerin genellikle kaydettikleri olaylarla eş zamanlı olarak oluşturuldukları varsayılmaktadır. Bu varsayımla resmî arşivler tarihsel olayların tarafsız tanıkları olarak kabul görmektedirler. Fakat resmî arşivler genellikle iktidarda olanın ve otoriteyi elinde bulunduranın gözetiminde ve denetiminde oluşmaktadır. İlk arşiv belgelerinden günümüze kadar resmî arşiv belgelerinde toplumdaki daha güçlü grupların faaliyetleri ve çıkarları belgelenmiştir. Eğitim, okuryazarlık ve otoriteye erişim bu grupların temsil etkisini artırmıştır (Jimmerson, 2003, s. 91). Bu durum resmî arşivlerin tarafsız ve nesnel duruşunu sorgulamayı, eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmayı ve bu arşiv belgelerini başka belgelerle kıyaslama ihtiyacını doğurmuştur (Tanatar Baruh, 2015, s. 372). Kanadalı arşivci Terry Cook hiçbir arşivsel metnin, idari veya kişisel bir eylemin masum bir yan ürünü değil, daha ziyade inşa edilmiş bir ürünü olduğunu söylemektedir (Cook, 2001, s. 25). Bu görüş resmî arşiv belgelerinin güvenilmez, geçmişi çarpıtan bir tarafta yer aldığı algısını yaratmamalıdır. Bu çerçevede amaç, arşiv belgelerinin güvenilirliğini bütünüyle sorgulamak değil; onların üretildikleri tarihsel ve bağlamsal koşullar içinde değerlendirilmesidir.

Arşivler tarih boyunca hafıza ile özdeşleşmiştir. Fakat bir toplumun geleceğe aktarılması gereken hafıza öğeleri sadece resmî olarak üretilenlerle sınırlı değildir. Tarih boyunca toplumların tarihine, kültürüne, günlük yaşamına, hukuksal normlarına ışıktır.

tutabilecek her türlü bilgiyi barındıran arşiv belgeleri ve malzemeleri arşivlerde yerini almıştır. Bu bilgiler kimi zaman devletlerarası resmî bir anlaşmada, kimi zaman bir fotoğraf karesinde, kimi zaman kişisel bir günlükte yer alabilmektedir. Bu sebeple resmî arşivler kadar bu arşivlerin dışında kalan arşivler de toplumsal hafızada yerini almalıdır.

Özel arşivler en geniş tanımıyla resmî arşivlerin dışında kalan arşivlerdir. Uluslararası Arşiv Konseyi tarafından yayınlanan Arşiv Terimleri sözlüğünde özel arşivler; “sivil toplum örgütleri, özel kurumlar veya başka bir kuruluş tarafından oluşturulmuş hükümet dışı kayıtlar /arşivler” olarak tanımlamıştır (aktaran Rukancı, Anameriç ve Başar, 2021, s. 26). The National Archives (İngiliz Ulusal Arşivi) “özel arşivler; işletmeler, hayır kurumları, dini kuruluşlar ve kişiler dahil olmak üzere kamusal olmayan arşivleri kapsar şeklinde ifade etmiştir (The National Archives, 2023). Özel arşivlerin sözlük tanımları ise aşağıdaki gibidir:

Arşivcilik Terimleri Sözlüğünde “gayri resmî kuruluşların, kurumların ve örgütlenmelerin evrakları/arşivleri veya gayri resmî provenansa sahip evraklar/ arşivler” (Arşivcilik Terimleri... 1995, s. 84); Arşiv Terimleri sözlüğünde ise “resmî veya yarı resmî olmayan kurum ve kuruluşların, aile ve kişilerin arşivleri” şeklinde tanımlanmıştır (Arşiv Terimleri, 2023, s. 108).

16 Temmuz 2018 tarihli Devlet Arşiv Başkanlığının kurulmasına ilişkin 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve 18 Ekim 2019 tarihli Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte “özel arşiv; kamuya ait olmayan kurumların, kuruluşların, aile ve gerçek kişilerin arşivlerini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.

3.1.1. Özel Arşiv ve Resmî Arşiv İlişkisi

Resmî arşivler ve özel arşivler amaç ve işlevleri bakımından birbirini tamamlayan yapıdadır. Her iki arşiv türü de gelecek için neyin saklanması / korunmasının gerekli olduğu ve geçmişte neyin yok olmaktan kurtarılması gerektiğine dair alınan kararlar sonucunda oluşmaktadır. İster resmî arşiv ister özel arşiv belgesi / malzemesi olsun

kamusal bir etki yaratması için sahip olması gereken iki önemli unsur vardır. Bunlar arşivsel değer taşıması ve toplumsal / bireysel fayda sağlamasıdır (Rukancı, 2019, s. 619).

Resmî arşivlerde arşivsel değeri olan malzemeler kurum arşivlerinde saklanarak sonrasında gerekli görülenler devlet arşivlerine aktarılmaktadır. Özel arşivlerde de benzer bir durum geçerlidir. Arşiv malzemesi yalnızca sahibini ilgilendiriyorsa, kişinin özel ilgisinden dolayı biriktirdiği malzemelerden oluşuyorsa bu tür koleksiyonlar denetim gerektiren özel arşiv kapsamı dışındadır. Resmî arşivler; toplumların kültür, sanat, ekonomi, hukuk gibi alanlarda ait oldukları dönemdeki durumlarını günümüze taşımada en önemli kaynaklardan biridir. Özel arşivler ise resmî bir öngörüyle kayıt altına alınmasına gerek duyulmuş bilgi ya da olayların, toplumda nasıl karşılık bulduğunun anlaşılmasına yardımcı bir misyon üstlenmektedir.

Özel ve resmî arşivler kısmî ortak özelliklerinin yanında; çeşitli süreç ve başlıklarda farklılıklar da barındırmaktadır. Bu belgeler resmî kurum ve kuruluşların ürettikleri, devleti ilgilendiren birincil kaynaklardır. Özel arşivler ise gerçek ve tüzel kişilerin sahip olduğu resmî belgelerin yanı sıra mektuplar, günlükler, ödüller, kartpostallar, fotoğraflar, gazete kupürleri, objeler gibi çeşitli materyalden oluşmaktadır.

Oluşma şekli ve oluşturulma amaçları bakımından da resmî arşivler ve özel arşivler farklıdır. Resmî arşivler yasa ve mevzuatlar çerçevesinde belirli standartlar dahilinde depolama ve transfer ile oluşurken özel arşivlerin oluşumunda istek ve/veya gereksinim söz konusudur. Resmî arşivler kanıt sağlamak, işlevsel amaçlar, bazı sorumluluk ve görevleri karşılamak amacıyla oluşmaktadır. Özel arşivler ise bir zorunluluğun aksine hobi, özel ilgi, hatırlanmak ya da miras bırakmak gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple özel arşivler genellikle dağınık ya hiç tasnif edilmemiş ya da basit bir gruplamaya tabi tutulmuş durumdadırlar.

Özel arşivlerin bireysel inisiyatif ve mülkiyet altında oluşması resmî arşivlerin aksine orijinalliğinin tespitini güçleştirmektedir. Bu yönüyle resmî arşivlerin kanıt değeri

daha baskınken özel arşivlerin kültürel, bilgilendirici, özelleştirilmiş (specialized) yerel nitelikli araştırma değeri ağır basmaktadır.

Saklama, uzun süreli koruma ve erişim bakımından da resmî arşivler ve özel arşivler farklı uygulamalara tabidir. Türü ne olursa olsun arşiv belgelerine erişim öncelikle bu belge ve kayıtların korunması gerektiği gerçeğine bağlıdır (Čtvrtník, 2022, s.438). Resmî arşivlerin kurumsal yapı altında bulunması; korunması, saklanması ve erişilebilirliği açısından belirli standartların uygulanmasını ve bunun için bir bütçeye sahip olmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle özel arşivlerden daha net çerçeveli bir konumdadırlar. Özel arşivler kurumsal olmadığı takdirde bu imkanlardan yararlanamamaktadır. Özel arşiv sahibi ya da bu tür malzemeyi elinde bulunduran koleksiyonerler, tüzel kişiler, sahaflar ve aileler genellikle kısıtlı koruma, erişim ve depolama imkanlarına sahiptir. Arşiv malzemeleri iklimlendirme koşullarından mahrum, bireysel düzeyde önlem alınmış ya da malzemenin fiziksel bütünlüğü bozulmuş durumdadırlar. Kurumsal bir çatı altında bulunma, resmî arşivlere erişimi de kolaylaştırmaktadır. Örneğin; Devlet Arşivleri Başkanlığı Belge Tarama Sistemi (BETSİS) sayesinde arşiv belgelerinin çeşitli açılardan dijital görüntülerine erişmek mümkündür (BETSİS, 2023). Özel arşivlerde ise kurumsallaşma oranının azlığının getirdiği erişim sorununun yanı sıra; kişisel veri, özel hayat, arşiv sahibinin rızası, gizlilik gibi önemli dinamikler de söz konusudur.

Ortak payda ve farklılıklarının yanında resmî arşivler ile özel arşivlerin birbirini tamamlayan bir yapıda olduğu ifade edilir. Özel arşivler genellikle köklü devlet geleneğine sahip, bürokratik süreçlerin belirli mevzuat ve kurallar doğrultusunda yürütüldüğü ülkelerde görülmektedir (Anameriç, 2011, s. 72). Bu tespit, resmî ve özel arşivlerin birbiri ile olan bağının en güçlü göstergelerinden biridir.

Bir toplumda arşiv yönetiminin doğası iletişim teknolojilerinden, toplumun kültürel yapısına, hükümetlerin mali önceliklerden, arşiv sahiplerinin profesyonel ilgisine

kadar bir dizi teknik, tarihsel ve politik gerçekliğe bağlıdır (Miller, 1998, s.103). Kanada'da, 1970'lerde “total archives” (bütüncül arşiv) olarak bilinen bir kavram, belirli bir arşiv yönetimi tarzını açıklamak için ortaya çıkmıştır. Amerikan Arşivciler Derneği “total archives” terimini “hem resmî kayıtların hem de kişisel belge ve kurumsal kayıtların elde edilmesi yoluyla bir topluluğun tarihsel gelişimini ve tüm kesimlerini belgeleme stratejisi” şeklinde tanımlamıştır (SAA, 2023).

Total Archives, Kanada’da ülkenin siyasi ve sosyal tarihini belgeleme girişimi olarak geliştirilen bir belgeleme stratejisidir (Ottawa, 1980). Total Archives kavramı, resmî arşivlerin toplumu ilgilendiren ya da toplumun ilgisini çekebilecek mimari çizimler, kartografik materyaller, görsel-işitsel materyaller ve mikrofilmler dâhil olmak üzere tüm önemli belge türlerini toplaması, sağlaması ve koruması gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Resmî arşivlerin bu amacı yerine getirmede tek başına eksik kalacağı, özel arşivlerin buna destek olması amacıyla toplanması gerekliliği düşüncesi 1970’lerde Kanada’da kabul görmüştür. Bu fikir aşağıdaki dört temel ilkeye dayandırılmıştır:

1. Arşivler toplumun seçkin bir kesiminin değil tüm Kanada toplumunun tarihini belgelemelidir.
2. Arşivler ortam (medium) ve türüne bakılmaksızın her türlü malzemeyi arşivlemelidir.
3. Arşivciler, belge ve kayıtların oluşturulmasından imha edilmesine kadar arşiv malzemelerinin tüm yaşam döngüsünü kontrol etmelidir.
4. Arşivciler arşiv ağı oluşturmalıdır (Sheffield, 2010).

1990’larda Total Archives kavramı ulusal bir arşiv sistemi gerekliliği inancına evrilmiştir. Resmî arşivlerin, özellikle de millî veya eyalet arşivlerinin, Kanadalılar için önemli olan tüm kayıtların tek bir yerde toplanması ve korunması gerektiği fikri yerini arşiv malzemelerinin üretim yerlerine mümkün olduğunca yakın tutulması anlayışına bırakmıştır (Miller, 1998, s. 104).

Resmî arşivler devletin faaliyetlerini, politikalarını ve uluslararası camiada temsilini geniş bir perspektifle belgelemektedir. Özel arşivler ise toplumsal değişimleri, kişisel deneyimleri ve katkıları ortaya koyarak resmî arşivlerdeki boşlukları tamamlamaktadır. Bu boşluklar, olayların resmî bir bakış açısıyla sunulması sonucunda duygusal, manevi ve toplumsal boyutların yeterince kayıt altına alınmamasından kaynaklanabilmektedir. Bu nedenlerle resmî ve özel arşivler tarihsel, kültürel ve toplumsal değişimleri gözlemlemek, kültürel miras oluşturmak, köklü bir devlet geleneği yaratmak ve sürdürmek gibi amaçlar söz konusu olduğunda biri diğerine tercih edilmeksizin bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Tarihin sadece resmî kaynaklar üzerinden okunması alışkanlığı artık geride kalmış durumdadır. Özellikle tarih, kültür ve sanat çalışmalarında özel arşivler kendine has özellikleriyle sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Resmî arşiv belgelerinin özel arşivlerle birlikte ele alınması geleneksel tarih anlatısının alışılmış ifade ve anlatım tarzına farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Son yıllarda yaşamöyküsü, anı gibi yazı türlerinde ve belgesel, biyografi gibi tematik anlatı unsurlarının ağır bastığı film ve belgesel türlerinde resmî dayanaklı bilgilerin yanı sıra özel arşivlerden elde edilen bilgi ya da malzemelerin de dikkate alındığını söylemek mümkündür. Resmî belgelerin hukukî değer taşımalarının yanında, toplumun sosyo-kültürel yansıması olduğu, eğitici misyonu ve toplumsal değeri göz ardı edilmemelidir.

3.2. Şahıs Arşivleri

Şahıs arşivleri özel arşiv türlerinden biridir. Amerikan Arşivciler Derneği “personal archive” kavramını “bir bireyin faaliyetlerine ilişkin kanıt sağlayan herhangi bir formattaki belge seti” olarak tanımlamaktadır (SAA, 2023). Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğünde ise kişisel arşiv “bir ya da daha fazla kişiye veya aileye ait, onların belleği niteliindeki belgelerin bir araya getirilmesi ile oluşan arşiv” olarak tanımlanmıştır (2009, s. 29). Özel arşiv terimi Türkçe literatürde kimi zaman özel arşivlerin bir alt türü

olan şahıs arşivlerini ifade edecek şekilde de kullanılmaktadır. Bu kullanımların sebebi dilimizde özel kelimesinin hem resmî olmayan hem de “bir kişiyi ilgilendiren; hususi, zatî”; “yalnız bir kişiye, bir şeye ait veya ilişkin olan; mahsus” anlamlarını karşılamasıdır (TDK, 2023).

Şahıs arşivleri; kişinin eğitim sürecinden kariyerine, sosyo-kültürel yaşamından iş ve özel hayatına kadar yaşamının çeşitli evreleri hakkında bilgi edinmeye yardımcı kaynaklardır (Anameriç ve Rukancı, 2019, s. 1812). Bu tür arşivler kimi zaman miras yoluyla aktarılan aile arşivlerinin bir uzantısı olarak kimi zaman da bireysel çabaların sonucunda ortaya çıkabilmektedir. İçeriğini ise arşiv sahibinin devraldığı, ürettiği, bir araya getirdiği, topladığı, satın aldığı arşiv belgeleri ya da materyaller oluşturmaktadır. Genel anlamda bireyin ilgi alanları, kişiliği ile yaşamdaki olayların belgesel biçimde etkileşimi ile oluşmaktadır (Hobbs, 2001, s. 127). Özel arşiv malzemelerini ve belgelerini kişilerin çevreleriyle kurdukları ilişkilere göre aşağıdaki şekilde sınıflamak mümkündür:

- 1. Kişinin özel hayatına ilişkin belge ve malzemeler:** Günlükler, kimlik belgeleri, ehliyetler, pasaportlar, doğum / ölüm / evlilik belgeleri, kişisel not defterleri, sağlık belgeleri ve raporları, vb.
- 2. Kişinin eğitim ve çalışma hayatıyla ilgili belge ve malzemeler:** karneler, diplomalar, ödüller, madalyalar, özgeçmişler, sertifikalar, toplantı notları, mesleki yazışmalar, yayın taslakları, ders notları, çizimler, müsveddeler, mühürler, toplantı katılım belgeleri, çeviriler, konuşma metinleri, formlar, başarı belgeleri, dilekçeler, blog yazıları, dijital varlıklar, fotoğraflar, vb.
- 3. Kişinin mali ve mülkiyet haklarıyla ilgili belge ve malzemeler:** Tapu belgeleri, ruhsatlar, maaş bordroları, çekler, banka hesap defterleri, anlaşmalar / sözleşmeler, vasiyet belgeleri, hisse senetleri, vergi kayıtları, vb.
- 4. Kişinin sosyal ilişkileri sırasında ortaya çıkan belge ve malzemeler:** Mektuplar, fotoğraflar, davetiyeler, kartpostallar, dernek üyelik kartları, vb.

Şüphesiz her ülke vatandaşlarına ait resmî kayıtlar tutmaktadır. Eğitim bilgilerimiz, sigorta dökümlerimiz, sağlık kayıtlarımız, mal varlığımız ilgili kamu kurumlarınca kayıt altına alınmaktadır. Bu kayıtlar her vatandaş için aynı olan belirli bilgileri içermektedir. Şahıs arşivleri ise arşiv sahibine özel bir seçim ve sağlama sürecine tabidir. Bu arşivleri değerli yapan özelliklerin başında da bu bireysel inisiyatif yer almaktadır. Çeşitli amaçlarla öznel bir görüş, duygu ve motivasyonla oluşturulan bu arşivler sahibinin yanı sıra içinde bulunduğu toplumun, sahip olduğu mesleğin, kültürün de bir yansıması olarak birey-toplum ilişkisini de ortaya koymaktadır. Bu ilişkiyi yansıtan en iyi örnekler genellikle mesleki ve sosyal çevreleri dolayısıyla yazarların, sanatçıların ve politikacıların arşivleridir.

Şahıs arşivleri son yıllarda gerek edebiyat, tarih, biyografi, sosyoloji gibi disiplinlerde gerek akademik yazında gerekse toplumun yoğun ilgi gösterdiği belgesel, dizi ve filmlerde kullanılmaktadır. Bu ilginin olası sebeplerinden biri kültürel ve sosyal geçmişin, resmî kaynakların yanı sıra öznel bakış açısı ile nasıl ifade edildiğinin merak edilmesidir. Şahsın içinde yaşadığı dönemi tecrübe ederek oluşturduğu arşiv, dönemin ayrıntıları, toplumsal ilişkiler ve gündelik yaşam pratikleri hakkında çıkarımlarda bulunulmasına olanak sağlamaktadır. Akademik, sosyal ve sanatsal çevrede kullanım yoğunluğu bu tür arşivlere erişim talebini de artırmaktadır.

Aile arşivleri (family papers / archives) Glossary of Archival and Records Terminology’de “*aralarında akrabalık ilişkisi bulunan bir grup kişi tarafından kişisel ve özel faaliyetleri ile ilişkili olarak oluşturulan ya da toplanan belgeler*” olarak tanımlanmıştır. Aile arşivleri kimi zaman nesiller boyu miras yoluyla sürdürülürken kimi zaman da çekirdek bir aileye ait olabilmektedir. Çoğunluğu tek bir kişiyle ilişkili olan belgeler diğer aile üyelerine ait bilgiler içerse de genellikle şahıs arşivi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ortalarına doğru oluşmuş aile arşivleri, resmî olarak ticari kayıt olarak nitelendirilmese de ticari işlerle ilgili önemli bilgiler

barındırmaktadır (Baggerman, 2012, s. 161). Aile arşivleri aynı zamanda genç nesillerin kökleriyle bağlantı kurmalarına, aile büyüklerinin deneyimleri, değer ve gelenekleri hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır. Bu sayede sosyal kimlik aidiyetinin oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

3.2.1. Şahıs Arşivlerinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değeri

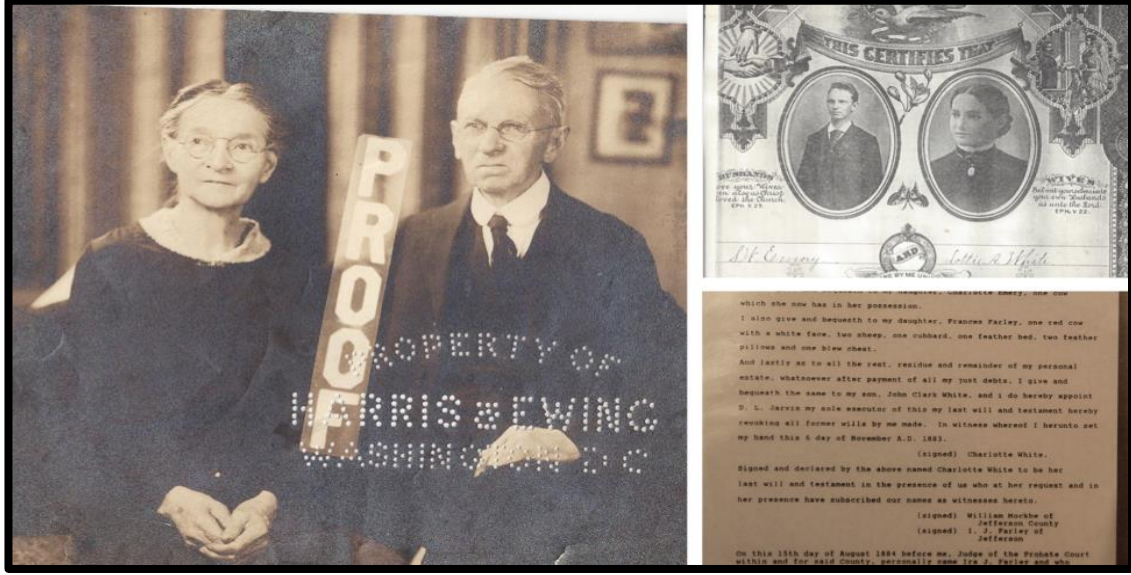
Arşivcilikte temel faaliyetlerin resmî ve idarî odaklı olmasının bir özel arşiv türü olarak şahıs arşivlerinin değerinin de geç anlaşılmasına sebebiyet verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Şahıs arşivleri, kişinin içinde bulunduğu döneme tanıklıklarının yanı sıra sosyal, kültürel ve ekonomik değerler taşımaktadırlar.

Soybilim / şecere (jeneoloji) ve akrabalık ilişkileri üzerine yürütülen çalışmalarda şahıs arşivlerinin sıklıkla başvurulmuş kaynaklar arasında yer alması bu tür arşivlerin sosyal, kültürel ve tarihi önemini vurgulamak açısından önemlidir. Resmî arşivlerde bulunmayan mektupların, günlüklerin, aile fotoğraflarının nesillerce saklanması gerek akademik çalışmalar gerekse bireysel merak duyan ve ilgi gösterenler için değerli arşiv malzemeleridir. FamilySearch⁵ ve National Genealogical Society⁶ aile tarihlerinin korunması için çalışan kâr amacı gütmeyen kuruluşlara örnek teşkil etmektedir. FamilySearch; ses kayıtları, günlükler, fotoğraflar, aile hikayeleri, mektuplar, doğum, ölüm ve evlilik belgeleri, vasiyetnameler, tapular gibi özel arşiv malzemelerinin bağışlanmasıyla oluşan geniş bir koleksiyona sahiptir. National Genealogical Society ise 1903'ten bugüne soybilim çalışmalarını desteklemek ve aile geçmişine ilişkin yayınlar ve konferanslar ile farkındalık yaratmak amacıyla kurulmuştur. Aynı zamanda derneğin sahip olduğu soy bilimle ilgili arşiv kayıtlarını koruma ve erişime sunma hizmetlerini yürütmektedir.

⁵ FamilySearch, dünya genelindeki kullanıcıların soy ağacı oluşturmaya, atalarını araştırmaya, nüfus kaydı, kilise ve resmî kayıtlar gibi belgelere ücretsiz erişmesine olanak sağlayan bir araştırma platformudur.

⁶ National Genealogical Society, bireylerin ve kurumların soyağacı ve aile tarihi araştırmalarını geliştirmelerini desteklemek amacıyla eğitim programları, yayınlar, standartlar ve kaynaklar sunan kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur.

Aşağıda FamilySearch web sayfasında “White” soyadı ve “United States” ülke sınırlaması ile yapılan taramada Mississippi, ABD doğumlu Charlotte Agnes White (1854-1933)’a ait soy ağacının yanında evlilik belgesi, vasiyeti ve aile fotoğrafı da yer almaktadır.

Resim 5: C. A.White (1854-1933)’a ait aile fotoğrafı, evlilik belgesi ve vasiyeti.⁷

Charlotte Agnes White’ın vasiyetinde oğlu Joseph’e 4 yaşındaki büyükbaş hayvanını, geyik şiltesini, kuş tüyü yatağını ve el yapımı battaniyesini; kızı Charlotte’a halihazırda onun mülkünde bulunan büyükbaş hayvanını; diğer kızı Frances’e 1 büyükbaş hayvan, 2 koyun, 1 dolap, 1 kuştüyü yatak, 2 kuştüyü yastık ve sandığını bırakmıştır. Bu vasiyet ile şahsın yaşadığı dönemin ekonomik durumu, nelerin miras bırakılacak kadar değerli görüldüğü, toplumun aile yapısı ve medeni ilişkiler hakkında çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Bu vasiyet kişisel arşiv malzemelerinin toplumsal ve bireysel bakış açısı ile sosyal ve kültürel yapıyı nasıl temsil edebileceğine dair bir örnek teşkil etmektedir.

Tarih boyunca aileler devlete karşı herhangi bir konuda haklarını koruyup gerektiğinde kanıt olarak sunabilmek için kayıtlarını saklamıştır. Nesiller boyu

⁷ Kaynak: <https://ancestors.familysearch.org/en/LQR8-6TC/charlotte-agnes-white-1854-1933>

saklanarak ailelerinden kendilerine intikal eden arşiv belgeleri ile sahip oldukları taşınmazları belgeleyen mirasçılar mevcuttur (Alikılıç 2014, s. 34-36). Devlet arşivlerine herhangi bir sebeple hasar geldiğinde ya da yok olduğunda da özel arşivlerden yararlanılmaktadır. Örneğin 1969 yılında Malatya'nın Hekimhan ilçesi hükümet binasında çıkan yangın sebebiyle ilçe nüfus müdürlüğü ve tapu kadastro genel müdürlüğü tamamen yanmıştır. Yeni tapu ve nüfus kayıtları bölge halkından toplanan evlilik cüzdanları, nüfus cüzdanları, okul evrakı, banka cüzdanları, askerlik belgeleri ile oluşturulmuştur (Malatya Gazeteciler Cemiyeti, 2020). Kişilere ve ailelere ait materyallerin tarihî, hukukî ve kişisel / ailevi değerinin yanında kanıt değeri de bu tür durumlarda işlevsel olabilmektedir.

Özel arşivler zamanın getirdiği değişim ve gelişimlerin gözlenmesinde göz ardı edilmemesi gereken kültürel miras öğeleridir. 1950 yılında Uluslararası Arşiv Konseyi'nin kurulmasıyla beraber “insanlığın arşivsel mirası” olgusu konuşulmaya başlamış, 1980'lerde ise UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)'nun belge ve arşiv yönetimi programı arşivlerin devletlerin kültürel varlıklarında hayati bir unsur teşkil ettiğini ifade etmiştir (aktaran, Ketelaar, 2007, s. 344). Kültür, ulusal olduğu kadar, daha küçük gruplar ve bölgeler içinde de değişiklik gösteren yerel dokulara sahiptir. Bir şehrin ya da bölgenin kültürel değerlerini yalnızca resmî arşivler ile anlamak mümkün olmayabilir. Kamu kurumları tarafından üretilen belgelerin yanı sıra topluluk arşivleri, dernek arşivleri, kişi ve aile arşivleri de göz önünde bulundurulmalıdır (Alikılıç, 2014, s. 33). Bu yerel, bölgesel ya da ulusal kültürel miras öğelerinin tanıtım ve pazarlamaya yönelik çalışmalarla kültürel miras turizminin de bir parçası olması mümkündür (Keskin, 2020, ss. 63-65). Şahıs arşivlerinin müze ve sergileme değeri de vardır. Ülkemizde Orhan Kemal Müzesi, Aşçıyan Müzesi (Tevfik Fikret'in Evi), Ara Güler Müzesi, Ziya Gökalp Müzesi, Ahmet Arif Edebiyat Müzesi bu müzeler arasındadır.

Resim 6: Ara Güler'e ait 1970 tarihli Basın Kartı ve Gece Müsaade Kartı⁸

Kültürel değerler turizm yoluyla maddi değer kazanabilmektedir (Emekli, 2006, s. 55). Toplumsal değere sahip kişilerin özel arşiv malzemeleri, savaş ve göçün karanlık yüzünü ortaya koyan belge ve fotoğraflar, gündelik yaşamın geçmişine ait malzemeler kültür turizminde ilgi geçen koleksiyonlar arasındadır.

⁸ Kaynak: Ara Güler Müzesi instagram hesabı 17 Temmuz 2020 tarihli gönderi.
<https://www.instagram.com/p/CCvj4Ktgcde/>

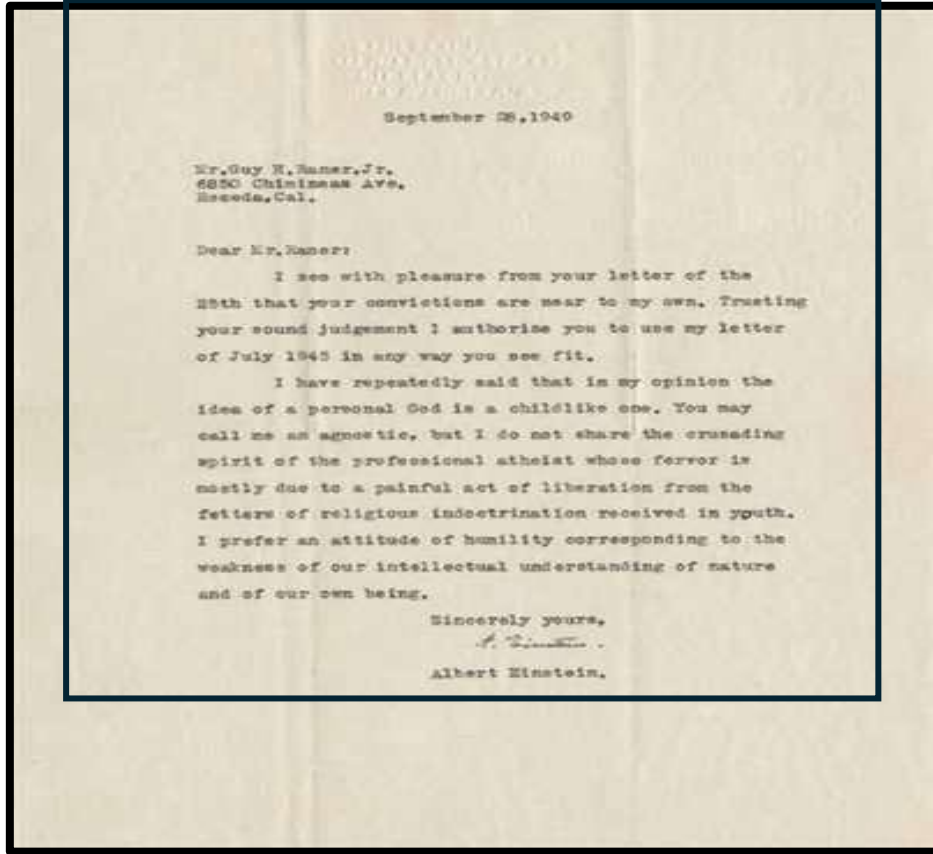
Resim 7: Kişisel Eşyalar ve Bireysizleşme Sergisi. Dachau Toplama Kampı Müzesi⁹

- 1: Tutsak Marcel Fauriat (1915-2002)'ın kızı Colette'in fotoğrafı
- 2: 1 kg ekmek için pul
- 3: 1944 yılına ait cep takvimi
- 4: Bisiklet vergi kartı (1942/43)
- 5: Çiçek aşısı kartı (1942)

Bu tür malzemeler sergi değerinin yanında kimi zaman münferit olarak da maddi değere sahip olabilmektedir. Özellikle ünlü kişilere ait özel arşiv malzemeleri yüksek maddi değerlere alıcı bulabilmektedir. Örneğin Albert Einstein'e ait 27 kişisel mektup Profiles in History müzayede evinin düzenlediği açık artırmada \$62.500'a satılmıştır. Mektuplarda Einstein'ın bilim adamı sıfatından ayrılarak dünya görüşü, aile ilişkileri, tanrı inancı üzerine bilgiler elde etmek mümkündür. Bir mektubunda Einstein oğullarından birini geometri konusunda daha ciddi olmaya davet ederken; 70. yaş gününde amcasına verdiği bir mesajda amcasının yıllar önce ona verdiği oyuncak buhar makinesinin bilime ömür boyu sürecek bir ilgiyi nasıl tetiklediğini ifade etmektedir. Aşağıdaki cümleleriyle de tanrı inancı üzerine görüşlerini paylaşmaktadır (27 of Einstein's ..., 2015):

⁹ Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekildi. 04.05.2023).

“...Bana agnostik diyebilirsiniz, ancak profesyonel ateistlerin mücadeleci ruhunu paylaşmıyorum. ... Doğaya ve kendi varlığımıza dair entelektüel anlayışımızın zayıflığına karşılık gelen bir alçakgönüllülük tutumunu tercih ediyorum...”

Resim 8: Albert Einstein'ın Guy H. Raner'e yazdığı 28 Eylül 1949 tarihli mektup¹⁰

Nostaljiye duyulan ilgi geçmişe ait olan objelerin ve belgelerin de kıymetini artırmaktadır. Nadir ve bir üne sahip olanın değer görmesinin yanı sıra, bu tür bir özelliğe sahip olmamasına rağmen sadece geçmişe ait olduğu için değer gören özel arşiv malzemeleri de vardır. Sıradan kişilere ait belgeler, fotoğraflar ve nesneler sahaflarda, bit pazarlarında alıcı bulabilmektedir. Aşağıdaki resimde Münih ve Viyana'daki bu tür pazarlarda satışa sunulmuş özel arşiv belgesi olarak kabul edebilecek fotoğraf, aile albümü, pasaport, vaftiz ve doğum belgesi fotoğrafları yer almaktadır.

¹⁰ Kaynak: <https://phys.org/news/2015-06-einstein-personal-letters-auction-block.html>

Resim 9: Viyana ve Münih bitpazarlarında satılan kişisel belgeler¹¹

1-2 : Fotokart olarak kullanılmış 16.12.1905 tarihli bir çocuk fotoğrafı.

3 : 18.03.1820 tarihinde doğmuş J.Savrd'a ait doğum ve vaftiz belgesi.

4 : 1894 yılına ait bir aile fotoğraf albümü.

5-6 : Emil Günter'e ait 1894 tarihli pasaport.

Resmî arşivler doğaları gereği baskın ve yönetsel gücü elinde bulunduran kültürün bakış açısını yansıttığı için bazı toplulukların ve azınlıkların temsilinde yetersiz kalmaktadır (Karlebach, 1996, s. 85). Sömürgeleştirilen ve arşivleri elinden alınan toplumların hafızasını, ailelerin ve kişilerin kendi hafızalarını korumak için sakladıkları belge, fotoğraf gibi özel arşiv malzemeleri oluşturmaktadır (Tanatar Baruh, 2015, s. 372). Örneğin Güney Asya ile ilgili arşiv çalışmaları sınırlıdır, ancak bölgedeki özel arşiv pratikleri uzun zamandır insanların ve toplulukların hikayelerini anlattıkları ve resmî arşivlerin sınırlarının ötesine bilgi aktardıkları bir araç olmuştur. Özellikle yaşam öykülerinin anlatımı, arşivlerde marjinalleştirilmiş, yetersiz ya da hiç temsil edilmemiş ya da eğitim seviyeleri veya toplumsal konumları nedeniyle güvenilir anlatıcılar olarak görülen kişilerin hikâye ve anılarının paylaşılmasının bir yolu olmuştur (Aton, 2022, s.

¹¹ Kaynak: 1-2-3 no.lu fotoğraflar Viyana haftalık organize edilen bitpazarında 21.10.2023 tarihinde, 4-5-6 no.lu fotoğraflar 07.05.2023 tarihinde yine haftalık organize edilen Münih bitpazarında yazar tarafından çekilmiştir.

243). Bu grupların kültürlerini anlamak için kendilerini ifade ettikleri kaynaklara ihtiyaç vardır. Bireyler bir toplumun ferdi olarak kendilerini tanımlayabileceği gibi cinsiyet, etnik köken, yaş, cinsel yönelim, siyasi görüş gibi daha küçük bir topluluk ile kendilerini ifade etme yolunu da seçebilmektedir. Kişisel öyküler, anılar, olaylar ve geçtiği mekanlar, eşyalar bireysel olduğu kadar toplumsal kültürü, ekonomiyi, alışkanlıkları ve tarihi de yansıtmaktadır. Özel arşivler farklı yaşam biçimlerinin ve grupların sosyal dokusunu ve tarihini yapılandırma, değerlerini ve geleneklerini vurgulama ve zaman içindeki değişimlerini gözlemlemede göz ardı edilmemesi gereken kaynaklardır. Kişilerin kendi yaşamlarını ve gerçekliklerini anlatmayı seçtikleri bu yol ve biçim çok değerlidir. İskandinav ulusal arşivleri adına yürütülen bir kıyaslama çalışması özel arşivlerin arşiv varlıklarının neredeyse resmî arşivlerinininkine eşit hacimde olduğunu ortaya koymuştur. Rapor, özel arşivleri korumak için bir şey yapılmazsa, İskandinav toplumlarının tarihlerinin bir kısmını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacağını ifade etmektedir (aktaran, Svard, 2017, s. 278).

Yukarıda verilen örneklerle şahıs arşivlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bireysel, yarı kurumsal, kurumsal olmayan kaynakların neden göz ardı edilmemesi gerektiği üzerinde durulmuş, materyal çeşitliliğinin araştırma değerine katkısı vurgulanmıştır. Aynı zamanda verilen örnekler bu tür malzemelerin bilgi merkezlerinin yanında nerelerde karşımıza çıkabileceğini göstermektedir.

3.2.2. Psikolojik ve Sosyolojik Açıdan Şahıs Arşivleri

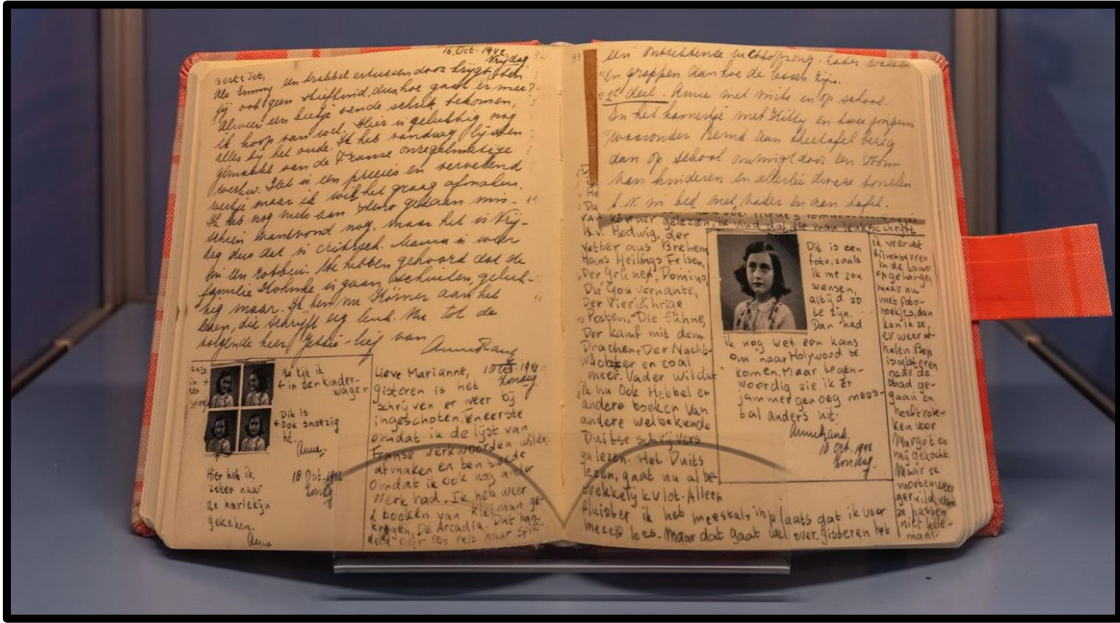
Şahıs arşivlerinin resmî arşivlerde karşılaşması güç duygusal ve bireysel ifade biçimleri içermesi taşıdıkları bilgi değerinin yanında bir takım sosyolojik ve psikolojik çıkarımlar yapmayı da mümkün kılmaktadır. Şahıs arşivlerinde kayıt altına alınan şey yalnızca eylemler ve durumlar değil aynı zamanda bireyin görüşleri, fikirleri, değerleri, duygusal tepkileri, hayatı nasıl tasavvur ettiği, karakteri ve deneyimleridir. Arşiv sahibinin çalışma notlarından, günlüklerinden, saklamaya değer gördüğü bilgi ve

belgelerden, arşivinde yer alan efemeralardan, fotoğraflardan, mektuplardan ve varsa sahip olduğu koleksiyonlardan kişiye dair birtakım çıkarımlar yapmak mümkün olabilmektedir. Arşiv sahibinin gözlem gücü, alışkanlıkları, çalışma yöntemi, olayları algılama biçimi, olası çelişkileri hakkında özel arşivi sayesinde fikir yürütülebilir. Resmî kayıtlardaki “bilgi yoğunluğu” değerinin olumlu bir gösterge olarak kabul edilmesi gibi, “karakter ifadesi” de kişisel arşivler için bir değer göstergesi olabilmektedir (Hobbs, 2011, s. 134). Bu çıkarımlar yapılırken arşiv belgelerinin kişinin hayatının belli bir dönemini temsil edebileceği, geçici ve değişken olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Arşivleri sayesinde arşiv sahibi hakkında kanıt sayılabilecek kesin çıkarımlar yapılması konusunda imtina edilmesi gerekliliğini Hobbs şu benzetme ile açıklamıştır: “...Sanki kişinin belgeleri aracılığıyla mahkemede bir tanık olarak görmekten, onu resmî olmayan bir sohbette ya da psikiyatristin koltuğunda bir hasta olarak dinlemeye geçiyoruz” (Hobbs, 2011, s. 132).

Şahıs arşivlerinin sahip olduğu duygu, sunduğu kayıt değerinden genellikle daha öncelikli bir konumdadır. Şüpheyi yer vermeyecek kayıtlar ve kanıtlar ile ortaya konmuş olaylar için bile kişi arşivleri farklı bir yaklaşım sunar.

II. Dünya Savaşı dönemine ait kişi arşivleri savaşın resmî ve kayıt altına alınmış yüzünün bireye ve topluma nasıl yansıdığını gözler önüne sermektedir. Yahudi Soykırımı tarihi anlamda en iyi belgelenmiş soykırım olarak kayıtlara geçmiştir. Mektuplar, fotoğraflar, görüntü ve ses, kayıtları, planlar, emirler, faturalar, konuşmalar, raporlar gibi on binlerce resmî arşiv belgesinin yanında toplama ve imha kampları gibi yapılar soykırım vahşetini ortaya koyan maddi ve mekânsal kanıtlar olarak değerlendirilmektedir (The United States..., 2023). Savaş döneminde tutulan ve günümüze ulaşabilmiş günlükler ise savaşa tanıklık etmiş kişilerin yaşadığı travma, umutsuzluk, korku gibi ortak deneyimlerini yansıtmaktadır. Bu bireysel anlatılar, savaşın toplumsal etkilerine ilişkin sosyolojik çıkarımlar yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Hollanda'nın Nazilerce işgali sırasında Yahudi kökenli bir Alman-Hollandalı olan Anne Frank (1929-1945)'in 14 Haziran 1942- 1 Ağustos 1944 tarihleri arasında tuttuğu günlüğü, 13 yaşında bir kız çocuğunun gözünden savaş atmosferini ve acımasızlığını anlamaya yardımcı olan çarpıcı örneklerden biridir. Döneme bizzat tanıklık eden Anne Frank 2 yıl boyunca tuttuğu günlüğünde savaşın ortasında yaşadığı öldürülme korkusunu, hayal kırıklıklarını, hayallerini ve o şartlar altında dahi korumayı başardığı umudunu kâğıda dökmüştür (Frank, 2018).

Resim 10: Anne Frank'ın Günlüğü, Anne Frank House, Amsterdam, Hollanda¹²

Dünya tarihinin en korkunç dönemlerinden birine yakından tanıklık etmiş bu günlük; geçmişle yüzleşme, dönemin sosyolojik ve psikolojik durumunu okuyabilme, yaşananları bir vatandaşın gözünden görerek geleceğe dair dersler çıkarabilme imkânı sunmaktadır. Yazdıkları üzerinden Anne Frank hakkında birtakım çıkarımlar yapmak da mümkündür. Gözlem becerisi, öğrenmeye olan merakı, kendini ifade etme yeteneği, cesareti ve yaratıcı yönü Anne Frank'ın iki yıl boyunca tuttuğu günlüğünün satırlarından kolaylıkla okunabilmektedir. Resmî arşivlerde ve tarih kitaplarında ülke, iktidar, din ve

¹² Kaynak:

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Diario de Anne Frank, Iglesia de San Nicol%C3%A1s, Kiel, Alemania, 2019-09-10, DD 22.jpg&oldid=777130091>.

ırk ekseninde ele alınan II. Dünya Savaşı'nı, 14 yaşında bir çocuğun kaleminden, ölümün gölgesinde yaşamını sürdürme çabası üzerinden okumak bu kişisel günlük sayesinde mümkün olabilmektedir.

Şahıs arşivlerine psikolojik ve sosyolojik kaynaklar olarak baktığımızda keskin ve net çıkarımlar yapmak güçtür. Arşiv belgeleri ile arşiv sahibinin sosyal ilişkileri, meslektaşları, ailesi, eserleri, eğitim hayatı gibi veriler de bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan bu tür arşivlere sosyal ve iş birliğine dayalı metinler olarak yaklaşılmalıdır (Douglas, 2015, s 54). Şahıs arşivleri yalnızca kişinin kendi dünyasına ait bilgi ve izlenimleri değil aynı zamanda kişinin topluma nasıl uyum sağladığını görme imkânı da vermektedir (Hobbs, 2011, s.129). Bu uyum bireysel anlatıların toplumsal kodlar taşıyabileceğini göstermektedir. Kişisel deneyimler, toplumsal travmalar, kullanılan dil bireyler üzerinden daha geniş sosyal çıkarımlarda bulunmayı mümkün kılmaktadır.

3.2.3. Şahıs Arşivlerinin Öznelliği

Şahıs arşivleri; sahibinin gözlem, deneyim, duygu ve düşüncelerini yansıttığı yazılarından, ilgi alanına yönelik kendi kararı ile saklamayı seçtiği dokümanlardan oluşur. Bu arşivler kişinin dünya görüşü, yaşam tarzı, öncelikleri ve değerleri doğrultusunda dünyayı nasıl algıladığına dair subjektif bir bakış açısı ile oluşturulmuş koleksiyonlardır. Herkesin karakteri, değerleri, dünyayı algılama biçimi farklıdır. Kişi içinde bulunduğu durumu, herhangi bir olayı ya da gündemi benimsediği görüşe, değer yargılarına, inançlarına, zaaflarına ve bilgi birikimine göre değerlendirir. Bu öznel tutum kişinin arşivinde de karşılık bulur. Şahıs arşivleri kişinin kendi karar mekanizmaları doğrultusunda oluşur. Kişinin hangi olayları yazıya dökme gereği duyduğu, neyi önemli görerek sakladığı ve bu tüm bunları nasıl belgelediği kişi arşivlerinin her birini özgün kılar.

Kişisel kayıt tutma bireyin pek çok yönden kendi başına ya da büyük ölçüde yalnızlık içinde gerçekleştirdiği bir eylemdir (Hobbs, 2011, s. 129). Şahıs arşivleri bu sayede aynı dönemde yaşamış kişilerin aynı olaya farklı bakış açılarıyla nasıl yaklaşabileceğini gösterme görevini de üstlenir. Aynı zamanda belirli bir kişinin, ailenin ya da topluluğun dünyayı nasıl gördüğüne dair zengin ve derinlemesine bir içgörü sunar. Şahıs arşivlerinin öznelliğine örnek oluşturabilecek, özellikle II. Dünya Savaşı Dönemi'ne ait çok sayıda günlük mevcuttur. Çalışmanın bir önceki bölümüne konu olan Anne Frank ile aynı dönemde yaşamış, o dönemde TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)'de milletvekili olan Kazım Karabekir'in günlüğü ve Nazi Almanyası'nın Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı Joseph Goebbels'e ait günlükler aynı dönemde yaşanan olayların farklı bakış açılarıyla nasıl ifade edildiğinin somut örneklerini oluşturmaktadır.

Günlük Sahibi	Günlüğün Tutulduğu Dönem
Anne Frank (1929-1945)	1942-1944
Joseph Goebbels (1897-1945)	1923-1945
Kazım Karabekir (1882-1948)	1906-1948

Tablo 1: II. Dünya Savaşı dönemine ait kişisel günlük sahiplerinden örnekler

Günümüze ulaşan bu günlüklerde farklı hayatlara sahip, farklı ülkelerde yaşayan, farklı siyasi ve ideolojik görüşleri benimsemiş, farklı yaşlarda olup; tek ortak noktalarının aynı dönemde yaşamış olmaları olan üç kişinin savaş dönemini kendi ifadeleriyle nasıl kaleme aldıklarını görebiliyoruz. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na girip girmeyeceği kararının günlük sahiplerince farklı tepkilerle yorumlanması kişisel arşiv belgelerinin öznelliğini ortaya koymaktadır.

Anne Frank 18 Mart 1943 tarihinde günlüğüne yazdığı tek cümle şudur: “Türkiye harbe girdi. Herkeste bir heyecan bir heyecan. Merakla haber bekliyoruz”. Ertesi gün yani

19 Mart 1943'te ise gelen haberin yanlış olduğunu öğrendiği andaki hayal kırıklığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir (Frank, 1958, s. 73):

“Bir saat sonra hayal kırıklığına uğradık. Türkiye henüz harbe girmemiş, Bakanlardan biri yakında tarafsızlıktan vazgeçeceğini söylemiş. Dam Meydanı'nda bir gazete müvezzii “Türkiye İngiltere'nin safında!” diye bağırmaya başlamış ve halk elinden kapışmış gazeteleri. Bu sevinçli haberin bize ulaşması da bu yoldan oldu.”

Anne Frank'ın günlüğünde bahsettiği bakan dönemin Türkiye Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'dur. Bahsi geçen açıklama ise Saraçoğlu'nun 18 Mart 1943 tarihinde TBMM'de yaptığı hükümet programı konuşmasıdır. Konuşmasında yer alan “Başta gelen vazifemiz Türk ordusunu hazır tutmaktır...” ve “İngiliz-Türk dostluğu iki memleketin hayati zaruretlerinin en başında gelen bir ihtiyaçtır.” ifadeleri Anne Frank'ın günlüğünden anlaşılacağı üzerine “Türkiye savaşa giriyor” şeklinde algılanmış ve genç kızın günlüğünde heyecanla yer bulmuştur.

Resim 11: 18 Mart 1943 tarihli Vakit Gazetesi¹³

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na girme ihtimali Nazi Almanyası'nın Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı Joseph Goebbels'in günlüklerine sık sık konu

¹³ Kaynak: <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1943-03-18/1>

olmuştur. Saraçoğlu'nun aynı meclis konuşması Goebbels'in günlüğüne 19 Mart 1943 tarihinde şu şekilde yansımıştır (Goebbels, 1983, s. 310):

“Türk Dışişleri Bakanı [Numan Menemencioğlu] son derece İngiliz yanlısı bir konuşma yaptı. Bunda oldukça kötü bir performans sergiledik. Alman basınında bunun sadece birkaç satırını yayınlıyoruz. Bu konuşmasında Türkiye ile İngiltere'yi birbirine bağlayan büyük dostluğa vurgu yaptı. Geçtiğimiz kıştaki büyük kayıplarımızın ağızda kalan son tadı bu. Bu kayıplar şu anda bile çok zorlu politik etkilere sahip.”

Yukarıdaki ifadeden basına müdahale edildiğini ve Türkiye'nin savaşa girme ihtimalinin yarattığı olumsuz etkiyi görebiliyoruz. Özel arşiv malzemelerinin kimi zaman aleni şekilde ifade edilenden daha gerçekçi bilgiler verebileceğine Goebbels'in günlüğü güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bunu Goebbels'in 23 Mayıs 1942'de günlüğüne yazdığı aşağıdaki satırlarda da görebiliyoruz (Goebbels, 1983, s. 229):

“ .. Genelkurmay'da görevi tam bir çetele tutmak olan ve gelecekte doğru bir tarihsel değerlendirmeyi garanti altına alacak belgesel materyallere sahip birinin olması çok daha iyi. Savaşımızın tarihini yalnızca kuru resmî belgelerden yola çıkarak yazmak mümkün değildir...”

Türkiye dışında büyük merak konusu olan Türkiye'nin savaşa girip girmemesi durumu dönemin Milletvekili Kazım Karabekir'in günlüğünde de yer bulmuştur. Karabekir 4 Ağustos 1942 günü günlüğüne şöyle yazmıştır (Karabekir, 2009, s. 1276):

“Partide [Şükrü] Saracoğlu beyannamesini okudu. Ana hatlarla teferruat karışık ve uzun... Hem İngiliz ittifakından hem bitarafılıktan bahis var. En mühim nokta şu: “Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız... Bundan evvel de şu söz vardır: “Hudutları

haricinde hiçbir sergüzeşt arkasında koşmayan ve koşmayacak olan Türkiye harbin dışında kalmak imkânlarını aramış ve bu imkânları da şuurlu, müspet bir bitarafılık üzerinde yürümekte bulmuştur.”

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi kişisel kayıtlar öncelikle kişilerin kendi hayatına ayna tutmaktadır. Bu kayıtların öznelliğinin de temeli budur. Aynı olayın farklı kişilerce bambaşka yönlerinin ele alınıp birbirine zıt değerlendirmelerin yapıldığı gibi, bir kişiyi farklı zamanlarda görüşlerinin değişebileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

Resmî arşivlerde olaylar genellikle gerçekleştikten, kararlar ise alındıktan sonra kayda alınmaktadır. Büyük kararların öncesindeki karar verme aşaması resmî kayıtlara pek yansımamaktadır. Bu süreçlerin toplumsal etkilerini, farklı kişiler tarafından nasıl yorumlandığını kendi ifadeleri ile görebilmek ancak kişisel kayıtlar sayesinde mümkün olabilmektedir.

3.3. Şahıs Arşivlerinin Denetimi

Şahıs arşivlerinin denetim ve kontrolü söz konusu olduğunda öncelikli olarak karar verilmesi gereken bir husus vardır. Her şahıs arşivi kamusal bir denetim gerektirmemektedir. Kişinin merakı, hobisi veya çabası sonucu toplanan, biriktirilen malzemeler ve dokümanlar sadece sahibini ilgilendiriyor, arşivsel değer ve toplumsal bir fayda taşımıyorsa bu koleksiyonların denetimi ve kontrolü söz konusu değildir (Rukancı, 2011, s.54). Söz konusu arşivin bu gerekliliği yerine getirdiği konusunda karara varıldıktan sonra kişi arşivinin denetim ve kontrolünden söz etmek mümkün olacaktır.

Denetim ve kontrolün söz konusu olduğu şahıs arşivlerinde arşiv sahiplerinin gönüllü olarak arşivlerini devlet denetimine sunmasını beklemek sağlıklı bir yaklaşım değildir. Sosyal ve kültürel değeri göz önüne alınarak bu arşivlerin denetim süreçleri devletler tarafından yasal zemine oturtulmalıdır. Özel arşiv oluşturma bilincinin daha çok

köklü devlet geleneğine sahip ülkelerde görülmesi ve bu ülkelerin geçmişine sahip çıkacak, güçlü ve incelikli arşiv kanunu ve mevzuatlarına sahip olması tesadüf değildir.

Şahıs arşivlerinin denetimi / kontrolü süreci; sağlanması, tasnif edilmesi, düzenlenmesi, korunması ve saklanması, erişime sunulması ve sürdürülebilirlik çalışmaları kapsamında ele alınmaktadır. Bu süreç arşivin özelliklerine, sağlayan kurumun hizmet politikasına, kullanıcı profiline, sağlama prosedürlerine göre çeşitlilik göstermektedir.

3.3.1. Sağlama

Arşivlerde sağlama “belgeleri / materyali, arşiv sahibi veya sağlama kaynağından devir, satın alma, bağış, hibe, hediye / ihda ve müsadere yöntemleriyle arşivlere kazandırılması sürecidir” (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 119). Sağlama süreci üzerinde titizlikle durulması gereken, uzmanlık isteyen birtakım kararlardan ve adımlardan oluşur. Sağlaması yapılacak koleksiyonun belirlenmesinden, koleksiyonun hangi yol ile dermeye kazandırılacağı, koleksiyon üzerindeki kullanım haklarının ve varsa kısıtlamaların belirlenmesi bu süreç kapsamında yer almaktadır. Bu sürecin bir politika dahilinde yürütülmesi, koleksiyonun ve uzun vadeli koleksiyon geliştirme süreçlerinin hukukî dayanağını oluşturması ve kişilere bağlılığı azaltması açısından önemlidir (Davaz, 2017, s.190-191). Sağlama politikası, aynı zamanda koleksiyonun değerini belirlemede ve koleksiyonun kurumun misyonuna uygun olup / olmadığına dair karar vermede net bir çerçeve sunmaktadır.

Sağlama sürecini kurumun bu süreci başlatma aşamasında üstlendiği role göre aktif ve pasif olarak sınıflandırmak mümkündür. Aktif sağlama; kurumun çabası ve çalışmaları sonucunda tespit edilip kuruma kazandırılan koleksiyonları; pasif sağlama ise kuruma sunulan, bağışçının isteği doğrultusunda sağlanan koleksiyon ve materyalleri ifade etmektedir (Davaz, 2017, s. 190; Janes, 2017). Pasif sağlama geleneksel bir tutumdur. Bütçe ve personel sıkıntısı nedeniyle mevcut arşiv koleksiyonlarının

düzenleme ve tanımlama süreçlerinin ancak yürütülebildiği kurumlarda genellikle pasif sağlama tercih edilmektedir. Aktif sağlama ise daha etkin bir çabanın ürünüdür. Özellikle tek bir konu üzerine yoğunlaşmış dermelerde koleksiyon geliştirme politikaları bu yöntem ile geliştirilmektedir. Şahıs arşivleri kurum ve kuruluşlara bağış, devir, gözetim (custody), miras, vasiyet, satın alma gibi çeşitli yollarla dahil olmaktadır.

3.3.1.1. Bağış

Şahıs arşivlerinin sağlanmasında en çok kullanılan yöntem bağıştır. Bu yöntem; genellikle bir sözleşmeye bağlı olarak herhangi bir ödeme söz konusu olmadan arşiv materyalinin bütün mülkiyet hakları ile birlikte arşive devredilmesidir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 25). Kurumlar genellikle yetersiz bütçe sebebiyle diğer sağlama yöntemlerine kıyasla bu yöntemi daha fazla tercih ederken bağışçıların sebepleri daha çeşitlidir. Bu sebeplerden başlıcaları şunlardır:

- Saklama ve koruma sorunları,
- Arşiv malzemesi ile ilgili bilgi sahibi olmama,
- Arşivin daha iyi ve uzun süreli korunacağına duyulan inanç,
- Geniş kitleleri yararlandırma isteği,
- Bilimsel ve toplumsal katkı sağlama amacı,
- Kişinin arşivini bırakabileceği bir varisinin olmaması, güvenmemesi,
- Vergi avantajları,
- Vasiyet hükümleri.

Bağışçının yukarıdaki çeşitli sebepler ile arşivini bağışlama isteği bağışlayacağı kurumda bazı nitelikler aramasına sebep olmaktadır. Kişi, arşivine iyi baktıysa arşivini bağışlayacağı kurumdan da en az kendisinin gösterdiği özeni bekler. Ters bir durumda ise kendisinin üstesinden gelemediği süreci en iyi şekilde yürütecek uzman kişilere ihtiyaç duyar. Yani hayatı boyunca biriken evrakının nasıl korunacağını ve ne şekilde araştırmacıya sunulacağını bilmek ister, dolayısıyla evrakını teslim edeceği kuruma bu

anlamda güven duymalıdır (Davaz, 2017, s. 192). Bağış sürecinin sonraki aşamaları bir prosedüre göre yürütülürken bağışçı ile kurulan ilk temas ikili ilişkilerin gerektirdiği şekilde dikkatli ve hassas bir şekilde yürütülmelidir. Açık iletişime, güvene, iş birliğine, anlayışa ve uzlaşmaya dayalı bir ilişki geliştirilip sürdürülebilmeli, böylece her iki taraf arasındaki gerilim ve kafa karışıklığının bir kısmı hafifletilmelidir (Carbajal, 2021, s. 3).

Şahıs arşivlerinin bağış süreci bağışçı ve arşivin bağışlandığı kurumun karşılıklı imzalayacağı bir sözleşme ile kayıt altına alınmalıdır. Hazırlanan sözleşme sürecin en başından, bağışlanan koleksiyonun gelecekte ihtiyaç duyabileceği uygulamalara kadar hesap edilerek açık ve net ifadeler ile hazırlanmalıdır. Bağışçı arşivin tümünü bağışlayabileceği gibi, bir kısmını da bağışlamak isteyebilir. Koleksiyonun kullanıma açılması ile ilgili tarih sınırlaması, çevrimiçi erişim yasağı, sadece belirli bir kullanıcı kitlesine erişim hakkı gibi kısıtlamalar getirebilir. Bu istekler bağış sözleşmesinde mutlaka belirtilmelidir. Bağış sözleşmesinin dışında arşivin kuruma geliş hikayesi, taşınma süreci, arşivi teslim eden ve alan kişi, arşivin teslim alındığı esnada yapılan envanter kaydı, teslim belgesi, sürecin fotoğrafları, malzemelerin durumu gibi bilgiler de kayıt altına alınmalıdır (Davaz, 2017, ss. 193-195).

Kişilerin arşivlerini bağışlayacakları kurumları seçtikleri gibi kurumlar da bu arşivleri koleksiyonlarına eklerken birtakım kriterlere göre değerlendirmelidir. Özel arşiv materyalinin gelecekte ne kadar değerli ve önemli olabileceği konusunda “zaman okuyuculuğu” faaliyeti özel arşiv belgelerinin seçimi ve yönetiminde oldukça önemlidir (Rukancı, 2016, s. 6). Bağışçının isteklerinin yanında kurumun hizmet politikası, kullanıcı kitlesi, sahip olduğu teknoloji, uzman personel sayısı gibi kriterler de gözetilmelidir.

Bir kişi arşivinin bağışı durumunda bir mülkiyet değişimi gerçekleşir. Bu değişim sürecini Fisher (2015) arşiv paradigmasına göre 3 temel rolde tanımlanmıştır: üretici (creator), gözetken / koruyan (custodian) ve bağışçı (donor). Bu 3 rol tek bir kişide

birleşebileceği gibi birçok kuşağa da yayılabilmektedir (Fisher, 2015, s. 95). Bağış yoluyla gerçekleşen bu değişiklik her arşiv için bir dönüm noktasıdır. Bağışlanan materyaller, çeşitli araştırmacı ihtiyaçlarına hizmet eden, bilimsel araştırmayı genişleten ve toplumun belgelenmesine yardımcı olan erişilebilir koleksiyonlar haline gelmektedir (Purcell, 2015, s. xxi).

3.3.1.2. Satın Alma

Bir şahıs arşivinin tamamının, bir bölümünün veya belirli bir belge / malzeme grubunun satın alınması bu tür koleksiyonları sağlama yollarından biridir. Arşiv koleksiyonları arşiv sahibinin mirasçılarından, bizzat kendisinden, sahaflardan ya da müzayede yolu ile üçüncü şahıslar üzerinden satın alınabilmektedir. Özellikle sanat, edebiyat, bilim, kültür gibi alanlarda öne çıkmış, toplumun ilgisini ve takdirini kazanmış kişiler hayattayken arşivlerini profesyonel ellere teslim etme yolunu seçmektedir. Örneğin Oscar ve Nobel ödüllü sanatçı Bob Dylan 55 yıllık kariyerinin neredeyse tamamının içeren yaklaşık 100.000 belgeden / malzemeden oluşan kişisel arşivini 2016 yılında George Kaiser Aile Vakfı ve Tulsa Üniversitesi'ne satmıştır. Koleksiyonun değerinin 15-20 milyon dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir (Reuters, 2016). Aynı şekilde Teksas Üniversitesi Nobel edebiyat ödüllü yazar Kazuo Ishiguro'nun kişisel arşivini 1 milyon dolar karşılığında satın almıştır (Gurdian, 2015). Kurumlar müzayede yolu ile ya da doğrudan sahaflardan kişisel arşiv koleksiyonları satın alabilmektedir. Örneğin 2004 yılında dönemin Kültür Bakanı Erkan Mumcu'nun bir sahafta bulduğu II. Abdülhamid Dönemi'ne ait Osmanlı Devleti'nin askeri ve diplomatik ilişkilerine ışık tutacak 6 defter 7,5 milyar TL ödenerek Milli Kütüphane tarafından satın alınmıştır (Memurlar.net, 2014).

Kişisel arşiv koleksiyonlarında görsel özellikleri baskın olan belgeler nesne değeri kazanırken bazıları da dekoratif birer objeye dönüşebilmektedir (Tanatar Baruh, 2015, s. 375-376). Bu tür malzemeler özellikle kurumların reklam ve tanıtım faaliyetlerinde

kullanılmak üzere satın alınabilmektedir. Bu uygulamalar arşiv malzemelerinin farklı alıcılar bulmasıyla arşiv koleksiyonlarının bütünlüğünü sağlama konusunda sorunlara yol açmaktadır.

Ülkemizde Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'in 27. maddesi özel arşivlerin satın alınması ile ilgilidir. Bu maddede “*Başkanlık, yükümlüler dışında kalan gerçek ve tüzel kişiler elinde bulunan arşiv malzemesi gerektiğinde tespit edeceği değer üzerinden satın alınabilir*” ifadesi yer almaktadır (Devlet Arşiv Hizmetleri..., 2019). Bu süreçte dikkat edilmesi gereken, satın alınacak arşivin veya fonun belge sahibi, orijinallik, içerik, fiziksel bütünlük, kondisyon gibi kriterler açısından değerlendirilerek satın almaya değer olup olmadığının belirlenmesidir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2021, s. 166). Sağlama politikasında satın alma yöntemi için değerlendirilecek bu kriterler mutlaka belirtilmelidir. Arşivin ya da materyalin mevcut koleksiyon ile uyumu, ayrılacak bütçe, arşivin kullanım potansiyeli de göz önünde bulundurularak değerlendirilmeli, süreç arşivcilerden oluşan bir komisyon ile yürütülmelidir. Satın alma yöntemi ile koleksiyon geliştirme düzenli bir bütçe gerektirdiğinden özellikle kamu kurum ve kuruluşları için sürdürmesi zor bir sağlama yöntemidir. Bazı durumlarda, özel sektörle gerçekleştirilen iş birliği çalışmaları aracılığıyla fon temin edilebilmektedir.

3.3.1.3. Miras / Vasiyet

Miras sözlük anlamı ile “birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet; kalıt, bırakıt, tereke”dir (TDK, 2024). Arşiv mirası (arşivsel intikal) ise “arşivler üzerindeki yasal veya idari yetkinin değişmesi sonucu sahipliğin yeni yetkili üzerinden devam etmesi” olarak tanımlanmaktadır (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 21).

Türk Medeni Kanunu'nun 3. Kitap'ı Miras Hukuku'na ayrılmıştır. Kanun'un 495-501 arası maddeleri yasal mirasçıların tanım ve haklarını, 510-512. arası maddeler mirastan çıkarmanın sebepleri ve sonuçlarını, 578. madde mirastan yoksunluk hallerini, 598. madde mirasın reddi ve reddine ilişkin usulleri ve 599. madde mirasın kazanılmasına

dair usul ve esasları içermektedir. 599. madde mirasın kazanılması aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

“Mirasçılar, miras bırakanın ölümü ile mirası bir bütün olarak, kanun gereğince kazanırlar. Kanunda öngörülen ayrık durumlar saklı kalmak üzere mirasçılar, miras bırakanın aynı haklarını, alacaklarını, diğer malvarlığı haklarını, taşınır ve taşınmazlar üzerindeki zilyetliklerini doğrudan doğruya kazanırlar ve miras bırakanın borçlarından kişisel olarak sorumlu olurlar” (Türk Medeni Kanunu, 2021).

Vasiyet, sözlük anlamı ile “bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey” olarak tanımlanmaktadır. Kişinin vasiyetini yazmış olduğu belge ise vasiyetnamedir (TDK, 2024). Türk Medeni Kanunu’nun 531 ve 532. maddeleri vasiyet ve düzenlenmesine, 537. madde vasiyetnamenin düzenlenmesine, 538. madde el yazısı vasiyetname ve saklanmasına, 539. madde sözlü vasiyetin esaslarına, 557-560 arası maddeler vasiyetin iptal ve geçersizlik hallerine, 595 ve 596. maddeler vasiyetin açılması, okunması ve yerine getirilmesine ayrılmıştır.

Miras, veraset ve mülkiyet hakkı gibi konularda kanıt olarak kullanılabilecek belgelere *tanıt* adı verilmektedir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 127). Aynı zamanda özel arşiv malzemesi olan belgeler kimi zaman arşiv sahibinin ölümünden sonra arşivin kaderini belirleyecek etkilere sahip olabilmektedir. Örneğin ünlü karikatürist Turhan Selçuk’un ölümünden sonra mal varlığını kız kardeşine bıraktığına dair kendi el yazısı ile bir parça kâğıt üzerine yazdığı yazı Medeni Kanun’un 538. maddesi gereği vasiyet olarak kabul edilmiştir (Keskin, 2012).

Şahıs arşivlerinin miras ve vasiyet yoluyla başka kişilere ve kurumlara devredilmesi bu tür arşivleri sağlama yollarından biridir. Kişiler hayattayken arşivlerinin ölümlemlerinden sonraki durumu hakkında karar vermek adına vasiyetnamelere başvurabilmektedir. Bunu tercih etmeyen arşiv sahiplerinin ölümlemlerinin ardından 599.

madde gereği arşiv üzerinde yasal mirasçılar pay sahibi olmaktadır. Kişisel arşivlerin yasal mirasçılarının devreye girdiği durumlar genellikle maddi değeri yüksek arşivlerde görülmektedir. Kurumlar bu tür koleksiyonları sağarken hukuksal boyutu da göz önünde bulundurmalıdır. Koleksiyonların erişime açılması, kısıtlanması gibi kararlarda yasal mirasçıların da söz sahibi olduğu unutulmamalıdır.

3.3.1.4. Gözetim

Özel arşivlerin saklanması ve korunması için gerekli özen bazen arşiv sahipleri tarafından ev ya da ofis şartlarında sağlanamamaktadır. Kişisel arşivlerinin profesyonel şekilde korunup, düzenleme ve tanımla çalışmaları ile toplum tarafından erişilebilir hale gelmesi arşiv sahiplerine entelektüel bir tatmin de sağlamaktadır. Kurumlar özel arşiv koleksiyonlarını geçici olarak gözetim (custody) adı verilen yöntemle de sağlayabilmektedir. Gözetim bir arşiv terimi olarak aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

“Yasal bir dayanağının olup olmadığına bakılmaksızın arşiv sahiplerinin mülkiyetlerinde bulunan arşiv belgelerini/materyalini yetersiz fiziksel ortam, teknik bilgi eksikliği, hukuki statü gibi koşullar nedeniyle fiziksel bütünlükleri sağlanarak korunmasını resmî veya özel kişi veya kurumlara geçici olarak devretmesi sürecidir” (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 66).

Gözetim; türü fark etmeksizin fiziksel, yasal ya da entelektüel sebeplerle eski çağlardan günümüze belgelerin kontrol altında tutulması ihtiyacının temel bir bileşeni olmuştur. Arşivsel intikal sabit ve değişmez olmaktan ziyade, çağının kayıt tutma uygulamalarına göre gelişen bir prensiptir. Gözetim ile sağlama yolu, koleksiyonun temsil ettiği topluluk, aile veya kişi için sürekli erişim güvencesini sağlayarak kültürel miras aktarımında da önemli rol oynamaktadır (Bastian, 2002, s. 93).

Gözetim ile devralma yolunda özel arşivlerin mülkiyetleri kurumlara devredilmemektedir. Arşiv sahipleri koleksiyonları üzerinde kısıtlama koyma yetkisine

sahiptir. Arşiv sahibi ile yapılacak olan sözleşmede erişim şartları netleştirilmeli, koleksiyonun erişime açılması için çaba gösterilmelidir. Koleksiyonun üzerinde devletin sahipliğinin bir garantisi olmalı ve koleksiyonun tümünün ya da bir parçasının satışa çıkarılması durumunda devletin tercih edilen alıcı olma hakkı korunmalıdır (Rukancı, 2009, s. 56-57).

3.3.2. Düzenleme ve Tanımlama

Bir arşiv terimi olarak düzenleme ile karşılanan tasnif “arşiv materyalinin modern arşivcilik yöntemlerine, uluslararası standartlara ve mevzuata uygun biçimde tanımlanarak hizmete sunulmaya hazır hale getirilmesi işlemlerinin tümü” olarak tanımlanmaktadır (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 48). Özel arşiv malzemelerinin düzenlenmesi, arşivcilik yöntem ve tekniklerinin kuramsal ve uygulamalı boyutlarının birlikte ele alınmasını gerektiren, yüksek düzeyde titizlik ve terminolojik hassasiyet isteyen bir süreçtir. Düzenlemenin temel amacı arşivde bulunan malzemeye erişimi sağlamak ve bunun da mantıklı ve sistematik bir düzende gerçekleştirmektir (Anameriç, 2019, s. 1813-1814). Koleksiyonda yer alan arşiv materyalinin türü ve miktarı dikkate alınarak uygun tasnif metodu / metotları seçilmelidir. Özel arşiv koleksiyonları genellikle çeşitli türlerde arşiv materyali içerdiği için birden çok metodun kullanılması koleksiyonun erişilebilirliğini artırmaktadır.

Arşivcilikte geçerli olan çeşitli yöntem ve prensiplerden oluşan tasnif uygulaması “genel tasnif sistemi” adıyla anılmaktadır (Rukancı ve Koç, 2010, s. 2). Özel arşiv koleksiyonlarının tasnif süreci arşiv malzemesinin tür, içerik, sayı ve ilişki duruma göre belirlenmelidir. Tasnif çalışmasına başlamadan önce arşiv malzemesinin envanter kaydı ile sağlanması yapılmalıdır.

Asli düzen kontrolü, kaba tasnif ve sıralama: Asli düzen kontrolü arşiv belgelerinin orijinal düzeninin bozulup bozulmadığının fon, seri ve kronolojik bağlamda kontrol edilerek gözden geçirilmesidir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 22). Bu düzen

korunmuşsa yerleştirme işlemi bu şekilde yapılmalıdır. Özel arşivlerde bu düzen arşivin el değiştirmesi, zaman içinde kaybolması, parçalanması, yıpranması gibi nedenlerle genellikle bozulmuş durumdadır. Bu durumda koleksiyondaki olası ilişkiler gözetilerek tür, içerik ve oluşturulma amacına göre kategorize edilmelidir. Kendi içinde bir araya getirilmiş arşiv malzemesi uygunluğa göre kronolojik, tematik, alfabetik ya da nümerik şekilde sıralanır. Böylece koleksiyonun kaba tasnifi yapılmış olur (Yıldırım, 2006, s. 5).

Zararlı unsurlardan ayırma: Koleksiyonun bütününe fiziksel ve entelektüel bir katkı sağlamayan üzerinde bilgi bulunmayan kağıtlar, zarflar, işlevsiz cisimler ayıklanmalıdır. Kâğıt malzeme üzerinde bulunan ataç, zımba teli, dosya teli, toplu iğne, raptiye gibi oksitlenmeye yol açacak malzemeler çıkartılmalıdır. Farklı kayıt ortamlarında yer alan belge veya kayıtların (bilgisayar dosyaları gibi) açılıp açılmadığı- çalışıp-çalışmadığı kontrol edilmelidir.

Envanter Hazırlama: Envanter listesi arşiv malzemesinin tümünü içermelidir. Genel bir listenin yanı sıra türe göre oluşturulmuş listeler de tanımlama aşamasında erişim ucu olarak kullanımda kolaylık sağlamaktadır (Anameriç ve Rukancı, 2019, s. 1836). Listelerde arşiv malzemesi üzerinden elde edilebiliyorsa başlığı, tarihi, fiziksel özellikleri, dili, varsa gizlilik ve kısıtlama notu, adedi, belge / klasör / obje sıra numarası ve kısa bir açıklama notu kaydedilmelidir.

Özetleme: Özet, arşiv malzemesinin temel erişim uçlarını içeren, malzemeye erişimi kolaylaştırmak için oluşturulmuş kısa açıklamalardır. Her bir malzeme özelinde yapılabileceği gibi, malzeme türüne göre ya da fon ve alt fon temelli de yapılabilmektedir.

Kodlama ve Yerleştirme: Envanter listesinin yardımıyla oluşturulacak kodlar malzemeye erişimi ve kontrolü kolaylaştıracak ipuçlarıdır. Bu kodlar; özel arşiv sahibinin ya da arşivin adını, kısaltmasını, malzeme türünü ve alt türünü, sıra numarasını içeren harf ve rakamlardan meydana gelmektedir. Aynı zamanda arşiv malzemesinin hangi dosya, klasör ve kutuda yer aldığı da belirtilmelidir. Arşiv malzemeleri bu kodları

karşılayacak düzende depolama alanlarına yerleştirilmelidir (Anameriç, 2019, s. 1838). Mevcut dosya, klasörler ve kutuların fiziksel durumuna bakılmalı, uygun olmayanlar yenileriyle değiştirilmelidir. Mümkünse asitsiz depolama araçları kullanılmalıdır.

Arşiv malzemelerinin tasnifinde, malzeme üzerinde fiziksel kontrol oluşturulurken tanımlamada ise entelektüel kontrol oluşturulmak amaçlanmaktadır (Şentürk, 2017, s 414). Arşivsel tanımlama; arşiv fonlarının / belgelerinin arşivcilik standartlarına uygun olarak analizi, özelliklerinin belirlenmesi, ilgili üst veri alanları kullanılarak açıklanması sürecindeki entelektüel çalışmaları ifade etmektedir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 22). Arşiv koleksiyonlarının tanımlanması arşivcilik hizmetlerinin temel misyonlarından biridir. Tanımlama sürecinin bünyesinde analiz aşaması, araştırma araçlarının hazırlanması ve malzeme üzerinde birden fazla alanda kontrolün sağlanması gibi birçok unsur bulunmaktadır (Şentürk, 2019, s. 63). Kişi arşivlerinin kurumsallaşmasının altında yatan amaçlardan biri de arşiv malzemelerinin taşıdıkları arşivsel değerin toplumsal fayda sağlaması ve araştırma faaliyetlerinde kullanılabilmesidir. Tanımlama süreci arşiv malzemelerinden en üst düzeyde fayda sağlayabilmek adına oldukça önemlidir.

Tanımlama sürecine düzenleme işleminin ardından arşiv malzemesinin fiziksel düzeni ve güvenliği sağlandıktan sonra başlanmalıdır (Şentürk, 2019, s. 67). Sonrasında tanımlamanın hangi kapsam ve derinlikte yapılacağına karar verilmelidir. Tanımlamanın kapsamı, tanımlamanın hangi seviyede yapılacağını ifade etmektedir. Söz konusu seviyeler, arşivsel düzenlemenin temel seviyeleri olan fon, alt fon, seri, alt seri, klasör ve belge şeklinde ifade edilebilir. Tanımlamanın derinliği ise tanımlamadaki ayrıntı düzeyini ifade etmektedir (Şentürk, 2019, s. 64).

Arşiv malzemelerinin tanımlanması için uluslararası üst veri standartlarından koleksiyon için uygun olanı seçilmelidir. Bu seçimde aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurulmalıdır:

- **Materyal türü ve formatı:** Özel arşivler farklı formatlarda ve türlerde çeşitli malzemeler içeren koleksiyonlardır. Farklı türdeki arşiv malzemeleri farklı üst veri alanlarına ihtiyaç duyabilmektedir. Her malzeme türü için gereken ayrıntı düzeyini karşılayabilecek bir standart seçilmelidir.
- **Kullanıcı ihtiyacı:** Koleksiyonu kimin kullanacağı, tarama arayüzünde hangi alanlara ihtiyaç duyulacağı tespit edilerek kullanıcı dostu bir standart seçilmelidir.
- **Yasal sınırlılıklar:** Özellikle bağış, devir gibi yollarla sağlanan, kurum harici bir başka sorumlunun da devreye girdiği koleksiyonlarda kullanılacak üst veri standardının kişisel verilerin gizliliği, erişim kısıtlamaları, özel hayatın gizliliği gibi yasal ve etik sınırlılıklar için özel alanlara sahip olduğundan emin olunmalıdır.
- **Teknik altyapı:** Seçilecek standardın mevcut arşiv yönetim sistemleri ve güvenlik sistemi ile uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.
- **Sürdürülebilirlik:** Arşiv koleksiyonunun ileride genişleyebileceği, yeni koleksiyonların sağlanabileceği göz önünde bulundurularak esnek ve uyumlu bir standart tercih edilmelidir.

Kişi arşivlerinin tanımlanmasında kullanılabilecek başlıca standart ve üst veri standartları aşağıdaki gibidir:

- **APPM (Archives, Personal Papers and Manuscripts):** Bibliyografik kataloqlara entegre edilebilen, tutarlı tanımlamalar ve erişim noktaları ile özellikle koleksiyon düzeyinde arşiv materyalleri kataloğu geliştirmek için kullanılan bir üst veri standardıdır (APPM, 2024).
- **CDWA (Categories for the Description of Works of Art):** Çoğunlukla sanat ve mimarlık eserlerinin tanımlanmasında kullanılmakla birlikte el yazmalarının, çizimlerin, resimlerin, fotoğrafların ve diğer görsel materyallerin de

tanımlanabilmesi için uygun olan 540 elementten oluşan bir üst veri standardıdır (CDWA, 2024).

- **DACS (Describing Archives: A Content Standard):** Arşivlerin, kişi arşivlerinin ve el yazmalarının tanımlanmasında kullanılan her türlü materyal türüne uygulanabilen bir üst veri standardıdır. Arşiv malzemelerinin ve yaratıcılarının tanımlanmasına yönelik geliştirilen ISAD (G) ve ISAAR (CPF) standartlarının ABD'deki uygulamasıdır (DACS, 2024).
- **DCMI (Dublin Core Metadata Initiative):** Dublin Core bilgi kaynağının içeriğiyle, entelektüel ve seçici özellikleriyle ilgili 15 temel alandan oluşan bir standarttır. Simple ve Qualifiers olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. Yapısında bulunan elementlerin hepsi tekrarlanabilir yapıdadır. Farklı arşiv malzemelerinin tanımlamasında en sık kullanılan standartlardan biridir (DCMI, 2024).
- **EAD (Encoded Archival Description):** Library of Congress ve Society of American Archivists iş birliğiyle özel kütüphane koleksiyonlarını ve arşiv malzemelerini web üzerinden erişilebilir kılmak amacıyla geliştirilmiş bir standarttır (EAD, 2024).
- **(ISAAR - CPF): International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families:** Arşivlerin oluşturulması ve sürdürülmesi ile ilgili kuruluşların (tüzel kişiler, kişiler ve aileler) tanımlanmasını sağlayan, arşiv otorite kayıtlarının hazırlanması için rehberlik eden bir standarttır (ISAAR-CPF, 2024).
- **ISAD (G) (International Standard Archival Description (General):** Arşivsel tanımlama için yönergeler sağlayan uluslararası bir standarttır. Tanımlama için gerekli öğeleri ve kuralları belirlemektedir.

- **MARC21 (Machine Readable Cataloging 21):** Başlık, dizin ve değişken alanlar olmak üzere 3 temel bileşenden oluşan MARC21 standardı, niteleyici bilginin kaynak üzerinden elde edildiği her türlü bilgi kaynağının nitelenmesinde kullanılabilen en yaygın kullanıma sahip üstveri standardıdır (MARC Standards, 2024).
- **MODS (Metadata Object Description Schema):** MARC21 alanlarının bir alt kümesini ve kendine özgü alanları içeren, sayısal etiketler yerine dil tabanlı etiketlerin kullanıldığı bir XML (Extensible Markup Language) şemasıdır (MODS: Uses and Features, 2024).
- **RAD (The Rules for Archival Description):** Arşiv materyallerini tanımlamak için fonlara saygı gibi arşivsel düzenleme ilkelerini temel alan Kanada üstveri standardıdır (RAD, 2024).
- **VRA Core:** Koleksiyon, görsel ve ilişkilendirme olmak üzere üç varlık üzerine yapılandırılmış olan VRA Core; görsellerin, sanat ve kültür öğelerinin ağırlıklı olduğu müze, arşiv ve kütüphanelerde tercih edilen bir üst veri standardıdır (VRA Core Schemas and Documentation, 2024).

Tasnif ve tanımlama işlemlerinden sonra özel arşiv malzemelerinin uzun süreli koruma ve saklama koşulları üzerinde çalışılmalı, erişim olanakları değerlendirilmeli, bu süreçlerin tek seferlik değil olası yeni koleksiyonlar için de uygulanabilir olabilmesi için sürdürülebilirlik çalışmaları yapılmalıdır.

3.3.3. Koruma

Özel arşiv malzemelerinin korunması uzun, kapsamlı ve sistematik bir süreci ifade etmektedir. Düzenleme ve tanımlama aşamaları ile fiziksel ve entelektüel kontrolün sağlanmasının ardından koruma süreci ile bu kontrol uzun süreli hale gelmektedir. Arşiv terimi olarak koruma (preservation) aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 88):

“Bir belgeyi/materyali özgün niteliklerine bağlı kalarak bozulmasına yol açan etkenleri engellemek, uygun koruma yöntemlerini ve malzeme türlerini belirleyerek uygulamak, belgenin/materyalin doğru taşınması veya depolanması için gerekli düzenlemeleri yapmak için gerçekleştirilen işlemlerin tümü”

Arşiv malzemesinin mümkün olduğu kadar uzun süre orijinal hallerinde kalmalarını sağlamak için kimyasal veya fiziksel işlemlerle onarılması veya stabil hale getirilmesi ise konservasyon (conservation) olarak tanımlanmaktadır (SAA, 2024). Şahıs arşivleri hem fiziksel hem dijital ortamda çeşitli materyaller barındırabildiği için koruma süreci materyal türü bazında ve her çeşit tahribat etkeni hesaba katılarak planlanmalıdır. Arşiv malzemelerinin tahribatına yol açabilecek unsurları aşağıdaki şekilde sınıflamak mümkündür (Binark, 1988; Roper, 1994; Uylukçu ve Yılmaz Şentürk, 2023).

Biyolojik Unsurlar	Fiziksel Unsurlar	Kimyasal Unsurlar	Doğal Afet Unsurları	Teknolojik Unsurlar	Diğer Unsurlar
Böcekler	Işık	Asit	Deprem	Donanım yetersizlikleri	Hırsızlık
Kağıt bitleri	Nem	Hava kirliliği	Hortum	Teknolojik eskime	İhmal ve bilgisizlik
Kağıt güveleri	Sıcaklık	Oksidasyon	Su baskını ve sel	Siber saldırı	Kazalar
Kemirgenler		Toz ve kir	Toprak kayması	Veri bozulması	Savaş
Küf			Tsunami	Veri taşıma hataları	Terör
Mantar ve bakteriler			Yangın	Yedekleme problemleri	Vandalizm

Tablo 2: Arşiv malzemelerinin tahribatına yol açabilecek unsurlar

Yukarıda belirtilen tüm tahribat unsurlarının tedbirlerini almak arşiv sahipleri için oldukça zor, neredeyse imkansızdır. Masraflı ve profesyonellik isteyen bu süreç özel arşivlere sahip kurumlar için bile arşiv binasının yapılanmasından, donanım ve teçhizat

seçimine kadar her aşamada koruma stratejileri ve politikaları göz önünde bulundurularak yürütülmelidir. Arşiv malzemelerinin korunmasıyla ilgili ulusal ve uluslararası standartlar, ilkeler, rehberler ve mevzuatlar mevcuttur. Bu birincil kaynakların başlıcaları aşağıdaki gibidir:

- Arşiv Belgelerinin Korunması Konusunda Temel Bilgiler
- Arşiv Malzemesinin Korunması ve Restorasyonu
- Arşivlerde Gerçekleştirilecek Dijitalleştirme Faaliyetlerine Yönelik Usul ve Esaslar
- Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
- Kütüphane Malzemesinin Bakım ve Kullanımında IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) lkeleri
- Koruma ve Konservasyon Servisinin Planlanması, Tehizatlandırılması ve Personel İştihadı
- Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Hakkında Kanun
- TS-ISO- 11799 -Arşiv ve Kütüphane Malzemeleri İçin Belge Saklama Gereklilikleri

Bu kaynaklar doğrultusunda arşiv belgelerinin tahribatını azaltmak için alınacak tedbirler, koruma yöntemleri tahribat unsurlarına göre aşağıda gruplanmıştır.

- **Biyolojik Unsurlara Karşı Koruma Yöntemleri:** Arşiv malzemelerini böcek, bit, güve gibi haşerelerden; mantar ve küflerden korumak için tarih boyu çeşitli yöntemler uygulanmıştır. El yazmalarını bu tür zararlılardan koruduğuna inanılan “ya kebike” duası ve zehirli mürekkep kullanılması bu tahribat unsurlarının uzun geçmişleri olduğuna kanıt niteliğindedir. Isı ve nem, mantar ve küf oluşumuna sebep olmaktadır. Arşiv mekanının fiziksel unsurlara karşı korunması biyolojik unsurların da büyük çoğunluğunun önüne geçmektedir. Aynı zamanda

malzemeye zarar vermeden koruyan, organik ve inorganik malzemelerin kullanılması biyolojik temelli tahribattan korunma yolları arasındadır (Celements ve Thomas, 1993, s. 9-10).

- **Fiziksel Unsurlara Karşı Koruma Yöntemleri:** Fiziksel unsurlar arşiv malzemelerine uzun sürelerde sararma, solma, hassasiyet, parçalanma gibi kalıcı zararlar vermektedir. Yüksek ve düşük ısı, uygun olmayan doğal ve yapay ışık seviyeleri, nem dengesizlerine karşı dikkatli olunmalıdır. Mümkünse sıcaklık 13-20°C arasında nem ise %35-60 seviyelerinde tutulmalıdır. Arşiv malzemeleri doğal ışık kaynaklarından uzakta saklanmalı, yapay ışık kaynaklarının da ultraviyole korumasına sahip olmasına dikkat edilmelidir. Arşiv mekanlarında havalandırma sistemleri, rutubet ayarlayıcı cihazlar, izolasyon malzemeleri kullanılmalıdır. Arşiv malzemeleri yerden ve duvardan en az 10-15 cm uzakta saklanmalıdır (Celements ve Thomas, 1993; Kathpalia, 1990; Roper, 1994).
- **Kimyasal Unsurlara Karşı Koruma Yöntemleri:** Hava kirliliği, kir ve toz gibi kimyasal unsurlardan korunmak için havalandırma sistemleri kullanılmalı düzenli aralıklarla arşiv mekanları temizlenmelidir. Kâğıt malzemeli malzemelerde kâğıdın pH değeri ne kadar düşükse tahribat da o kadar fazla olmaktadır. Kâğıdın pH değerine göre bu değeri nötralize edecek deasidifikasyon işlemleri uygulanmalıdır. Arşiv belgeleri asitsiz dosya kutular ve dosyalarda saklanmalıdır. Oksidasyonun önüne geçmek için malzeme üzerindeki ataç, zımba teli, dosya teli, toplu iğne, raptiye gibi diğer maddeler ayıklanmalıdır (Kathpalia, 1990, s.78; Uylukçu ve Yılmaz Şentürk, 2023, s. 38)
- **Doğal Afet Unsurlarına Karşı Koruma Yöntemleri:** Doğal afetlere karşı öncelikle arşiv mekânı güçlendirilmeli, bölgenin içinde bulunduğu doğal afet risk türüne göre önlemler alınmalıdır. Acil durum ve risk yönetimi planları yapılmalı;

ilk yardım, haberleşme, kurtarma gibi acil durum ekipleri kurulmalıdır. Personel bu konuda bilinçlendirilmeli, düzenli aralıklarla tatbikatlar gerçekleştirilmelidir.

- **Teknolojik Unsurlara Karşı Koruma Yöntemleri:** Teknolojik tehlikelerin başında teknolojik eskime gelmektedir. Döneminin depolama teknolojisi ile saklanmış elektronik formattaki belgeler gelişen yazılım ve donanım teknolojileri ile erişilemez ve kullanılamaz hale gelmektedir. Veri kaybına sebep olan bu durum karşısında güncel yedekleme ve saklama seçenekleri takip edilmeli, tehlike altında bulunan koleksiyonların taşıma işlemleri belirli aralıklarla yapılmalıdır. Koleksiyonların siber saldırılara karşı yazılımsal ve donanımsal güvenliği de bu süreçlerde ihmal edilmemelidir.
- **Diğer Unsurlara Karşı Koruma Yöntemleri:** Bina güvenliği, alanında uzman personel, acil durum planları diğer tahribat unsurlarına karşı hazırlıklı olmada önemli etkenlerdir. Bu tür durumlarda önce can güvenliği, sonrasında arşiv malzemesinin korunması sağlanmalıdır (Uylukçu ve Yılmaz Şentürk, 2023, s. 40). Hırsızlık, savaş, vandalizm gibi tehlikelere karşı alınacak en büyük önlem bilinçlendirme çalışmalarıdır. Arşivler ile ilgili farkındalığın artırılmasına yönelik tanıtım ve reklam çalışmaları bu tür olayların yaşanmasının azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

3.3.4. Erişim ve Sürdürülebilirlik

Bir arşiv terimi olarak erişim; arşiv belgelerinin / materyalinin gerek yasal izin gerekse araştırma araçları üzerinden kullanılabilirliğini ifade etmektedir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 55). Çeşitli yollarla sağlanan arşiv koleksiyonlarını sağlama yöntemi bu koleksiyonlara erişimi doğrudan etkilemektedir (Saydam, 2022, s. 60). Arşiv sahibinin özel şartları, yasal zorunluluklar, güvenlik, gizlilik, koleksiyonun niteliği ve niceliği, varislerin gelecekte sahip olacakları olası haklar erişim politikalarını değiştirebilmektedir. Sağlama sürecinde bu sınırlılıklar netleştirilmelidir. Koleksiyona

özel olarak hazırlanan erişim politikasında koleksiyonun nasıl, kim tarafından ve ne zaman erişilebilir olduğu belirtilmelidir. Erişim politikası kullanıcı odaklı olmalıdır. Kullanıcının yetki ve sorumlulukları açıkça belirtilmeli, entelektüel ve fiziksel erişim süreçleri detaylı bir şekilde açıklanmalıdır (Şentürk, 2011, s.327-328). Erişim politikası kullanıcının her türlü ihtiyacına cevap verebilecek şekilde aşağıdaki kriterleri içermelidir (Writing an access, 2024):

- Koleksiyona erişebilecek kullanıcı türleri
- Uzaktan ve fiziksel erişim kuralları
- Koleksiyonun fiziksel ve dijital durumu
- Ödünç verme koşulları
- Bağışçı kısıtlamaları
- Güvenlik kısıtlamaları
- Yasal kısıtlamalar
- Lisanslama türü
- Kamere ve kişisel bilgisayarların kullanım kuralları
- Fotokopi, dijitalleştirme, kopyalama, görüntü alma hakları / ücretleri
- Alıntılar için format türü
- İletişim bilgileri

Kişî arşivlerinin erişim süreci diğer arşiv koleksiyonlarına göre daha titizlik ve özen isteyen bir süreçtir. Arşiv malzemesi kurumlara gelene kadar uzun yıllar bireysel çabayla korunduğu için genellikle hassas ve kırılgan yapıdadır. Bu tür malzemenin dijitalleştirilmesi hem kullanıma bağlı yıpranmasının önüne geçmek hem de koleksiyonu daha geniş kitlelere daha hızlı ulaştırmak için etkili yöntemlerden biridir. Dijitalleştirme analog materyalin elektronik ortamda paylaşımı, korunması ve depolanması amacıyla sayısal ortama aktarılma sürecidir (Rukancı, Anameriç ve Başar, 2023b, s. 45). Bu süreçte kullanılan yazılım ve donanıma göre bir bütçe ayrılması gerekmektedir. Hangi materyalin

hangi formatta ve çözünürlükte dijitalleştirileceği, nasıl lisanslanacağı, yedek format sayısı ve türü kararlaştırılmalıdır. Mümkünse dijitalleşen materyale OCR uygulamasının yapılmasına önem verilmelidir. Dijitalleştirilmiş materyalin nitelikli tanımlama kaydının oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde söz konusu malzeme bir görselden öteye gidemeyecektir (Tanatar Baruh, 2015, s. 378). Bu niteleme kaydı malzemenin diğer formatları ile eşleştirilmeli, koleksiyonun diğer malzemeleriyle fiziksel ve entelektüel bağlantısı kurulmalıdır.

Dijitalleştirme ile özel arşiv koleksiyonlarının erişilebilirlik ve farklı merkezlerle birlikte ulusal ve küresel çapta dizinlenme oranı artmaktadır. Gelişen teknoloji ile güncel olanı yakalamak özel arşivlerde sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir. Koleksiyonların iş birliği çalışmaları, reklam, etkinlik, sergi faaliyetleri ile gündemde kalması, dikkat çekmesi toplumsal farkındalığı oluşturmada oldukça önemlidir. Özellikle sergiler sıklıkla başvuru alan tanıtım faaliyetleri arasındadır. Özel arşivler sergi değeri yüksek koleksiyonlardır. Arşiv belge ve malzemeleri tematik, dönemsel, kişisel sergilerde yer alabilmektedir. Sergi için gerekli reklam, tanıtım çalışmaları ile ilgililerin koleksiyondan haberdar olması ve özel arşivlere dair farkındalığın artması amaçlanmaktadır. Salt Galata'nın Kadir Has Üniversitesi iş birliğiyle 2018 yılından bu yana yürüttüğü Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi çalışmaları kapsamında hazırladığı Başka Kayda Rastlanmadı: Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi Sergisi (27 Mayıs – 28 Ekim 2023) bu konudaki güzel örneklerden biridir. Sergi Reşad Ekrem Koçu'nun (1905-1975), ömrünün büyük kısmını adanmış İstanbul Ansiklopedisi'nin yayımlanmamış bölümlerine ışık tutmuş ve büyük bir ilgiyle karşılanmıştır (Sergi Turları..., 2024).

Resim 12: Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi Sergi Afişi¹⁴

Özel arşiv koleksiyonlarının hem bilimsel araştırmalarda kullanılabilmesi hem de birer kültürel miras ögesi olarak erişilebilirliğinin sürdürülebilmesi için reklam, tanıtım gibi faaliyetlerin yanı sıra bir takım yasal dayanaklara da ihtiyaç vardır. Kişi arşivlerinin arşiv merkezlerince sağlanamadığı durumlarda erişimlerinden söz etmek çok da gerçekçi olmayacaktır. Özel arşivlerin kamusallaşması ile ilgili bir zorunluluk oluşturma kişi mülkiyetindeki bu koleksiyonlar için mümkün değildir. Ancak süreci tespit, teşvik ve tanıtım faaliyetleri ile yasal bir zemin üzerinde ilerletmek mümkündür. Ulusal mirasın bir parçasını oluşturan özel arşivlerin halka açık bir şekilde kullanımı çoğu zaman arşiv sahiplerinin / mirasçılarının çıkarlarıyla çatışmaktadır. Oluşturulacak yasal zemin bu çatışmayı öngörmeye ve çözmeye çalışmalıdır (Nalen, 2002, s. 259).

¹⁴ Tasarım: Cem Dinlenmiş

4. BÖLÜM: AZRA ERHAT ARŞİVİ'NİN DÜZENLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR MODEL ÖNERİSİ

Şahıs arşivlerinin düzenlenmesi ve tanımlanmasında arşivcilik yöntem ve tekniklerinin uygulanmasının yanı sıra bu arşivlerin bağlamının ortaya konulması ayrı bir önem taşımaktadır. Bağlamın ortaya konmasında kimi zaman sadece arşiv malzemesi üzerinde çalışmak yeterli olmamaktadır. Arşiv malzemesinin ne amaçla üretildiği, neyin parçası olduğu, diğer belgelerle ilişkisi gibi bağlantıları kurabilmek için arşiv sahibi hakkında birtakım bilgilerin de elde edilmesi gerekmektedir. Bu aşamada şahıs arşivciliği kavramı ön plana çıkmaktadır. Şahıs arşivciliği; “*şahıslara ait özel koleksiyonların korunması, düzenlenmesi ve tanımlanması süreçlerini yürütülmesi çalışmaları*” olarak tanımlanabilir. Yurtdışı literatürde “personal archivist” olarak kullanılan, bu yetkiliğine sahip kişiler de “şahıs / kişi arşivcisi” olarak anılmaktadır.

Şahıs arşivcileri şahısların hayatları boyunca ürettikleri, sakladıkları, biriktirdikleri malzemelerini arşivcilik ilke ve standartları doğrultusunda düzenleyerek erişilebilir hale getirir. Bu arşivlerin bağlamsal bütünlüğünün ortaya konulması için arşiv malzemesini münferit olarak değil, şahsın yaşam öyküsüyle ilişkili bir kayıt olarak değerlendirmek gerekmektedir. Materyalin araştırma değerinin ortaya konulması da bu bağlamın kültürel çıktısını yansıtmada oldukça önemlidir.

Arşivsel değerinin sahibinin siyasi kariyeri, sanatçı kişiliği, entelektüel konumu gibi sebeplerle olduğu şahıs arşivleri, genellikle bir şahıs arşivcisi tarafından düzenlenmektedir. Bazen arşiv sahibi ölmeden önce bir arşivciyle çalışmayı tercih etmektedir. Böyle durumlarda arşivin bağlamının arşiv sahibi hayattayken oluşturulması mümkün olur ve arşiv birincil ağızdan kusursuz bir araştırma aracına (finding aid) sahip olabilir. Kimi zaman da arşiv sahibinin ölümden sonra vasiyeti üzerine mirasçıları tarafından alanında uzman bu kişilerle çalışma yolu seçilebilmektedir.

Örneğin; Güney Afrika Eski Devlet Başkanı Nelson Mandela (1918-2013) 2011 yılından öldüğü yıl olan 2013 yılına kadar kişisel arşivcisi Verne Harris ile çalışmıştır

(Harris, 2012, s. 147). Harris bugün Nelson Mandela Vakfı Arşiv ve Diyalog Merkezi'nin direktörüdür. Bir diğer örnek ise İngiliz müzik grubu The Beatles'ın, özellikle grubun solisti Paul McCartney'nin fotoğraf koleksiyonu için 8 yıl şahıs arşivciliğini yapmış Sarah Brown'dur (LeDonne, 2024, 19 Haziran). Edinburg Dükü Prens Philip de 35 yıla yakın bir süre bir kütüphaneci ve arşivci olan Anne Griffiths ile özel arşivi üzerine çalışmıştır (Dame Anne Griffiths..., 2017).

Bu bölümde şahıs arşivlerinde şahsın hayat hikayesi, kişisel ve mesleki yaşamı ve çalışmaları göz önünde bulundurularak bu arşivlerin sosyal, kültürel ve akademik değerinin somutlaştırılması adına Azra Erhat Özel Arşivi şahıs arşivciliği bağlamında incelenecektir.

4.1. Azra Erhat'ın Yaşamı ve Çok Disiplinli Entelektüel Kimliği

Ayşe Azra Erhat 6 Haziran 1915'te Şişli'de dünyaya geldi. Doğduğu dönem Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin hissedilmeye başladığı, ekonomik ve sosyal açıdan kaotik bir sürece rastlamaktadır. Ailesi ile 1922'de İzmir'e, 1924'te ise babasının tayini nedeniyle Viyana'ya yerleşmiştir. Viyana'da Batı kültürüne uyum sağlamakla geçen yılların ardından 1927'de Erhat'ın "beni ben yapan dönemdir" dediği yaşamının 7-8 yıllık dönemini geçirdiği Brüksel'e taşınmıştır (Erhat, 2020, s. 65). İlkokulun son yılını ve lise¹⁵ eğitimini Latince ve Yunanca eğitiminin verildiği Emil Jacqmain Klasik Lisesi'ni Brüksel'de tamamlamıştır. Bu eğitim süreci, onun Batı dillerine ve kültürüne olan hakimiyetinin temellerini atmıştır. 1934'te İstanbul'a dönerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kayıt yaptırmış ve Avusturyalı filolog Prof. Dr. Leo Spitzer (1887-1960) 'in öğrencisi olmuştur. Prof. Dr. Leo Spitzer, Erhat'ı Prof. Dr. Georg Rohde (1899-1960) ile tanıştırmış ve Rohde'nin Almanca, Latince ve Yunanca derslerinin Türkçeye çevrilmesinde görev almak üzere, Erhat'ın öğrenci asistanı olarak görevlendirilmesini

¹⁵ Belçika'da ilkökul altı yıl, orta okul ve lise birlikte altı yıldır.

önermiştir. Eğitiminin 2. yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji Bölümü'ne mütercim olarak atanmıştır. 1939'da mezun olan Erhat, aynı yıl Klasik Filoloji Bölümü'nde Prof. Dr. Georg Rohde'nin asistanı olarak akademik kariyerini sürdürmüştür. Bu süreçte Latince ve Yunanca metinlerle olan ilişkisini derinleştirmiştir.

Erhat, 1940'ta Hasan Ali Yücel (1897-1961) tarafından kurulan Tercüme Bürosu'nda¹⁶ Orhan Veli, Sabahattin Eyüboğlu, Nurullah Ataç, Halide Edip Adıvar, Vedat Günyol, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi dönemin aydınlarıyla beraber çalışmaya başlamıştır. Eski Yunanca, Latince, Fransızca ve Almanca'dan yaptığı çeviriler *Tercüme* dergisinde yayımlanmıştır. İlk çevirisi Sophokles'in *Electra*'sı olmuş, ardından Platon'dan *Devlet III*, Aristophanes'den *Barış*, Moliere'den *Versailles Tuluatı* eserlerini Türkçe'ye çevirmiştir.

1946 yılında doçent unvanı alan Erhat'ın akademik yükselişi, Türkiye'nin siyasi atmosferinin değişimiyle kesintiye uğramıştır. 1948 yılında, Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes gibi sol eğilimli akademisyenlerle birlikte üniversiteden uzaklaştırılmıştır.

Üniversiteden ayrılmasının ardından İstanbul'a dönen Erhat, 1949-1954 arasında "Ayşe Nun" takma adıyla *Yeni İstanbul* ve *Vatan* gazetelerinde yazarlık yapmıştır (Behmoaras, 2025, s. 148). Gazetedeki son 7-8 ayını Paris muhabiri olarak Paris'te geçirmiştir. Bu sürede sanatsal açıdan kendini geliştirmiş, *Gigi* ve *Dişi Kedi* kitaplarının Türkçe çevirisini yaptığı yazar *Sidonie-Gabrielle Colette* ile de tanışma fırsatı bulmuştur. Paris dönüşü *Vatan* gazetesindeki çalışmalarına ağırlık vermiş, piyes eleştirileri kaleme almıştır. Sonrasında 1956'da Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour

¹⁶ Hasan Âli Yücel döneminde Bakanlığa bağlı olarak kurulan Tercüme Bürosu tarafından 1940-1966 yılları arasında Batı klasikleri başta olmak üzere 1247 eser çevrildi. (Bulut, 2025).

Organisation- ILO) Yakın ve Orta Doğu Merkezi'nde kütüphane memuru olarak çalışmaya başlamıştır.

Azra Erhat 12 Mart 1971'de askeri rejimin baskıları sonucunda Sabahattin Eyüboğlu ve eşi Magdi Rufer, Vedat Günyol, Yaşar Kemal'in eşi Tilda Gökçeli ile birlikte dört ay Maltepe Askeri Cezaevi'nde tutuklu kalmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü Erhat'ı bu zorlu döneminde yanında olmuş, tutuklanmasından davası sona erip aklanıncaya dek geçen bir buçuk yıla yakın sürede büroda çalışmadığı halde kadrosunu koruyarak maaşını ödemiştir. 21 yıl boyunca Uluslararası Çalışma Örgütü'nde çalışmayı sürdüren Erhat, 1975'te emekli olmuştur. Yaşamının sonunda kansere yakalanan Erhat 6 Eylül 1982'de İstanbul'da vefat etmiştir.

4.1.1. Çeviri Faaliyetleri ve Filolojik Çalışmaları

Erhat'ın çocukluğundan itibaren çok dilli bir ortamda yetişmesi, gelecekteki akademik çalışmalarının karşılaştırmalı metodolojik yaklaşımında etkili olmuştur. Antik Yunan ve Latin edebiyatının Türkçeye kazandırılmasında rolü büyüktür. Homeros'un “İlyada” ve “Odysseia” destanları başta olmak üzere, Sofokles, Aiskhylos ve Aristofanes gibi Antik Yunan düşünürlerinin tragedya ve komedyalarını Türkçeye çevirmiştir. Abdülkadir Meriçboyu ile çevirdikleri “İlyada” ve “Odysseia” eserleri ile *Habib Törehan Bilim Ödülü* (1959) ve *Türk Dil Kurumu (TDK) Çeviri Ödülü* (1961) kazanmıştır. Aynı zamanda Platon'un “Devlet III” ve Sabahattin Eyüboğlu ile ortak çevirdiği “Şölen” eserlerini Türkçeye kazandırarak felsefi düşüncenin temellerine ilişkin önemli bir katkıda bulunmuştur. Antik Yunan klasikleri dışında batı klasiklerinden modern edebiyata uzanan, aralarında Antoine de Saint Exupery'nin “*Küçük Prens*” ve Vincent Van Gogh'un “*Theo'ya Mektuplar*” eserlerinin de yer aldığı Fransızca ve Latince çevirileri de vardır.

Erhat'ın 1972'de yayımlanan “*Mitoloji Sözlüğü*” Türkiye'de Antik Yunan ve Latin mitolojisine dair en kapsamlı kaynaklarından biridir. Kitapta başta Anadolu

efsaneleri olmak üzere Antik Yunan ve Latin mitolojisinin karakterleri, kavramları, olayları ve yer adlarını alfabetik bir düzende açıklamaktadır. Kitap yalnızca bir sözlük değil mitolojik unsurların edebiyat, sanat ve düşünce tarihindeki yerlerini irdeleyen, kültürel ve tarihsel ilişkiler ekseninde hazırlanmış bir eserdir. Bu yönüyle klasik filoloji, arkeoloji, edebiyat ve kültürel çalışmalar alanlarındaki araştırmacılar için bir başvuru kaynağıdır (Erhat, 2021).

Erhat çeviri ve filolojik çalışmaları ile dilsel aktarımın ötesinde metinlerin tarihsel ve mitolojik arka planını da önemsemiş, eserlerin önsözlerinde ve zaman zaman da eser içinde yer alan sözlüklerle okuyucuyu aydınlatmıştır. Çevirilerinde anlam odaklı bir anlayış benimsemiştir. Yaptığı çeviriler entelektüel ve kültürel yaşama katkıda bulunmuş Türkiye’de felsefi düşüncenin inşasında önemli bir rol oynamıştır.

4.1.2. Coğrafi ve Kültürel Araştırmaları

Erhat’ın akademik ilgi alanı, sadece filoloji ile sınırlı kalmamış, arkeoloji ve kültür tarihini de kapsamıştır. Özellikle Batı Anadolu’daki antik kalıntılar ve Ege uygarlıkları üzerine yaptığı araştırmalar bölgenin kültürel, sosyolojik ve mitolojik analizlerini içermektedir. Filoloji eğitiminin sağladığı güçlü altyapı sayesinde Anadolu’da kurulmuş farklı uygarlıklar arasındaki kültürel geçişkenliğin izlerini sürmüştür. Bu çalışmalar Türk kültürünün tarihsel derinliğini ve çok katmanlı yapısını anlamada oldukça önemlidir.

Erhat’ın 1960’ta yayımlanan *Mavi Anadolu* eseri, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki antik kentleri anlattığı mitoloji, tarih ve edebiyatla harmanlanmış bir gezi kitabıdır. Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) ve çeşitli dostlarıyla çıktığı mavi yolculuklardan sonra Anadolu uygarlıklarını sahiplenme bilinci oluşturmak ve ulusal kimliği bu temelde inşa etmeye katkı sağlamak amacıyla bu kitabı kaleme almıştır. Kitabın temel savı, Anadolu’nun Batı kültüründen ayrı ya da onun ötekisi

olmadığı, tersine Batı uygarlığının temel taşlarından biri olduğu yönündedir (Erhat, 2021, Mavi Anadolu).

1962’de yayımlanan *Mavi Yolculuk*; Erhat’ın Bodrum’dan başlayarak Gökova Körfezi, Knidos, Kaunos, Didim, Milet, Priene, Efes, Foça başta olmak üzere çeşitli antik kentler üzerine tarihsel ve kültürel izlenimlerini içermektedir. Bu kitapla birlikte Erhat’ın isim kurucusunun Halikarnas Balıkçısı, isim babasının da Sabahattin Eyüboğlu olduğunu ifade ettiği “*Mavi Yolculuk*” terimi literatüre girmiş çeşitli dillere çevrilerek kullanılmıştır (Erhat, 2020, s. 166).

1979’da yayımlanan *Karya’dan Pamfilya’ya Mavi Yolculuk* ise bu yolculuklar üzerine yazdığı üçüncü ve son kitaptır. Kitapta, Bodrum’dan Antalya yöresine, eski adlarıyla Karya’dan Pamfilya’ya tarihi, arkeolojik, turistik alanların harita ve fotoğraflarla anlatısı yer almaktadır (Erhat, 1979).

Erhat’ın entelektüel kimliğini şekillendiren temel unsurlardan biri, modern hümanizm öğretisine olan bağlılığıdır. Halikarnas Balıkçısı ve Sabahattin Eyüboğlu gibi çağdaşlarıyla birlikte, modern çağa kaynaklık eden Akdeniz uygarlığının Anadolu’da temel bulduğu fikrini savunmuştur. Bu perspektif, Anadolu’da kurulmuş bütün uygarlıkların mirasçısı olduğumuz tezinden hareketle, çağdaş Türk toplumuna özellikle Batı Anadolu’nun tarihini ve kültürünü tanıtmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım, onun hem akademik hem de popüler yazılarının temel motivasyonunu oluşturmuştur.

Erhat, sadece çevirmen ve filolog kimliğiyle değil, aynı zamanda özgün deneme yazarı olarak da tanınmaktadır. Deneme ve inceleme yazılarında, antik kültürlerden modern topluma uzanan bir perspektif sunmuştur. Bu yazılar, akademik disiplinin sınırlarını aşarak, genel okuyucuya hitap eden bir üslup geliştirmiştir. 1969’da yayımlanan *İşte İnsan (Ecce Homo)* adlı deneme kitabında hümanist dünya görüşü üzerinden hayat tecrübelerini felsefi bir bakış açısıyla anlatmaktadır (Erhat, 1969).

1975'te yayımlanan Halikarnas Balıkcısı'ndan kendisine gelen mektuplardan derlediği *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkcısı*, Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın yaşam felsefesi, doğa sevgisi ve Anadolu uygarlıklarına olan hayranlığının yanı sıra bir entelektüelin iç dünyasını, dünya görüşünü ve döneminin sosyo-kültürel yapısını anlama fırsatı sunmaktadır. Mektuplar aynı zamanda iki aydının samimi, derin ve saygılı dostluğunu yansıtmaktadır (Erhat, 1979).

1978 yılında yayımlanan *Sevgi Yönetimi* kitabının ilk bölümü Erhat'ın 1970-1978 yılları arasında *Cumhuriyet*, *Forum*, *Yeni Ufuklar*, *Güney Dergisi*, *Sanat Dergisi* gibi çeşitli gazete ve dergiler için yazdığı bazılarını yayınlamadığı hümanizm, Atatürk sevgisi, kültür, ahlak, mutluluk, gençlik, tiyatro gibi çeşitli konulardaki denemelerinden ve dostlarıyla ilgili anılarından oluşmaktadır (Erhat, 1980).

1981'de yayımlanan *Troya Masalları* Homeros'un İlyada destanında anlattığı Troya (Truva) Savaşı'ndan öyküler içeren Ferruh Doğan'ın çizimlerinin de yer aldığı, Erhat'ın sade ve akıcı bir dille kaleme aldığı çocuk kitabıdır (Erhat, 1993).

Ölümünden 20 yıl sonra 2002'de yayımlanan *Osmanlı Münevverinden Türk Aydınına* adlı eserinde Erhat bir dönemin toplumsal ve kültürel dönüşüm sürecinin merkezinde yer alan “aydın” kavramını incelemektedir (Erhat, 2023).

2002'de yayımlanan *Gülleyla'ya Anılar* kitabı da hayatının büyük bir bölümün kapsayan otobiyografik bir anı kitabıdır. Yeğeni Gülleyla'ya 1971'de tutuklu kaldığı 4 ay boyunca cezaevinden yazdığı mektuplar halindeki anlatılarından oluşmaktadır. İleride bu anıları tamamlayıp *En Hakiki Mürşit* adı altında bir kitapta toplamayı düşünür ancak yaşamına sığdıramaz (Erhat, 2022, s. VIII). Kitapta yeğeni üzerinden genç nesillere seslenerek yaşam deneyimlerini, toplumla ilişkisini, değerlerini, döneminin sosyo-kültürel yapısına dair gözlemlerini anlatmaktadır (Erhat, 2002, s. 194).

Azra Erhat'ın entelektüel kimliği, 20. yüzyıl Türk kültür tarihinin önemli bir kesitini yansıtmaktadır. Çok dilli yaklaşımı, interdisipliner metodolojisi ve hümanist

perspektifi, onun entelektüel mirasının temel karakteristiklerini oluşturmaktadır. Filoloji, arkeoloji, çeviri ve deneme yazarlığı alanlarındaki katkıları döneminin entelektüel yaşamının çok boyutlu gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Erhat'ın eserleri, günümüzde hala referans kaynağı niteliğindedir ve Türk kültürünün antik uygarlıklarla olan bağlantısını anlamada temel bir kaynak oluşturmaktadır.

4.2. Azra Erhat Özel Arşivi

4.2.1. Arşivin Sağlanması

Azra Erhat Özel Arşivi'nin Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağış süreci hakkında görevli kütüphane personeli ile görüşülmüştür. Görüşme sonucunda geçmişte Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu'nun kitaplarının kütüphaneye bağışlandığı ve kataloglanarak koleksiyona dahil edildiği öğrenilmiştir. Bu süreçte bağışlanan kitaplara ek olarak Sabahattin Eyüboğlu'na ait özel sandalye, daktilo ve büstün de Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi Özel Koleksiyonu'na dahil edildiği bilgisi verilmiştir. Azra Erhat'ın ailesinin yakın bir dostu olan Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nden Prof. Dr. Özlem Berk Albachten Anadolu Üniversitesi'nde Rus Dili ve Edebiyatı bölümünde görev yapan Nilüfer Denissova'ya e-posta yoluyla ulaşarak ailenin Azra Erhat'ın özel eşyalarını Anadolu Üniversitesi'ne bağışlama isteğini iletmıştır. Bunun üzerine Nilüfer Denissova 30 Kasım 2016'da Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı Güven Tunçel ile iletişime geçmiş ve bu istekten bahsetmiştir. Aile iki yakın çalışma arkadaşı olan Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat'ın vefatlarının ardından kitaplarının ve daktilolarının da bir arada bulunmalarını vasiyet ettiklerini bildirmiş, Sabahattin Eyüboğlu'nun özel eşyalarının Anadolu Üniversitesi'nde bulunması nedeniyle özellikle Anadolu Üniversitesi seçilmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra konudan haberdar olan kütüphane personeli Öğr. Gör. Emel Fatma Bayrakeri sürece dahil olarak Azra Erhat'ın ailesiyle iletişime geçmiş, arşivi 1 Şubat 2018'de Azra Erhat'ın mirasçılarının

İstanbul'daki evinden teslim alarak kütüphaneye getirmiştir. Arşiv, yaklaşık 10 koliyle birlikte objelerin içinde bulunduğu birkaç poşet halinde kuruma teslim edilmiştir.

Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu'nun özel eşyalarının sergilenebilmesi için kütüphanede özel koleksiyonlar odasında bir ahşap bir platform üzerine bir adet çalışma masası üniversite atölyelerinde yaptırılmış, bu alanın yanına Azra Erhat arşivinin saklanabilmesi için raf düzeneği kurdurulmuştur. Şu anda Eyüboğlu'nun sandalyesi ve minderinin eşlik ettiği masa üzerinde vasiyet doğrultusunda Eyüboğlu ve Erhat'ın daktiloları birlikte sergilenmektedir. Masanın hemen yanında Azra Erhat'ın ahşap çerçeveli gençlik fotoğrafı ve Eyüboğlu'nun büstü de yer almaktadır. Aynı odada camlı vitrin içerisinde Azra Erhat'ın objeleri sergilenmektedir.

4.2.2. Kaba Tasnif, Aslı Düzen Kontrolü ve Sıralama

Arşiv malzemesinin bir kısmı daha önce ailenin evinde çalışma yapmış bir araştırmacı tarafından kabaca zarflara konularak tasnif edilmeye çalışılmıştır. Arşiv malzemesi uygun ortamda saklanmadığından nem ve rutubetten etkilenmiş, bir takım belge ve malzemenin fiziksel bütünlüğü bozulmuş ya da zarar görmüştür. Kitap temizleme makinası ile arşiv malzemeleri tozdan arındırılmıştır. İlk adım olan kaba tasnif aşamasında, kişisel arşive dâhil edilen tüm belgeler ayrıntılı inceleme yapılmadan türlerine ve temel özelliklerine göre kabaca ayrılmıştır. Bu bağlamda geniş kategoriler oluşturulmuş, malzemenin genel yapısı ve fonun kapsamı ortaya konmuştur. Kaba tasnif süreci, arşiv sahibinin üretim pratiklerini anlamaya imkân vermiş ve hangi belge türlerinin arşivde yoğunlaştığını göstermiştir. Böylece, sonraki aşamalarda uygulanacak ayrıntılı düzenleme ve tanımlama çalışmaları için bir ön şema elde edilmiştir.

Kaba tasnifin ardından belgelerin üretim sürecinde ortaya çıkan özgün sıra ve ilişkileri incelenmiştir. Arşiv sahibinin belgeleri hangi bağlamda ürettiği, sıraladığı ve hangi ilişkileri gözeterek sakladığı bu incelemeler sonucunda belirlenmiştir. Bu doğrultuda belgelerin asli düzenine mümkün olduğunca sadık kalınmıştır. Fiziksel

kümeler, arşiv sahibine ait el yazıları, ilişkilendirilmiş notlar dikkate alınmıştır. Özgün örüntünün bozulduğu durumlarda erişimi kolaylaştırıcı gerekçelendirilebilir (alfabetik, numerik, kronolojik vb.) kurallar izlenmiştir.

Son aşama olan sıralama kaba tasnif ve asli düzen kontrolünün sonucunda ortaya çıkan bulguların sistematik bir şekilde değerlendirilmesi ile uygulanmıştır. Belgeler, fonun bütünlüğünü yansıtacak biçimde seri, alt seri, dosya ve belge düzeyinde hiyerarşik bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu sıralama süreci, yalnızca malzemeye erişimi kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda belgelerin üretim bağlamını da görünür kılmıştır.

Uygulanan üç aşamanın bütüncül bir çerçevede ele alınması çalışmanın arşivcilik disipliniyle uyumlu ilerlemesini sağlamıştır. Kaba tasnif, malzemeyi tanıma ve sınıflandırma işlevi görmüş; aslî düzen kontrolü, belgelerin tarihsel bağlamını açığa çıkarmış; sıralama ise bu bağlamın araştırmacılar için erişilebilir bir düzen hâline gelmesine imkân tanımıştır. Sonuç olarak, arşiv malzemesi yalnızca fiziksel olarak düzenlenmemiş, aynı zamanda tarihsel ve bağlamsal bütünlüğü korunarak araştırmaya açılabilir bir yapıya kavuşturulmuştur.

4.2.3. Arşivin Düzenlenmesi

Arşivin düzenlenmesi ve tanımlanmasında özellikle şahıs / aile arşivleri ve küçük ölçekli koleksiyonların yönetimi için temel başvuru kaynağı kabul edilen *A Manual for Small Archives*'tan yararlanılmıştır. Rehber küçük arşivlerde uygulanması gereken en önemli unsurların fon bütünlüğünün gözetilmesi, orijinal düzenin korunması ve sistematik erişim için kolaylık sağlayacak işlevsel düzenlemelerin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (A Manual for..., 1994, s. 4). Arşivin kapsamı ve niteliği ile örtüşen rehberin sunduğu yöntemsel ilkeler doğrultusunda düzenleme süreci fon bütünlüğü korunarak provenans ve asli düzene saygı ilkeleri çerçevesinde ele alınmıştır.

Kitap ve süreli yayınların ayrılmasından sonra kalan arşiv malzemeleri olası ilişkiler göz önünde bulundurularak tür, içerik, sayı ve ilişki durumuna göre erişimin kolay sağlanacağı şekilde sistematik bir hale getirilmiştir. Arşivin bütününe dair bir anlayış geliştirmek adına farklı türdeki arşiv malzemesi birbirinden ayrılmıştır. 12 yaş günlüklerinden, ölümünden sonra yayımlanan birkaç gazete kupürüne uzanan arşivin yaklaşık 1928-1985 yılları arasında üretilmiş, toplanmış ve alınmış olduğu tespit edilmiştir. Düzenleme işlemi sonucunda arşiv malzemeleri aşağıdaki şekilde kategorize edilmiştir:

- Broşürler
- Çalışma Dosyaları
- Defterler
- DIA Pozitifler
- Fotoğraf Negatifleri
- Fotoğraflar
- Gazete Kupürleri ve Tam Gazeteler
- Kartografik Materyal
- Kartpostallar
- Kartvizitler
- Kitaplar ve Süreli Yayınlar
- Makbuzlar
- Mektuplar
- Objeler
- Taziye Kartları
- Telgraflar
- Yayınevi Sözleşmeleri

4.2.3.1. Broşürler

Koleksiyonda yer alan broşürler arşiv sahibinin mesleki çalışmalarının odak noktasını oluşturan Türkiye'nin çeşitli şehir ve antik kentlerine ait tanıtım broşürlerinden ve kültür, sanat, sergi, şenlik festival gibi etkinlik broşürlerinden oluşmaktadır. Türkçe, İngilizce ve Fransızca olan bu broşürler çeşitli boyutlarda ve görsel açıdan zengindir. Tarih bilgisinin her materyalde bulunmaması nedeniyle tematik düzenleme yapılmış, tanıtım broşürleri ve etkinlik broşürleri kendi içinde alfabetik olarak sıralanmıştır.

Resim 13: Tanıtım broşürleri (solda) ve etkinlik broşürleri (sağda)

4.2.3.2. Çalışma Dosyaları

Azra Erhat Özel Arşivi'nde çeşitli proje, kitap taslakları, çeviri çalışmaları, sözlük çalışmaları ve gezi evrakını içeren 12 klasör / 32 dosya yer almaktadır. Bu dosyalar arşiv sahibinin yayınları ve profesyonel iş yaşamı göz önünde bulundurularak 3 gruba ayrılmıştır.

- Kitap çalışmaları
- Çeviri çalışmaları
- Diğer çalışmalar ve projeler

Arşiv sahibinin kitapları ve çevirileri doğrultusunda düzenlediği dosyalar olduğu gibi korunmuştur. Aynı kitap ve çeviriye ait dosyalar bir araya getirilerek aynı klasörde düzenlenmiştir.

4.2.3.3. Defterler

Koleksiyonda yer alan defterlerin arşiv sahibinin çocukluğuna uzanan geniş bir tarihsel dönemi kapsaması ve özel arşiv koleksiyonlarının resmiyetten uzak duygusal yapısını en iyi yansıtan türlerden biri olması sebebiyle önemlidir. Defterler kullanım ve üretim amaçlarının farklılığı nedeniyle birbirinden ayrıştıkları için iki gruba ayrılmıştır.

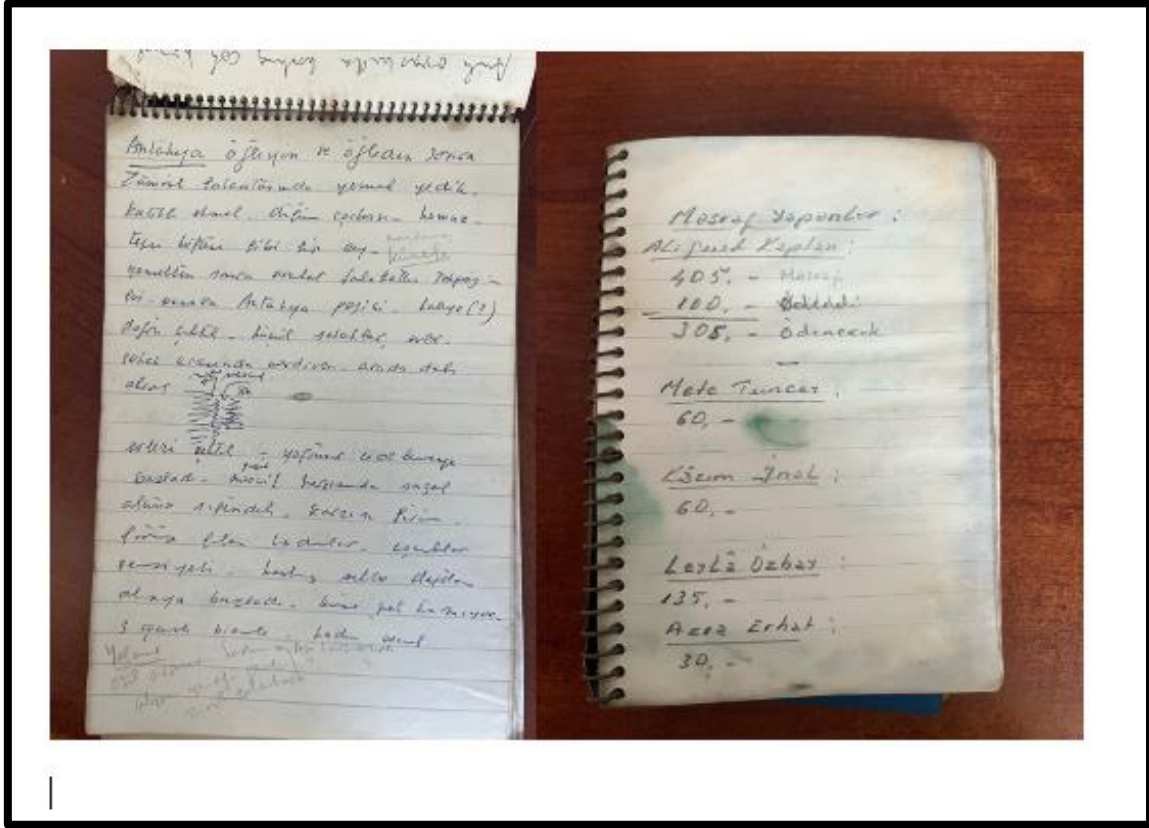
- Günlükler
- Not ve çalışma defterleri

Günlükler 1 Mayıs 1927 tarihli 12 yaş günlüğü, 18 Ocak 1928 tarihli 12,5 yaş günlüğü ve 13 yaş günlüğü olmak üzere 3 adettir. 3 günlüğün de dili Fransızcadır. Günlükler yalnızca metinsel ifadeler değil, aynı zamanda çizimler, küçük resimler, eskizler ve kenar notları da barındırmaktadır. Günlükler tarih sırasına göre düzenlenmiş bu sayede kronolojik akış korunmuştur. Günlüklere yazılan her gün metinden önce tarih atılmıştır.

Resim 14: Azra Erhat'ın çocukluk günlükleri (1927,1928)

Günlüklerin dışındaki diğer defterler arşiv sahibinin seyahat ve çalışma notlarını, günlük anekdotları, gider kalemlerini ve bazı kişi ve kurumların iletişim bilgilerini içermektedir. Çeşitli kupürlerin oluşturduğu 2 defterin de yer aldığı seri toplam 8 defterden oluşmaktadır. Defterler 1977- 1982 yılları arasındaki döneme aittir. Tümü el yazısı ile tutulmuş defterlerin dili Fransızca ve Türkçedir.

Resim 15: Azra Erhat'a ait not defterleri

Defterlerin düzenlenmesi kronolojik olarak yapılmış, kendi içinde sıralama numarası verilmiştir. Tarih bilgisi olmayanlar sıralama sonuna eklenmiştir.

4.2.3.4. DIA Pozitifler

Azra Erhat Özel Arşivi'nin büyük bir bölümünü oluşturan DIA pozitifler 1250 adet 3 bölüm halinde koleksiyonda yer almaktadır. İlk bölüm arşiv sahibi tarafından alfabetik olarak dizinlenerek muhafaza edilmiştir. Kart katalog yerleştirme düzeninde bir karton kutu içine kâğıt ayraçlarla düzenlenen DIA'ların orijinal düzeni korunmuştur. Bu düzenin Erhat'ın Uluslararası Çalışma Örgütü Orta Doğu Merkezi'nde 1956-1975 yılları

arasında kütüphane memurluğu yapmasının etkisi olduğu söylenebilir. Görüntüler Gordion, Selçuk, Alanya, Kekova, Miletos, Side, Demre gibi Erhat'ın *Mavi Yolculuk* çalışmalarında sıkça konu edildiği yerlere aittir.

Resim 16: Azra Erhat tarafından düzenlenen DIA pozitifler

Resim 17: Üzerinden tarih, başlık ve üretici bilgileri bulunan DIA örnekleri

Malzemenin tarih bilgisi DIA üzerine arşiv sahibi tarafından düşülen tarih notları ya da DIA üzerindeki baskı notundan elde dirmiştir. Tarih bilgisi içeren DIA'lar kronolojik olarak sıralanmıştır. Bazı malzemenin üzerinde görüntünün ait olduğu yer bilgisi de arşiv sahibi tarafından el yazısı ile not edilmiştir. Malzemenin tamamı, Anadolu Üniversitesi TV Yapım Merkezi'ne gönderilmiş ve dijitalleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir.

4.2.3.5. Fotoğraflar

Arşivde yer alan fotoğraflar arşiv sahibinin ailesi, arkadaşları ve sosyal çevresinin yer aldığı kişisel fotoğraflardan ve akademik çalışmalarının uzantısı olarak antik kent, müze, ören yeri gibi diğer fotoğraflardan oluşmaktadır.

Kişisel fotoğraf aile bireyleri, arkadaş çevresi, gündelik yaşam, kutlamalar gibi özel yaşama ait temsilleri içermektedir. Bu fotoğraflar, arşiv sahibinin bireysel ve toplumsal çevresini belgeleyen bir bellek alanını oluşturmaktadır. Mesleki fotoğraflar ise British Museum, Bodrum Müzesi, Alinda Ören Yeri gibi arşiv sahibinin profesyonel yaşamı ve akademik faaliyetleriyle ilişkili mekanları belgelemektedir.

Arşiv malzemesi sağlandığında, kişisel fotoğrafların arşiv sahibi tarafından ayrı bir dosya hâlinde tutulduğu tespit edilmiştir. Bu durum, bireyin kendi belge üretim ve sınıflandırma pratiğinin bir yansıması olarak değerlendirilmiş ve aynı düzen korunmuştur. Mesleki fotoğraflar ise farklı fiziksel konumlarda ve belge kümeleri içinde dağınık biçimde yer aldığı için işlevsel birliktelik temelinde yeniden düzenlenmiştir.

Resim 18: Arşivde yer alan Kişisel ve mesleki fotoğraf örnekleri

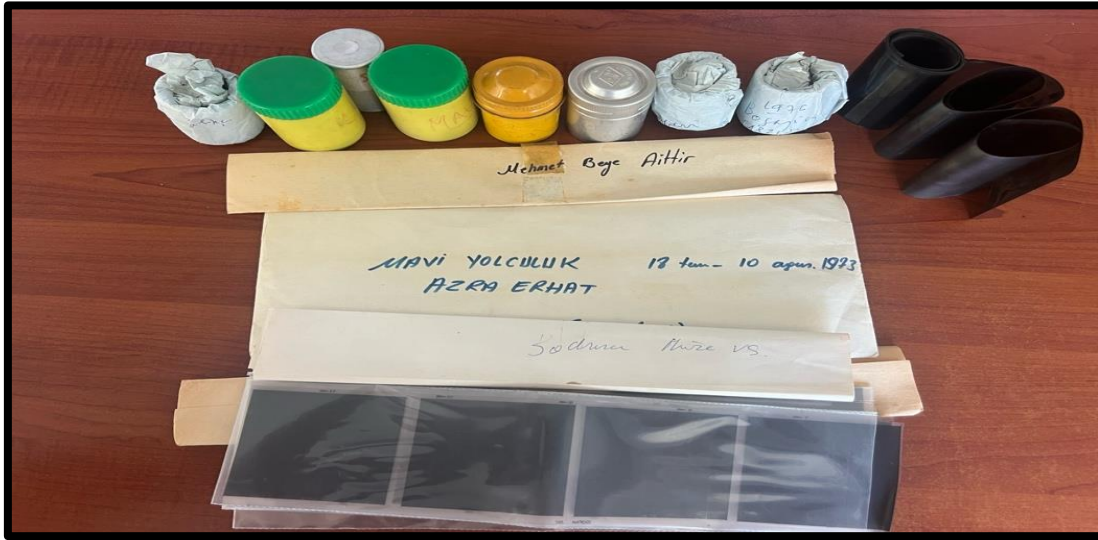
Her bir fotoğraf fiziksel özellikleri bakımından incelenmiştir. Kişisel fotoğraflar 5x20 cm ve 6x4 cm boyutlarında 110, mesleki fotoğraflar ise 23x17, 10x17 ve 4x2,5 cm boyutlarında 273 adettir. Kişisel fotoğrafların 4'ü çerçeveli biçimde arşivde yer almaktadır. 2 alt seride de arkasında tarih bilgisi yer alan fotoğraflar kronolojik olarak dizilmiş, tarih tespiti yapılamayan fotoğraflar tarihli olanların arkasına sıralanmıştır.

4.2.3.6. Fotoğraf Negatifleri

Arşivde yer alan fotoğraf negatiflerinin bir kısmı malzemeye özel saklama kutularında bir kısmı ise zarflarda yer almaktadır. Arşivin bu bölümü dört ana formatta 395 poz görüntü içermektedir. Farklı boyutlardaki bu formalara aşağıdaki gibidir:

1. 353 poz 35 mm
2. 29 poz 50 mm
3. 12 poz 40 mm
4. 1 poz 60x90 mm

Bu çeşitlilik, koleksiyonun farklı dönemlerde ve farklı profesyonel / amatör ekipmanlarla ortaya çıktığını göstermektedir. Arşiv sahibinin bazı kutuların ve zarfların üzerine yazdığı notlardan fotoğraf negatiflerinin yıllarına dair bilgiler elde edilmiştir.

Resim 19: Çeşitli saklama kutularında ve zarflarda yer alan fotoğraf negatifleri

4.2.3.7. Gazete Kupürleri ve Tam Gazeteler

Arşivde bulunan gazeteler ve gazete kupürleri farklı dosya ve zarflar içinde bulunmuştur. Koleksiyonun bu kısmı tam gazeteler ve çeşitli şekilde gruplandırılmış kupürlerden oluşmaktadır.

Tam gazeteler 1 Ocak 1949 - 1 Haziran 1950 arasında, Orhan Veli Kanık'ın önderliğinde Ankara'da yayınlanmış *Yaprak* gazetesinin 23 sayısından, *Bodrum Ekspres*

gazetesinin 4-10 Haziran 1982 tarihli sayısının 4 nüshasından ve *Bodrum* gazetesinin Eylül-Ekim-Kasım 1982 tarihli sayısından oluşmaktadır. Gazeteler kronolojik olarak sıralanmıştır.

Arşivde tam gazeteler ve albüm dışındaki kupürler 3 bölümden oluşmaktadır:

- **Arşiv sahibinin ölümünden sonra ailesi tarafından biriktirilen kupürler:**

Arşiv sahibinin ölüm haberiyle ilgili 55 adet kupürden (basın yansımaları) oluşmaktadır. Kupürlerin çoğu arşiv sahibinin ölüm günü olan 06.09.1982 tarihli dir.

- **İlyada hakkındaki kupürler:** Arşiv sahibinin çevirisini yaptığı Homeros'un *İlyada* eserinin çevirisi ile ilgili kupürlerden oluşmaktadır. Arşiv sahibi bu haberleri ayrı bir dosyada muhafaza etmiştir. Tarih bilgisi içeren bu kupürler 06.12.1956-19.11.1968 arasındaki dönemi kapsayan 27 kupürden oluşmaktadır.

- **Arşiv sahibinin sakladığı diğer kupürler:** Çoğunluğu Melih Cevdet Anday'ın *Akan Zaman Duran Zaman* ve *Tatlı Sular Tuzlu Sular* isimli köşelerinde yazdığı makalelerden ve Erhat'ın gazetelerde yer alan çeviri haberlerinden (27.07.1948-16.07.1982) oluşmaktadır.

Resim 20 : Azra Erhat tarafından biriktirilen gazete kupürleri

4.2.3.8. Kartografik Materyaller

Koleksiyonda yer alan kartografik materyal çeşitli şehir ve ülkelerin karayolları ve antik kent haritalarından oluşmaktadır. Materyalin bir kısmı arşiv sahibi tarafından yıpranmanın önüne geçebilmek amacıyla şeffaf bir kapla kaplanmıştır. Kartografik materyaller farklı boyutta ve renktedir. Bu materyallerin düzenlenmesi alfabetik sıra ile yapılmıştır.

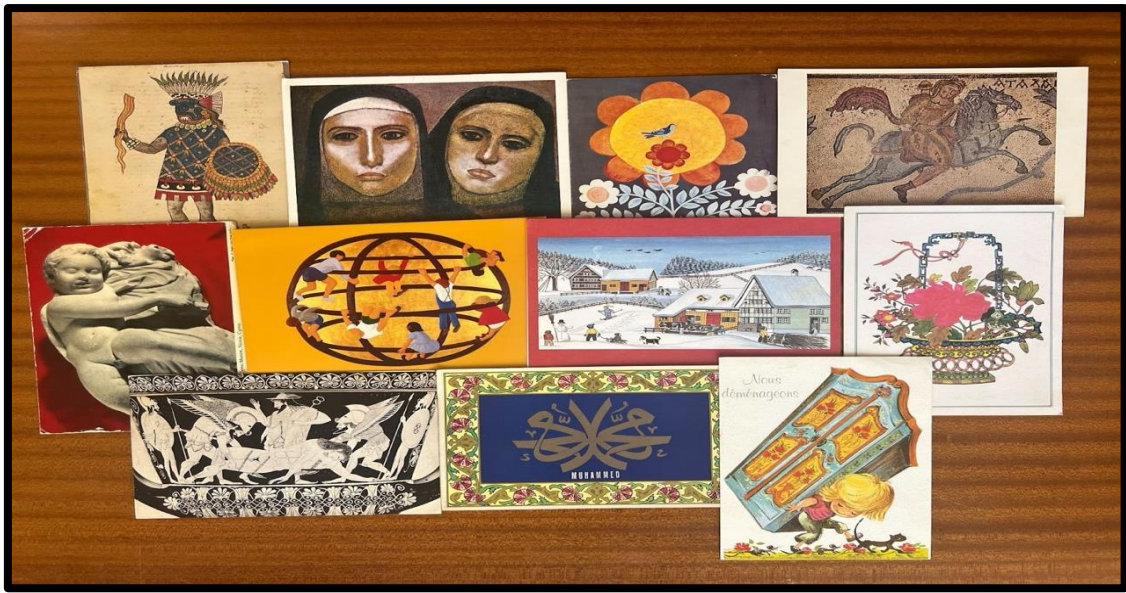

Resim 21: Koleksiyonda yer alan karayolları ve antik kent haritaları

4.2.3.9. Kartpostallar

Azra Erhat Özel Arşivi'nde bulunan kartpostallar bir arada saklanmak dışında herhangi bir düzenlemeye tabi tutulmamıştır. Arşiv sahibine çeşitli kurum, kuruluş ve kişilerden, farklı dillerde ve ülkelerden kutlama, tebrik, ziyaret / seyahat gibi gerekçelerle gönderilen kartpostalların yanında herhangi bir mesaj içermeyen boş kartpostallar da mevcuttur. Kartpostalların bazıları tarih, pul, posta mührü, göndericinin adı vb. bilgiler içerirken bazılarında bu bilgiler yer almamaktadır. Materyal üzerinden elde edilen bu bilgiler doğrultusunda kartpostallar kendi içinde 2 temel gruba ayrılmıştır:

- Arşiv sahibine çeşitli kişi ve kurumlardan gönderilen bir mesaj, metin ya da ileti içeren kartpostallar
- Üzerinde herhangi bir mesaj bulunmayan, yazarın çeşitli yerlerden satın almış olabileceği boş kartpostallar

Resim 22: Koleksiyonda yer alan çeşitli görseldeki kartpostallar

Çeşitli kişi ve kurumlardan gönderildiği tespit edilen 115 kartpostal varsa üzerinde gönderilen kişi tarafından belirtilen tarihe göre yoksa posta mühürleri üzerinden tespit edilen tarih gözetilerek kronolojik olarak sıralanmıştır. Tarih tespiti yapılamayan kartpostallar en sona eklenmiştir. Üzerinde arşiv sahibine gönderildiğine dair tarih ya da

mesaj gibi bir ibare bulunmayan 145 boş kartpostal özel bir düzenleme yapılmadan tarih bilgisi içeren kartpostalların ardına sıralanmıştır.

Resim 23: Kartpostal üzerinden tarih bilgisi tespit örnekleri

4.2.3.10. Kartvizitler

Arşivde yer alan kartvizitler ön ve arka yüzlerinde yer alan el yazısı not ve diğer bilgilere bakılmaksızın erişim ve kontrol kolaylığı nedeniyle alfabetik olarak sıralanmıştır.

4.2.3.11. Kitaplar ve Süreli Yayınlar

Arşivin kütüphane malzemesi olarak değerlendirilen bu kısmı kendi aralarında;

- 36 kitap yazar adına göre alfabetik (yoksa eser adına göre)
- 44 dergi cilt/yıl ve sayılarına göre kronolojik

düzenlenmiş sayfaları aralarında not, belge, fotoğraf vb. olma ihtimaline karşılık kontrol edilmiştir. Erhat'ın çevirisini yaptığı Colette'nin *Cheri* kitabı içinden Collete'in arkası imzalı fotoğrafı çıkmıştır. Fotoğraf ayrılarak fotoğraflar dosyasına eklenmiştir. Kitap ve dergilerin künyseleri çıkarılarak listelenmiştir. Kitapların basım tarihleri 1914- 1979; dergilerin 1941-1982 yılları arasındadır. Kütüphanede Erhat için ayrılan bölümde oluşturulan rafa dizilmiştir.

4.2.3.12. Makbuzlar

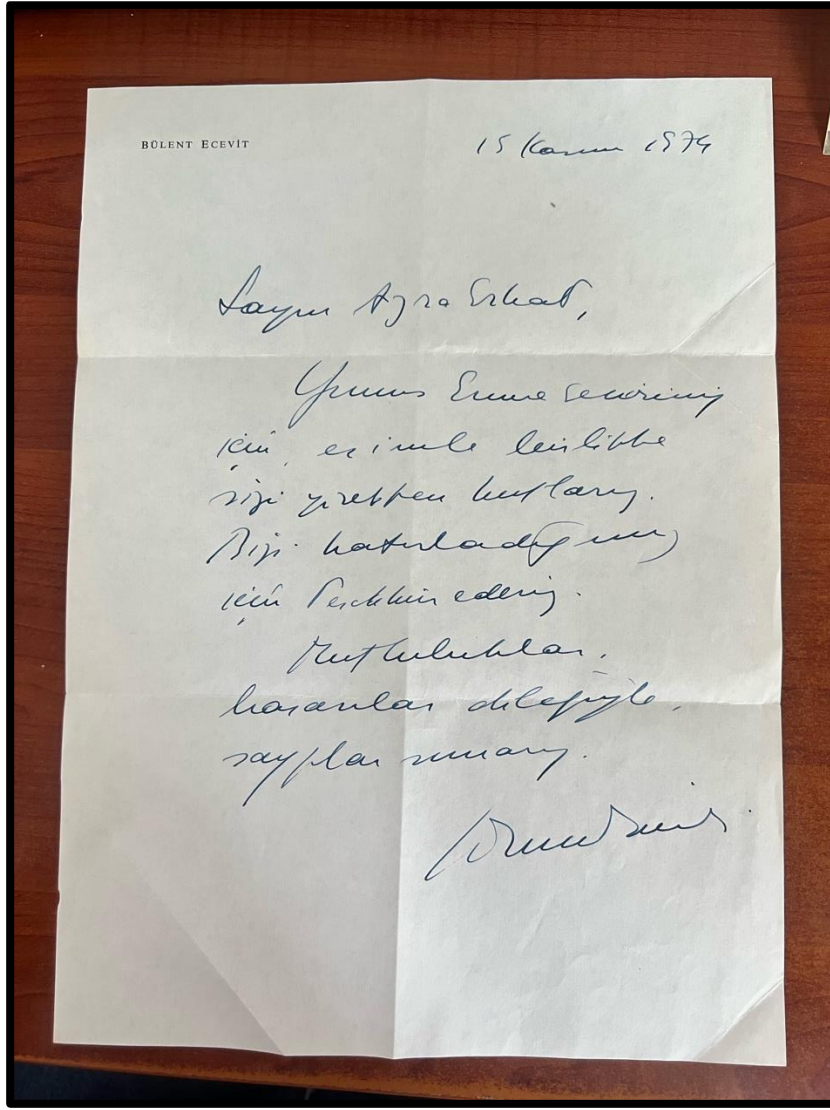
Arşivde yer alan makbuzlar ve tahsilat fişleri arşiv sahibinin yaptığı çeviriler ve kitap teliflerinden elde ettiği gelirleri belgelemektedir. 1978-1981 yılları arasını kapsayan 3 adet makbuz kronolojik olarak düzenlenmiştir.

4.2.3.13. Mektuplar

Arşivde yer alan mektuplar, fon bütünlüğü gözetilerek bağımsız bir seri altında yapılandırılmıştır. Mektuplar, işlevsel nitelikleri esas alınarak iki gruba ayrılmıştır:

- Arşiv sahibine gelen mektuplar
- Arşiv sahibi tarafından gönderilen mektuplar

Her bir grup içerisinde mektuplar kronolojik olarak düzenlenmiştir. Mektupların tümünde tarih bilgisi yer almaktadır. Gelen 57 mektup; 3 Ekim 1950-30 Nisan 1982 tarihleri arasında yazılmıştır. Şahıs arşivlerinde genellikle sadece arşiv sahibine gelen mektuplar yer alırken Erhat, kendi gönderdiği mektupların bir kopyasını arşivinde saklamıştır. Bu sebeple gönderilen mektuplar ayrı bir dosya halinde değerlendirilmiştir. Arşiv sahibi tarafından gönderilen 34 mektup ise 23 Mart 1969-30 Mart 1982 tarihleri arasındaki döneme aittir. Toplam 91 mektup Türkçe, İngilizce ve Fransızca olmak üzere 3 dilde üretilmiştir. Bu durum hem üretim bağlamındaki çok dilliliği hem de arşiv sahibinin iletişim çevresinin kültürel çeşitliliğini belgelemektedir. Mektupların üretim tekniği (el yazısı ve daktilo) dönemin iletişim pratiklerini anlama açısından önemlidir.

Resim 24: Azra Erhat'a Bülent Ecevit tarafından gönderilen mektup (15 Kasım 1974)

4.2.3.14. Objeler

Azra Erhat Özel Arşivi içerisinde arşiv sahibine ait bazı kişisel objeler de yer almaktadır. Bu objeler arşiv malzemeleri ile birlikte bağışlanmıştır. Söz konusu objeler şunlardır:

- Remington Rand marka daktilo (kılıfı ile birlikte)
- 2 adet zarf açacağı (birinin üzerinde A.E. harfleri ile)
- Masa üstü kalemlikli isimlik (Azra Erhat yazılı)
- Türk Dil Kurumu çeviri ödülü (1961) bordo kadife kaplı kutu içinde gümüş ve bronz detaylı Atatürk kabartmalı

- Avrupa Konseyi 25. Yıl Madalyası (XXV ANS YEARS: 1949-1974)
 - Ahşap çerçeveli Arapça el yazısı ile yazılmış “çok yaşa” yazısı (30 x 25 cm)
- (çerçeve arkasında “Sabahattin Eyüboğlu’nun Azra Erhat’a hediyesi” notu ile)

Resim 25: Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi Azra Erhat Köşesi¹⁷

Bu objeler Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi Özel Koleksiyonlar Birimi’nde Erhat için yaptırılan köşede camlı sergi masasında yer almaktadır. Erhat’ın daktilosu ise Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi’ne daha önce bağışlanan Sabahattin Eyüboğlu’na ait daktilo ve çalışma sandalyesiyle beraber sergilenmektedir.

¹⁷ Azra Erhat’ın daktilosu (solda) Sabahattin Eyüboğlu’nun daktilosu (sağda). Arkada Sabahattin Eyüboğlu’nun büstü ve Erhat’ın gençlik resmi

4.2.3.15. Taziye Kartları

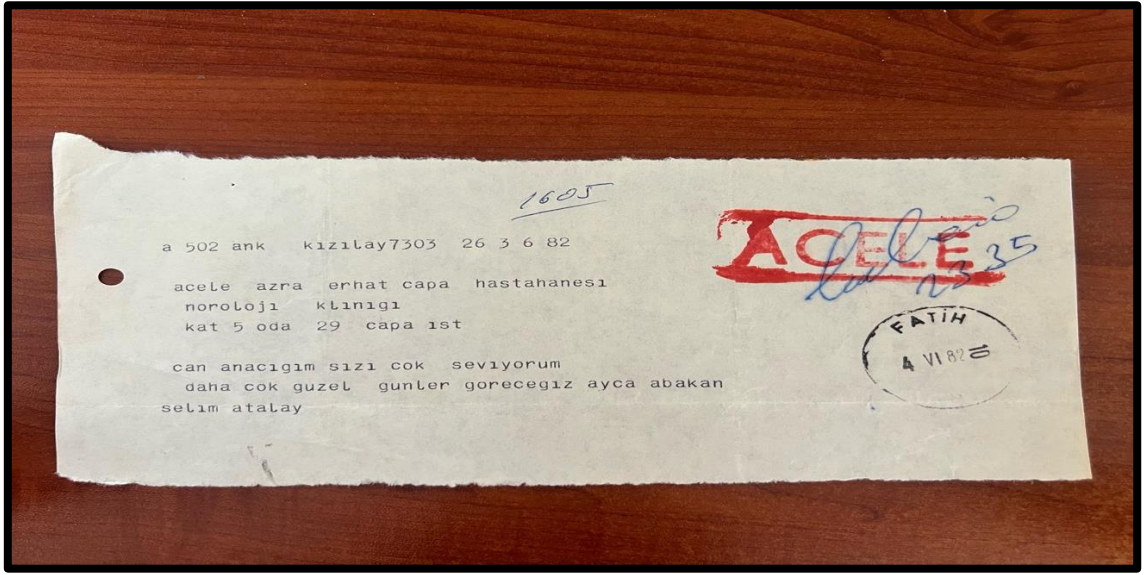
Erhat'ın ölümünden sonra çeşitli kişi, aile, kurum, ajans, şirket, yayınevi, dergi ve kitapçıları tarafından taziye için çelenk göndermek yerine yapılan bağış kartlarıdır. Bağış kartlarının tümü 20 adet ve arşiv sahibinin ölümünden birkaç gün sonrasına tekabül eden 6.9.1982 ve 08.09.1982 tarihlidir.

Resim 26: Eczacıbaşı Ailesi tarafından gönderilen taziye kartı

4.2.3.16. Telgraflar

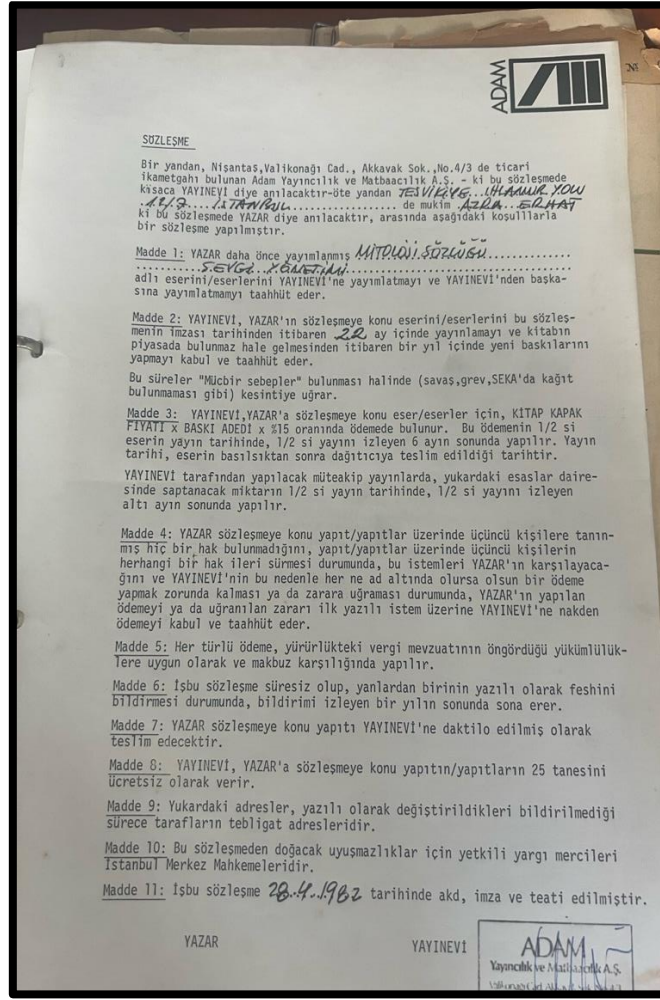
Arşivde yer alan telgraflar üretim biçimi ve içerik özellikleri açısından değerlendirilmiş belge üzerinde tarih, gönderici ve alıcı bilgileri açık biçimde yer aldığından belgeler kronolojik olarak düzenlenmiştir. Tel zımba ile birbirine tutturuluş olan telgraflar oksitlenen telden ayrılmıştır. Telgrafların büyük çoğunluğunu Erhat'ın tedavi gördüğü dönem Çapa Hastanesi Nöroloji Kliniği'ne gönderilmiştir. Koleksiyondan 15 Nisan 1977 - 10 Temmuz 1982 tarihleri arasından gönderilen 15 telgraf bulunmaktadır.

Resim 27: Çapa Hastanesi Nöroloji Kliniği'ne gönderilen telgraf

4.2.3.17. Yayınevi Sözleşmeleri

Yayınevi sözleşmeleri arşiv sahibinin mesleki faaliyetlerinin ve yayıncılık süreçlerinin hukuki bir zeminde belgelenmesi bakımından yüksek araştırma değeri taşıyan belgelerdir. Arşiv sahibi tarafından ayrı bir dosyada tutulan çeşitli yayınevleri ile yapılan sözleşmeler tarihe göre kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu aşamada sözleşmelerin fiziksel bütünlüğü korunmuş, ek sayfaları, zeyilnameleri veya ilgili yazışmalar varsa birlikte düzenlenmiştir.

Resim 28: Mitoloji Sözlüğü için yapılan 28.04.1982 tarihli sözleşme

4.3. Şahıs Arşivleri İçin Yapısal Bir Arşivleme Modeli Önerisi

Bu bölümde, önceki bölümde materyal türü bazlı düzenlemesi yapılan arşiv, şahıs arşivlerinin düzenleme ve erişimine yönelik bir model önerisi ortaya koymak adına örnek olarak kullanılacaktır.

Çalışmaya örnek oluşturan arşiv; kapsamı, içeriği, niteliği ve nicel durumu göz önünde bulundurularak küçük ölçekli arşiv kapsamında değerlendirilmiştir. Arşivin kaba tasnifinin yapılmasında, fiziksel düzeninin sağlanmasında, erişim uçlarının belirlenmesinde şahıs / aile arşivleri ve küçük ölçekli koleksiyonların yönetimi için temel başvuru kaynağı kabul edilen *A Manual for Small Archives* kuralları temel alınmıştır. Bu rehber uluslararası arşivcilik ilke ve yöntemlerinin küçük ölçekli şahıs arşivlerinde de

uygulanabilirliği göstermede ve arşivin sistematik, pratik ve fon bütünlüğünün vurgulanmasında katkı sağlamıştır.

Arşiv materyalinin tanımlanmasında (ISAD-G) kullanılmıştır. Çok katmanlı düzen ve bağlamın yansıtılabilmesi amacıyla (ISAD-G)'nin tanımlama alanlarına uyumlu bir yapı oluşturulmuştur. “Genelden özele” bir sisteme dayanan standart çeşitli materyal türlerinden oluşan arşivin uluslararası kurallar çerçevesinde hiyerarşik bir yapıda tanımlanmasını mümkün kılmış, harmanlanabilir ve sürdürülebilir bir yapı kazandırmıştır. Oluşturulan yapı *Access to Memory (AtoM)* standardında çevrimiçi olarak uygulanmıştır.

4.3.1. Serileri Oluşturulması

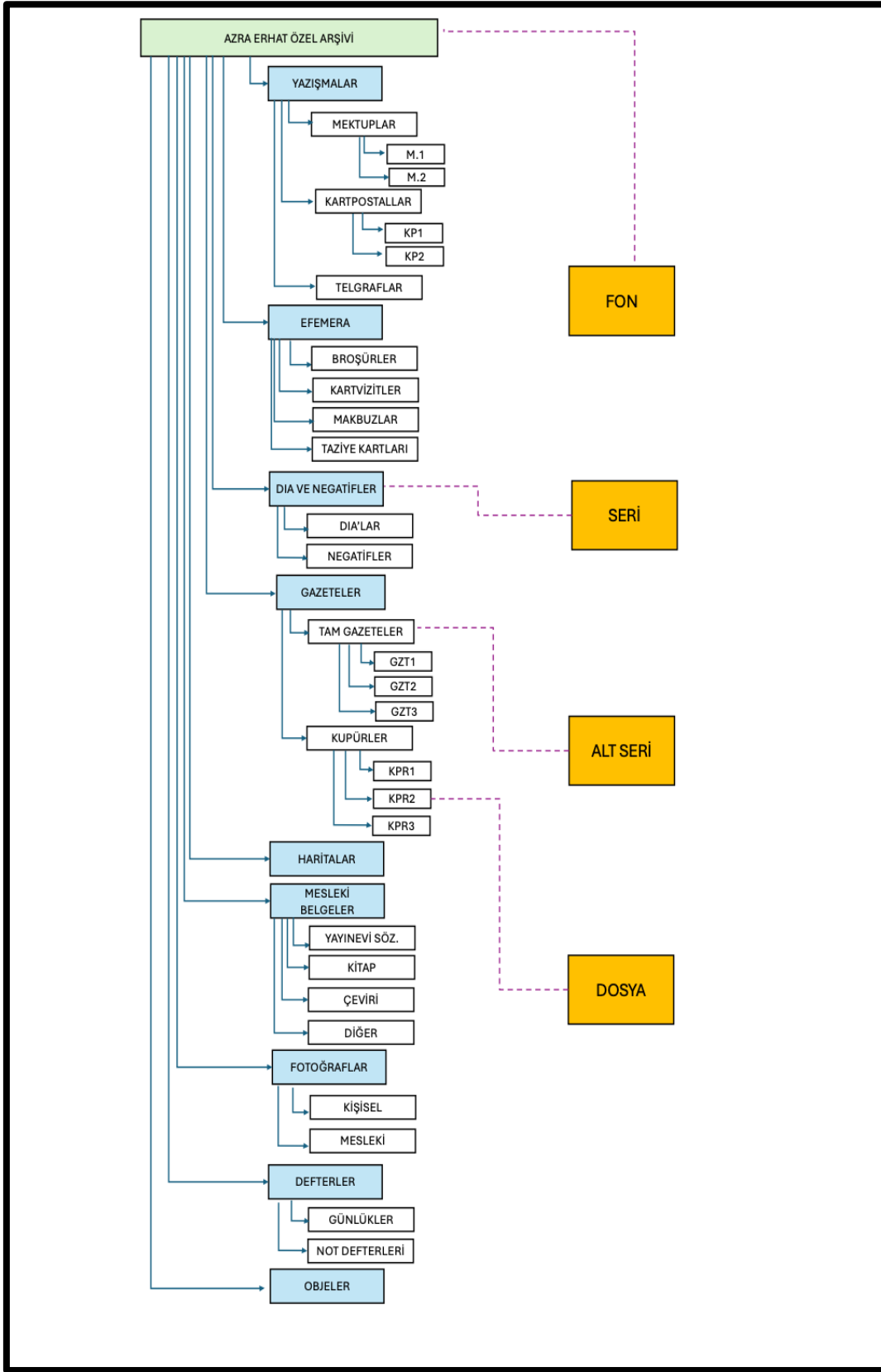
Erhat'ın kendi ürettiği ya da topladığı malzemelerden oluşan özel arşivi tek fondan oluşmaktadır. Fon içi yapı ve arşiv malzemenin düzenlenmesinde izlenecek yol tür, içerik, sayı ve ilişki durumuna göre kurgulanmıştır. Bu doğrultuda arşiv fon-seri-alt seri-dosya hiyerarşisi temelinde malzeme türü ekseninde düzenlenmiştir. Fon içindeki belgeler materyal türü esas alınarak serilere, bu seriler gerek duyulduğunda alt serilere ayrılmıştır. Alt serilerin altında belirli dosya grupları tanımlanmıştır. Bu sayede sistematik ve sürdürülebilir bir düzen kurulmuştur. Bu yapı, belgeler arasındaki bağlamı görünür kılarken, aynı zamanda araştırmacıların arşive erişimini kolaylaştıracak sistematik bir bütünlük sağlamaktadır.

Seri Düzeyi: Arşiv içindeki materyal türlerinin işlevleri göz önünde bulundurularak seriler düzenlenmiştir. Bu düzey arşiv malzemesinin tür çeşitliliğini gösterirken üretim bağlamındaki işlevsel farklılıkları da yansıtmaktadır.

Alt Seri Düzeyi: Bazı seriler kendi içinde içerik ve işlevlerine göre alt serilere ayrılmıştır. Bu alt serilerin oluşturma amacı belge kümeleri arasındaki içeriksel ve işlevsel farklılıkları görünür kılmak yanında arşivin çok katmanlı yapısını şematik düzeyde erişilebilir hale getirmektir.

Dosya Düzeyi: Alt seriler, işlevsel ve fiziksel bütünlük gözetilerek dosyalar hâlinde düzenlenmiştir. Belgenin üretildiği veya kullanıldığı bağlamdaki düzen saptanabiliyorsa, bu düzen korunmuştur. Bir düzen tespit edilemediği durumda konu, ortaya çıkış amacı, olası kullanım amacı veya alfabetik sıralama gibi mantıksal bir düzenleme tercih edilmiştir.

Tek fondan oluşan şahıs arşivlerinde fonlar arası bir ilişki söz konusu olmadığı için fon içi bağlam ve ilişkilerin oluşturulması önemlidir. Arşiv sahibinin sosyal ve profesyonel yaşamını, ilişkilerini, faaliyetlerini ortaya koymak için fon içi ilişki ağları anlamlandırılabilir olmalıdır. Bu sebeple çalışmaya örnek oluşturan arşivde seriler materyal türüne göre değil materyal türünün işlevleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Arşivin kütüphane malzemesi olarak değerlendirilen kitaplar ve süreli yayınlar kısmı diğer materyalden ayrılmıştır. Arşivin düzenlenmesi kısmında da belirtildiği gibi kitaplar alfabetik, dergiler kronolojik olarak sıralanmış, kütüphanede Erhat için ayrılan bölümde oluşturulan rafa dizilmiştir. Kalan arşiv materyali olası ilişkiler göz önünde bulundurularak aşağıdaki serilere ayrılmış, her bir seri altındaki materyal türü şahıs arşivleri bağlamında sundukları sosyal ve kültürel katkı açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Tablo 3: Azra Erhat Özel Arşivi'nin fon içi hiyerarşik gösterimi

4.3.1.1. Efemera Serisi

Efemera; “gündelik hayatın ayrıntılarını belgeleyen, geçerlik tarihi / süresi sonunda tekrar kullanılamayan ve genellikle imha edilen, kimi zaman örnek veya model olarak tutulan bilet, kupon, broşür, kartvizit, menü, dekont, makbuz, çikolata ve sakız kartları, poster, afiş ve davetiye gibi kısa ömürlü belgeler ile yayınlardır” (Arşiv Terimleri, 2023, s. 51). Bu seride broşürler, kartvizitler, makbuzlar ve taziye kartları yer almaktadır. Bu materyaller alt seriler olarak düzenlenmiştir. Kendi içlerinde farklı dosya oluşturmaya ihtiyaç duyulmamıştır.

Broşürler; ait oldukları dönemin tasarım anlayışını, dilini, sosyo-kültürel atmosferini değerlendirme konusunda yardımcı kaynaklardır. Çoğu zaman geçici kullanım ömrü olduğu için saklanması tercih edilmemektedir. Bu sebeple koleksiyon ve araştırma değerine sahiptir. Şahıs arşivlerinde yer alan broşürler arşiv sahibinin ilgi alanları, seyahatleri, katıldığı sosyo-kültürel faaliyetler hakkında bilgi verir. Bu bilgiler başka bir yerde kayıtlı olmayabilir. Belgelerden kalan boşlukları doldurur ve arşiv bütünlüğünü destekleme görevi görür.

Kartvizitler, şahıs arşivlerinde bireyin ilişki ağlarını somutlaştıran belgeler olarak öne çıkmaktadır. Kişinin mesleki çevresi, sosyal bağlantıları ve kurumsal ilişkileri hakkında fikir sahibi olmaya yardımcı materyallerdir. Aynı zamanda kartvizitlerde yer alan unvanlar, kurum adları ve adresler, kişinin kariyer sürecine ve faaliyet alanlarına ilişkin ipuçları sunmaktadır.

Makbuzlar, genellikle geçici belge niteliği taşıyanlar da şahıs arşivleri bağlamında değerlendirildiklerinde, bireyin ekonomik yaşamına ve faaliyet alanlarına dair izler sunabilmektedirler. Ait oldukları dönemin ekonomik durumu, arşiv sahibinin mesleğinin maddi getirisi yine makbuzlar sayesinde değerlendirilebilmektedir.

Taziye kartları; bir taziye biçimi olarak merhumun değer yargıları hakkında fikir verebilecek önemli belgelerdir. Şahıs arşivlerinde yer alan bu kartlar arşiv sahibinin

toplumdaki statüsü ve döneminin taziye ve anma pratikleri hakkında fikir verebilmektedir. Taziye kartları toplumsal fayda sağlama, gösteriştten kaçınma, merhumun anısına saygı göstergesi, sivil toplum kuruluşlarına destek gibi farklı amaçlar güdülerek gönderilebilmektedir. Bağış yapılan dernekler ve kurumlar arşiv sahibinin önceliklerini yansıtabileceği gibi vasiyetinde de yer alabilmektedir.

4.3.1.2. Yazışmalar Serisi

Arşiv sahibinin çeşitli kişi ve kurumlarla yaptığı yazışmalar ve arşiv sahibine ithafen gönderilen iletişim amaçlı belgeler bu seri altında toplanmıştır. Arşivin nicelik olarak büyük bir çoğunluğunu oluşturan bu seri, arşiv sahibinin sosyal ve mesleki ilişkilerini birincil kaynaklar üzerinden gösterirken kronolojik olarak değerlendirme imkânı da sunmaktadır. Kartpostallar, mektuplar ve telgraflar bu seri altında yer almaktadır.

Arşivde yer alan kartpostallar, içerik ve kullanım bağlamları ile araştırma değerlerinin farklılaşması nedeniyle, arşiv sahibine çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlardan gönderilen metin içeren kartpostallar ve boş kartpostallar olmak üzere iki alt seri hâlinde düzenlenmiştir.

Kartpostallar; arşiv sahibinin sosyal ve profesyonel çevresine ilişkin somut deliller sunan materyallerdir. Görsel ve yazılı veriyi bir arada bulundurması bu malzemelerin kendine has özelliklerinden biridir. Kartpostal üstündeki el yazısı metinler, kullanılan dil ve üslup, posta yolları ve pullar ait oldukları döneme ilişkin sosyal veriler sunar. Bu özellikleriyle kartpostallar tarihsel ve kültürel araştırma değeri taşıyan birincil kaynaklardan biridir.

Arşiv sahibi tarafından bir kısmı ayrı bir dosyada tutulan gelen mektuplar arşivin diğer kısmında dağınık halde bulunanlarla birleştirilmiş ve alt seri olarak düzenlenmiştir. Arşiv sahibi tarafından gönderilen ve arşivde nüshaları yer alan mektuplar da ayrı bir seri olarak ayrılmıştır.

Mektuplar; şahıs arşivlerinde arşiv sahibi hakkında bilgi elde etmede büyük öneme sahiptir. Arşiv sahibinin gündelik konuşma dili, kelime dağarcığı, okuryazarlık seviyesi, bir işi yapmaya dair motivasyonu, sosyal, kültürel ve siyasi olaylara dair yorumları gibi çok sayıda sosyolojik veri sağlar. Mektupların içeriği kadar kayıt ortamı (medium) da birtakım bilgiler barındırır. Mektup sahibinin el yazısı kişinin sağlık durumu, mektubun özenli ya da acelece kaleme alınması gibi konularda ipuçları barındırarak grafoloji çalışma alanının da temel çalışma malzemelerinden birini oluşturmaktadır. Mektup kâğıdının kalitesi ya da kâğıt yerine kullanılan malzemeler de dönemin ekonomik koşullarının kanıtı olabilmektedir.

Arşivde yer alan telgraflar tek bir alt seriyi oluşturmaktadır.

Telgraflar; ait olduğu dönemin ölüm haberi, savaş ilanı, ani değişimler gibi acil haberleşme gerektiren durumlarda bilgi aktarım pratikleri hakkında veriler sunmaktadır. Mektuplardan ayrıldıkları nokta bir süreç yerine bir haber, başlangıç ya da bitiş noktalarını ifade etmeleridir. Telgrafların kelime başına ücretlendirilmesi de az kelime ile çok şey anlatma yollarını geliştirmiştir. Bu sebeple kendine has bir dil ve anlatım tarzı vardır. Şahıs arşivlerinde yer alan telgraflar arşiv sahibinin hayatındaki önemli değişiklikleri net ve hızlı bir yoldan anlama fırsatı sunar. Mektup, kartpostal gibi diğer kâğıt materyallere göre daha hassas bir yapıya sahiptir ve bozulma / deforme olma süreçleri oldukça kısadır.

4.3.1.3. Defterler Serisi

Arşiv sahibinin günlükleri, not ve çalışma defterleri bu seri altında toplanmıştır. Günlükler ve diğer çalışma ve not defterleri olmak üzere 2 alt seri şeklinde düzenlenmiştir.

Günlükler; bireyin kimlik inşasının ilk aşamalarını yansıtmaktadır. Günlüklerdeki anlatım biçimleri, kelime seçimleri, çizimler ve duygusal yoğunluklar, bireyin kendini dünyaya nasıl konumlandığını anlamak açısından birincil kaynak

niteliğindedir. Aynı zamanda ait oldukları dönemin aile içi dinamiklerine, toplumsal yaşamına, çocukluk deneyimlerinin kültürel bağlamına, diline, siyasi, sosyal ve kültürel atmosferine ilişkin veriler barındırırlar. Bu yönüyle yalnızca bireysel değil, mikro tarih açısından da önemli birer kaynak niteliği taşımaktadırlar. Arada büyük zaman kopuklukları bulunsa bile günlükler arşiv sahibinin yaşamının farklı dönemlerine kendi ifadeleriyle tanıklık edilmesine ve arşivin genelinde bir bağlamın kurulmasına katkı sağlamaktadır.

Çalışma ve not defterleri; şahıs arşivlerinin arşiv sahibini kendini cümleleri ile en iyi ifade ettiği önemli materyallerinden biridir. Yıpranma izleri, sayfa kopuklukları, mürekkep lekeleri, sararmalar, aralarında kurutulmuş çiçekler, süslemeler, kenarlarına alınan küçük notlar bu materyalleri birer metin olmanın yanında kullanım izleri taşıyan, yazının yanında yaşanmışlıklarıyla da bir şeyler anlatan birer hafıza nesnesine dönüştürmektedir.

4.3.1.4. DIA ve Negatifler Serisi

Farklı görüntüleme teknolojilerine ihtiyaç duyulması nedeniyle DIA pozitifler ve fotoğraflar negatifleri fotoğraflardan ayrı bir seri olarak düzenlenmiştir. Kendi içlerinde de farklı saklama koşulları ve orijinal düzenleri nedeniyle 2 alt seri şeklinde sınıflandırılmıştır.

DIA pozitifler; belli bir döneme ait şahıs arşivlerinde sıklıkla karşılaşılan materyaller arasındadır. Diğer görsel materyallere göre kısmen dayanaklı bir yapıda olması saklanması kolaylaştırmaktadır. Özellikle şahıs arşivlerinde yer alan DIA'lar arşiv sahibinin sosyal ilişkileri, profesyonel hayatı, kişisel ve iş gezileri hakkında birincil kaynak işlevi görmektedir. Aynı zamanda görüntülerin ait olduğu dönemin mimari yapıları, şehrin dokusu, günlük yaşam pratikleri, moda anlayışı gibi bilgilerin günümüzle kıyaslanmasına olanak sağlamaktadır.

Fotoğraf negatifleri; fotoğrafların ilk ve değiştirilmemiş hali olmaları nedeniyle oldukça değerlidir. Fotoğrafların orijinal formatları oldukları için de tarihsel doğruluğu yüksek materyallerdir. Çekilen fotoğrafların tümü çoğu zaman bir arada saklanmamakta kimi zaman fotoğraftaki kişiye hediye edilmekte ya da görüntü beğenilmediği için baskısı alınmamaktadır. Fotoğraf negatiflerinin şerit halinde bir arada olması ve yeniden baskıya olanak tanınması bu eksikleri tamamlamada oldukça önemlidir. Fotoğraflar birden fazla baskı ile çoğaltılabilir fakat negatifler tek adettir. Bu açıdan şahıs arşivlerinde yer alan negatiflerin tek olma ve yok olmaları durumunda geri getirilememeleri sahip oldukları değeri artırmaktadır.

4.3.1.5. Fotoğraflar Serisi

Arşivde yer alan basılı formattaki fotoğraflar ayrı bir seri oluşturmaktadır. Arşiv sahibinin profesyonel çalışma hayatı doğrultusunda kişisel fotoğrafların yanında mesleki fotoğraflar da yer almaktadır. Sahip oldukları farklı araştırma değerleri nedeniyle fotoğraflar kişisel ve mesleki olmak üzere iki alt seri halinde düzenlenmiştir.

Fotoğraflar; genellikle arşiv sahibinin kişisel hayatına dair kesitler sunsa da profesyonel ya da özel ilgi alanı turizm, fotoğrafçılık, arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık gibi görsel ağırlıklı disiplinler olan şahısların arşivlerinde bu alanlardan fotoğraflar da yer almaktadır. Bu fotoğraflar arşiv sahibinin çalışma alanına sahip diğer araştırmacılar için birincil kaynak niteliğindedir. Fotoğraflar aynı zamanda olaylara, mekanlara, kişilere arşiv sahibinin bakış açısı ile bakma imkânı sunmaktadır. Neyi belgeleme ihtiyacı hissettiği, hangi yıllarda nerede olduğu, kimlerle vakit geçirdiği, duyarlılıkları, öncelikleri, hayatındaki dönüm noktaları (ödül törenleri, mezuniyet, vb.) hakkında ipuçları verebilmektedir. Fotoğraflar bu misyonları ile şahıs arşivlerinde yer alan önemli materyal türleri arasındadır.

4.3.1.6. Gazeteler Serisi

Arşivde yer alan tam gazeteler ve kupürler ayrı bir seri olarak düzenlenmiştir. Bu seri fiziksel farklılıkları ve farklı işlevleri nedeniyle tam gazeteler ve gazete kupürleri olmak üzere 2 alt seriye ayrılmıştır. Tam gazeteler farklı gazetelerden oluştuğu için bu alt seri altından 3 dosya şeklinde düzenlenmiştir.

Kupürlerin biriktirilme amaçlarının farklılaşması, bir kısmının arşiv sahibinin ölümünden sonraki döneme ait olması ve diğer 2 kısmının arşiv sahibi tarafından ayrı düzenlenmesi nedeniyle kupürler de kendi içinde 3 dosya halinde düzenlenmiştir.

Gazeteler ve gazete kupürleri; şahıs arşivlerinde arşiv sahibinin kişisel özellikleri, hobi, ilgi alanı ve alışkanlıklarına göre farklı içeriklerde olabilmektedir. Kupürlerin bütün gazeteden farklı kılan özellikleri seçicilik barındırmasıdır. Kupürleri diğer yayınlardan ayıran özellik ise kesmek, yırtmak ve bölmek suretiyle basılı olan bütünden ayrılmasıdır (Anameriç, 2014, s. 77). Şahıs arşivlerinde yer alan gazete ve kupürler genellikle tematik bir ortak paydada kümelenmişlerdir. Şahıs arşivlerinde sıklıkla yer alan arşiv malzemelerinden biri olan kupürlerin hassas yapıları nedeniyle bozulma / deforme olma süreçleri oldukça kısadır. Kupürler mikro tarih çalışmalarında araştırma değeri yüksek olan arşiv materyallerinden biridir.

4.3.1.7. Haritalar Serisi

Arşiv sahibinin üzerine aldığı notlar, kullanım izleri ve bazılarının yıpranmasının önüne geçmek adına kaplamasından yoğun kullanıldığı gözlemlenen haritalar ayrı bir seri olarak düzenlenmiştir.

Kartografik materyaller; ait oldukları dönemin yerleşim yapısı, su kaynakları, idari bölgeleri, meteorolojik durumu ve iklimi, karayolları, şehir planı gibi zamanla değişebilen ya da yok olabilen bölgesel verileri sunması açısından önemlidir. Tarihsel, kültürel ve ekonomik değerlendirmeleri mümkün kılan bu materyaller arşiv sahibinin de

Çalışma alanına dair ipuçları sunmaktadır. Harita zerindeki işaretler ve notlar makale, kitap, gezi yazısı gibi çıktıların arka planındaki çalışmalara ışık tutabilmektedir.

4.3.1.8. Mesleki Belgeler Serisi

Arşivin büyük bir kısmını oluşturan mesleki belgeler ayrı bir seri olarak düzenlenmiştir. Yayınevleri ile yapılan sözleşmeler ve arşiv sahibinin mesleki çalışmalarını, kitap, eviri ve proje taslaklarını, çalışma notlarını, köşe yazılarını, makalelerini içeren çalışma dosyaları ayrı alt seriler oluşturmaktadır.

Çalışma Dosyaları; şahıs arşivlerinin arşiv sahibinin çalışma hayatına dair en yüksek araştırma değeri taşıyan bölümüdür. rettiği her türlü çıktının oluşum aşamasının değerlendirilmesine fırsat veren, süreçlerin, çalışma yönteminin ve karar mekanizmasının gözlemlenebildiği belgelerdir. Bu dosyalarda yayınlanmamış, sansüre uğramış ya da henüz bir çıktıya dönüşmemiş çalışmalar da yer alabilmektedir.

Yayınevi Sözleşmeleri; özellikle yazar arşivlerinde yer alan yayınevi sözleşmeleri ait oldukları dönemin ekonomik koşullarının yanı sıra arşiv sahibinin de bu ekonomideki yeri hakkında çıkarımlar yapmaya yardımcı hukuksal metinlerdir. Telif oranları ve creti, baskı ve tiraj adedi, sözleşme süresi, ödeme planı, yaptırımlar, varsa sansür uygulamaları gibi bilgiler bu sözleşmeler üzerinden elde edilebilmektedir.

4.3.1.9. Objeler Serisi

Arşiv sahibine ait daktilo, zarf açacakları, masa üstü isimlik gibi kişisel objeler ayrı bir seri olarak düzenlenmiştir.

Objeler; ait olduğu şahsın profesyonel ve kişisel yaşamından izler taşıyan üç boyutlu nesnelerdir. Bu nesneler arşiv sahibinin günlük yaşamına yakından tanıklık eden, metin iermeseler de bir şeyler anlatan arşiv materyalleridir. Sergi değeri yüksek bu materyaller şahıs arşivleri sergilerinde dikkat çeken arşiv materyalleri arasındadır.

4.3.2. AtoM (Access to Memory) Temelli Modelleme

ISAD (G)'ye göre tanımlanan arşivin dijital ortamda uygulanabilirliğini gösterebilmek için AtoM yazılımından yararlanılmıştır. AtoM; ICA tarafından geliştirilen açık kaynak kodlu bir yazılımdır. Çalışmada AtoM yazılımını tercih edilmesinin başlıca sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

- ISAD (G), RAD, DUBLIN CORE, DACS, MODS, ISAAR (CPF), ISDIAH, ISDF gibi uluslararası üst veri tanımlama standartlarıyla tam uyumlu bir altyapıya sahip olması,
- Her ölçekteki arşiv ve farklı materyal türünün tanımlanmasına imkân sunacak esneklikte ve pratiklikte olması,
- Çeşitli düzeylerde tanımlamaya uyum sağlaması,
- Farklı üst veri standartları formatında içe / dışa aktarma seçeneği sunması,
- Web tabanlı, açık kaynak kodlu, kullanıcı dostu ve çok dilli bir arayüze sahip olması,
- Erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik ilkelerini yerine getirebilmesi

AtoM; arşivsel tanımlamanın çok katmanlı yapısını koruyarak veri girişine olanak tanıyan ve tanımlama alanlarının ISAD (G)'ye göre uyumlandırılabilirdiği bir altyapıya sahiptir. Fon-seri-alt seri-dosya düzeninde ve ISAD (G) tanımlama alanları ile uyumluluğu, arşivin düzenlenme ve tanımlama modelinin teoride kalmadığı, pratikte de uygulanabilir olduğunu gösterme imkânı sunmuştur.

4.3.2.1. Otorite Kaydı Oluşturma

Şahıs arşivlerinde, seri bazlı bir incelemeye geçilmeden önce arşiv hakkında genel bir çerçeve sunmak, olası diğer arşivlerle olan ilişkilerini ortaya koymak ve standart, tek biçimli bir temsil sağlamak amacıyla otorite kaydı oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu sayede arşiv materyalinin arşiv sahibi ile olan ilişkisi ve belgelerin üretildiği bağlam ortaya koyulabilmektedir. Şahıs arşivlerinde bu yapıyı oluşturmak için

genel kurallar barındıran ISAAR-CPF standardı kullanılmaktadır. Bu standart, arşivlerin oluşturulması ve sürdürülmesiyle ilişkili olan varlıkların (kurumsal kuruluşlar, kişiler ve aileler) otorite kayıtlarının hazırlanmasına ilişkin rehberlik sağlamaktadır (ICA, 2004, s. 7). Otorite kaydı aşağıdaki 4 ana element ve alt alanlarından oluşmaktadır:

1. Kimlik Alanı

Tanımlanan varlığı benzersiz bir şekilde tanımlayan ve standart erişim noktalarını belirleyen bilgileri içeren alan.

2. Tanımlama Alanı

Tanımlanan varlığın niteliği, bağlamı ve faaliyetleri hakkında bilgileri içeren alan.

3. İlişkiler Alanı

Diğer kurumsal kuruluşlar, kişiler ve/veya ailelerle olan ilişkilerin kaydedildiği ve açıklandığı alan.

4. Kontrol Alanı

Otorite kaydının benzersiz bir şekilde tanımlandığı ve otorite kaydının nasıl, ne zaman ve hangi kurum tarafından oluşturulduğu ve sürdürüldüğüne dair bilgilerin kaydedildiği alan.

Bu 4 ana element ve alt alanları doğrultusunda çalışmaya konu olan arşivin otorite kaydının AtoM üzerinde gösterimi aşağıdaki gibidir:

Azra Erhat, 1915-1982

[Authority record](#) » Azra Erhat, 1915-1982

Clipboard

Remove

Export

EAC

Identity area >

Type of entity	Person
Authorized form of name	Azra Erhat, 1915-1982
Other form(s) of name	Ayşe Azra Erhat

Description area >

Dates of existence	1915-1982
History	1915'te İstanbul'da doğan Azra Erhat, ilk ve ortaöğretimini Brüksel'de tamamladı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni bitirdikten sonra Klasik Filoloji Bölümü'nde asistanlık yaptı ve 1946'da doçent oldu. 1949-1956 yılları arasında Yeni... Read more
Places	- İstanbul, Türkiye (Doğum) - İzmir, Türkiye (Çocukluk dönemi) - Viyana, Avusturya (Çocukluk dönemi) - Brüksel, Belçika (ilkokul ve lise dönemi) - Ankara, Türkiye (Akademik Kariyer)
Functions, occupations and activities	- Yazar - Çevirmen - Dilbilimci - Akademisyen

Access points area >	
Occupations	Author Note Mavi Anadolu (1960) (Gezi Yazısı) Mavi Yolculuk (1962) (Gezi Yazısı) İşte İnsan-Ecce Homo (1969) (Deneme) Mitoloji Sözlüğü (1972) (Mitoloji) Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı (1975) (Mektup) Sevgi Yönetimi (1978) (Deneme) Karya'dan Pamfilya'ya Mavi Yolculuk (...) Read more Translator Note İlyada (1967) A. Kadir ile birlikte Odysseia (1970) A. Kadir ile birlikte Hesiodos, Eserleri ve Kaynakları (1977)- Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte Eşekarıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar, Aristophanes - Sabahattin Eyüboğlu ile birlikte Lysistrata Kadı... Read more
Control area >	
Authority record identifier	AE-18-1154
Maintained by	Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi
Rules and/or conventions used	• A Manual for Small Archives • ISAD (G) –International Standard Archival Description (General) • ISAAR (CPF) – International Standard Archival Authority Record For Corporate Bodies, Persons and Families
Status	Final
Level of detail	Full
Dates of creation, revision and deletion	2025-08-03 ; gözden geçirildi 2025-09-17
Language(s)	• Turkish
Script(s)	• Latin
Digital object metadata >	
Access Copies ^	
Master file	Uploaded December 14, 2025 9:43 AM

Resim 29: AtoM (Access to Memory) yazılımında otorite kaydının oluşturulması

4.3.2.2. Fon-Seri-Alt Seri-Dosya Hiyerarşisi Oluşturma

Arşivin fon-seri-alt seri ve dosya düzeninde AtoM yazılımında çevrimiçi olarak gösterilmesi için oluşturulan tanımlayıcı kodlar ISAD (G) standardı uyarınca hiyerarşik yapı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu kodlar arşiv birimlerinin fon içindeki konumlarını açık, tutarlı ve sürdürülebilir bir biçimde göstermektedir.

Fon Düzeyi: Fon düzeyi tanımlama arşiv sahibinin ad ve soyadının ilk harflerini içeren “*Azra Erhat Fonu*” ifadesinin kısaltması “AEF” şeklinde oluşturulmuştur. Bu tanımlayıcı kod ile bütün seviyelerdeki tanımlamaların sabit tutulması, tekil bir belirteç ile ifade edilmesi ve düzeyler arası aidiyet ilişkisinin korunması amaçlanmıştır.

Seri Düzeyi: Kodun ikinci bileşen olan 01-09 arası sayılar, fon içindeki seri düzeyini ifade etmektedir. Serilerin sayısal olarak kodlanması, fon bütünlüğü içinde düzenli ve genişlemeye açık bir yapı kurulmasını sağlamaktadır. Numaralandırma yönteminin tercih edilme sebebi arşivin olası genişleme durumunda yeni serilerin eklenmesini kolaylaştırmak, kodlama sisteminin bozulmadan sürdürülebilmesine olanak tanımaktır.

Örnek: Yazışmalar Serisi: AEF-01

Efemera Serisi: AEF-02

Alt Seri Düzeyi: Kodun üçüncü bileşeni olan 2 harfli kısaltma alt seriyi tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Fonun bu düzeyinde harf kullanılması, alt serilerin işlevsel ve içerik temelli ayrımlarını daha okunabilir kılmak amacıyla tercih edilmiştir. Harfli kısaltma; diğer alt serilerin ayırt edilmesini kolaylaştırmakta ve kodun tek başına okunabilirliğini artırmaktadır.

Örnek: Kartpostallar Alt Serisi: AEF-01-KP

Kartvizitler Alt Serisi: AEF-02-KV

Dosya Düzeyi: Kodun dördüncü ve son bileşeni yine sayı formatında tercih edilmiş ve dosya düzeyini göstermek için kullanılmıştır. Sayı formatı alt seri içindeki sıralı yapıyı açık biçimde ortaya koymakta ve olası dosya eklemelerine uygun, esnek bir yapı sunmaktadır.

Örnek: Gelen Kartpostallar Dosyası: AEF-01-KP-01

Boş Kartpostallar Dosyası: AEF-01-KP-02

Oluşturulan yapı AtoM yazılımında uygulanmıştır. Öncelikle fon düzeyine bağlı 9 seri “*level of description*” seçeneği ile oluşturulmuştur. Bu sayede akordiyon görünümde fonun altına bağlı bütün serileri açıkça görünmektedir. Tanımlayıcı kodlar da bu hiyerarşiyi destekler niteliktedir. Yazılımda oluşan görsel aşağıda gösterilmektedir.

Resim 30: AtoM (Acces to Memory) yazılımında serilerin oluşturulması

Serilerin oluşturulmasından sonra alt seriler ve dosya düzeyi “*new child level*” seçeneği ile bir üst düzeye bağlanmış, böylece hiyerarşik yapı genişlemiştir. Yazılımda oluşan görsel aşağıda gösterilmektedir.

Fonds AEF - Azra Erhat Fonu, 1915-1982 (draft)

Hide hierarchy

- (draft) [Fonds] AEF - Azra Erhat Fonu, 1915-1982
 - (draft) [Series] AEF-01 - Yazışmalar
 - (draft) [Subseries] AEF-01-ME - Mektuplar
 - (draft) [File] AEF-01-ME-01 - Gelen Mektuplar
 - (draft) [File] AEF-01-ME-02 - Giden Mektuplar
 - (draft) [Subseries] AEF-01-KP - Kartpostallar
 - (draft) [File] AEF-01-KP-01 - Gelen Kartpostallar
 - (draft) [File] AEF-01-KP-02 - Boş Kartpostallar
 - (draft) [Subseries] AEF-01-TE - Telgraflar
 - (draft) [Series] AEF-02 - Efemera
 - (draft) [Subseries] AEF-02-BR - Broşürler
 - (draft) [Subseries] AEF-02-KV - Kartvizitler
 - (draft) [Subseries] AEF-02-MK - Makbuzlar
 - (draft) [Subseries] AEF-02-TA - Taziye Kartları
 - (draft) [Series] AEF-03 - DIA ve Negatifler
 - (draft) [Subseries] AEF-03-DI - DİAlar
 - (draft) [Subseries] AEF-03-FN - Fotoğraf Negatifleri
 - (draft) [Series] AEF-04 - Gazeteler
 - (draft) [Subseries] AEF-04- TG - Tam Gazeteler
 - (draft) [File] AEF-04- TG-01 - Bodrum
 - (draft) [File] AEF-04- TG-02 - Bodrum Ekspres
 - (draft) [File] AEF-04- TG-03 - Yaprak
 - (draft) [Subseries] AEF-04-GK - Gazete Kupürleri
 - (draft) [File] AEF-04-GK- 01 - İLYADA Hakkında Kupürler
 - (draft) [File] AEF-04-GK- 02 - Ölümü Sonrası Haber Kupürleri
 - (draft) [File] AEF-04-GK- 03 - Diğer Kupürler
 - (draft) [Series] AEF-05 - Haritalar
 - (draft) [Series] AEF-06 - Mesleki Belgeler
 - (draft) [Subseries] AEF-06-YS - Yayınevi Sözleşmeleri
 - (draft) [Subseries] AEF-06- KI - Kitap Çalışmaları
 - (draft) [Subseries] AEF-06-CE - Çeviri Çalışmaları
 - (draft) [Subseries] AEF-06-DI - Diğer Çalışmalar
 - (draft) [Series] AEF-07 - Fotoğraflar
 - (draft) [Subseries] AEF-07- KS - Kişisel Fotoğraflar
 - (draft) [Subseries] AEF-07-MS - Mesleki Fotoğraflar
 - (draft) [Series] AEF-08 - Defterler
 - (draft) [Subseries] AEF-08-GU - Günlükler
 - (draft) [Subseries] AEF-08-DE - Çalışma ve Not Defterleri
 - (draft) [Series] AEF-09 - Objeler

Resim 31: AtoM (Acces to Memory) yazılımında hiyerarşinin oluşturulması

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir özel arşiv türü olarak şahıs arşivleri bireylerin yaşamı boyunca ürettiği, saklamaya değer gördüğü, biriktirdiği, arşiv sahibinin faaliyetlerine ilişkin kanıt sağlayan koleksiyonlardır. İçerdikleri fotoğraflar, yazışmalar, günlükler ve diğer materyaller yalnızca arşiv sahibinin yaşamına ışık tutmaz, aynı zamanda ait oldukları dönemin kültürünü, ekonomisini, gündelik yaşamın geçmişi hakkında da birtakım veriler sunar.

Şahıs arşivleri resmi tarihin dışında kalan deneyimleri görünür kılmaktadır. Toplumsal olayların, siyasi değişimlerin, doğal felaketlerin toplumda nasıl algılandığı ve deneyimlendiğini değerlendirme fırsatı sunar. Bu sebeple tarih, sosyoloji, antropoloji, kültürel çalışmalar, edebiyat ve sanat tarihi gibi disiplinler için birincil kaynak niteliğindedir. Bireysel hafızanın korunmasının yanında toplumsal hafızanın da nesiller arası aktarılmasını sağlayan bu arşivler toplumun geçmişini çok katmanlı biçimde anlamaya imkân tanıyan vazgeçilmez kültürel miras unsurlarıdır.

Şahıs arşivciliği uygulamaları kapsamında bu arşivlerin bağlamının ortaya konulması da ayrıca önemlidir. Arşiv malzemesinin arşivcilik ilke ve standartlarına göre ele alınması, düzenlenmesi ve tanımlanması mevcut değerlerinin görünür kılınması sağlayacak süreçlerdir. Bu süreçler arşiv sahibinin çalışmaları, yaşamı, sosyal ve kültürel çevresi ile ilişkilendirilerek yürütülmelidir.

Bu gerekçelerle tezin temel amacını oluşturan hipotez ve alt hipotezler doğrultusunda teorik araştırma yapılmış model önerisi için çeşitli uygulama ve analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın temel hipotezi “*Bir özel arşiv türü olarak şahıs arşivlerinin oluşturulmasının ardındaki motivasyondan başlayarak arşiv belgeleri / materyali üzerinden arşiv sahibinin yaşam tarzı, olaylara karşı tepkileri, sosyal statüsü, karakter özellikleri hakkında hangi bilgilerin elde edilebileceği araştırılmalı, bu arşivlerin sosyal, kültürel ve akademik değeri ortaya koyulmalıdır*” şeklinde kurgulanmıştır. Bu doğrultuda şahıs arşivlerinin sosyal, kültürel ve akademik değeri

çeşitli örneklerle desteklenmiş, çalışmaya örnek oluşturan arşiv üzerinden bu değer somut bir şekilde ortaya konulmuştur. Çalışmanın alt hipotezleri aşağıdaki şekilde belirlenmiş ve çalışma boyunca desteklenmiştir.

Alt Hipotez 1: *Şahıs arşivlerinin mevcut değeri “şahıs arşivciliği” kavramını ve uzmanlık alanının oluşmasına ve literatüre kazandırılmasına zemin hazırlamaktadır.*

Alt Hipotez 2: *Şahıs arşivlerinin mevcut ve potansiyel değerleri göz önünde bulundurularak korunması, denetlenmesi ve uluslararası arşivcilik kural ve yöntemlerine göre tanımlanması yönünde bir model oluşturulmalıdır.*

Alt hipotezlerin doğrulanması aşağıdaki sonuçların elde edilmesiyle sağlanmıştır.

Çalışma kapsamında kişisel kayıt tutma pratiklerinden şahıs arşivlerinin sahip olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik değere uzanan süreç incelenmiştir. Bu arşivlerin toplumsal hafıza üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Şahıs arşivlerinde yer alan arşiv materyalinin arşiv sahibinin faaliyetleri ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesinin bu arşivlerden faydalanmanın en etkili yollardan biri olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın model oluşturma bölümü için örnek oluşturan Azra Erhat Özel Arşivi *A Manual for Small Archives* doğrultusunda ele alınıp tanımlama süreci (ISAD (G)’ye göre yapılmıştır. Arşiv sahibinin otorite kaydı ise ISAAR (CPF)’e göre oluşturulmuştur. Kullanılan rehber ve üst veri standartlarının çevrimiçi ortamda uygulanabilirliğini göstermek için AtoM yazılımı kullanılmıştır. Bu sayede tek fondan oluşan arşivin düzenleme ve tanımlama süreci uluslararası arşivcilik ilke ve kurallarına göre yürütülmüş, bu sürecin yalnızca teorik bir zemine dayanmadığı aynı zamanda uygulanabilir olduğu da gösterilmiştir.

Çalışmada kullanılan model küçük ölçekli şahıs arşivler için uygulanabilir yapıdadır. Şahıs arşivlerini düzenleme ve tanımlama süreçlerinde odak nokta olan fon içi bağlam oluşturulan hiyerarşik düzende açıkça görülmektedir. Serilerin içeriği ve kapsamı, alt serilerin bütünlüğü ve oluşturulan dosya düzeni arşivin ilişkisel boyutu

dikkate alınarak belirlenmiştir. Tek fondan oluşan arşivin olası diğer şahıs arşivleriyle ilişkisi kurulabilir, arşivin genişlemesi durumunda yeni bir fon eklenebilir, seriler artırılabilir ve yeni alt seriler oluşturulabilir durumdadır. Bu durum, düzenleme ve tanımlama sürecinin esnek bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışma sonunda arşivde yer alan materyal tür bazlı incelenmiş, olası araştırma değeri arşiv sahibinin yaşamı ve faaliyetleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Arşiv içeriğinin bağlamı, özgün düzeni, hiyerarşik yapısı arşiv sahibinin yaşam akışını yansıtan çerçevede ele alınmıştır. Her materyal türünün zaman kapsamı tespit edilmiş gelecek araştırmalar için potansiyel değeri ortaya konulmuştur.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular şahıs arşivlerinin yalnızca arşivcilik disiplini için değil arşiv sahibinin çalışma alanının yoğunlaştığı farklı disiplinler için de araştırma değeri taşıdığını göstermektedir. Azra Erhat Özel Arşivi bu yaklaşımla coğrafya, edebiyat, filoloji, kültür, sanat, sosyoloji ve tarih çalışma alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. Arşivde yer alan materyaller söz konusu alanlar için birincil kaynak niteliği taşımaktadır.

Aşağıdaki tabloda, Azra Erhat Özel Arşivi'nde yer alan materyalin Azra Erhat'ın biyografik anlatısına hangi yönlerden katkı sağlayabileceği ortaya konulmuştur. Aynı zamanda söz konusu materyalin çalışmanın kuramsal çerçevesiyle hangi açılardan ilişkili olduğu gösterilmektedir.

Materyal Türü	Biyografik Anlatıya Katkısı	Tezin Kuramsal Çerçevesiyle İlişkisi
Broşürler	Katıldığı akademik / kültürel etkinlikler	Şahıs arşivlerinin sosyal ve kültürel araştırma değeri
Çalışma Dosyaları	Çalışma yöntemi	Şahıs arşivlerinde üretim sürecinin araştırma değeri
Defterler	Sürekli üretim hâli, zihinsel süreçler	Bilinçli kayıt tutma pratiği
DIA Pozitifler	Kişisel ve mesleki yaşamına dair görsel temsiller	Şahıs arşivlerinin görsel kanıt değeri
Fotoğraflar	Kişisel ve mesleki yaşamına dair görsel temsiller	Şahıs arşivlerinin görsel kanıt değeri
Gazete Kupürleri	Güncel olaylara ilgisi ve seçiciliği, gündem takibi	Şahıs arşivlerinin sosyal ve kültürel araştırma değeri
Günlükler	Erken yaşta kayıt tutma alışkanlığı, kişisel iç dünya	Bilinçli kayıt tutma pratiği
Kartografik Materyaller	Coğrafi ilgi alanları, araştırma yönelimleri	Şahıs arşivlerinde üretim sürecinin araştırma değeri
Kartpostallar	Sosyal ve entelektüel çevresi, iletişim ağları	Şahıs arşivlerinde sosyal ilişki ağlarının kanıtları
Kartvizitler	İletişimde olduğu kişi ve kurumlar	Şahıs arşivlerinde sosyal ilişki ağlarının kanıtları
Makbuzlar	Mesleki faaliyetlere dair kanıtlar	Şahıs arşivlerinin ekonomik kanıt değeri
Mektuplar	Entelektüel ve sosyal çevresi, iletişim ağları	Şahıs arşivlerinde sosyal ilişki ağlarının kanıtları
Objeler	Sembolik değerler, temsil gücü	Nesne–hafıza–kimlik ilişkisi
Taziye Kartları	Toplumsal saygınlık, değer yargıları	Şahıs arşivlerinin sosyal ve kültürel araştırma değeri
Telgraflar	Sosyal ve entelektüel çevresi, iletişim ağları	Arşivin ait olduğu dönemin iletişim pratikleri
Yayınevi Sözleşmeleri	Yayıncılık dünyasıyla ilişkileri, mesleki kimlik	Şahıs arşivlerinin hukuki boyutu

Tablo 4: Şahıs arşivlerinde materyal türlerinin biyografik ve kuramsal katkıları

Günlükler, defterler, çalışma dosyaları ve yazışmalar gibi yazılı belgeler, Azra Erhat’ın entelektüel kimliğinin yalnızca yayımlanan eserleri üzerinden değil; aynı zamanda düşünme biçimi, çalışma disiplini ve üretim süreçleri üzerinden de okumaya imkân tanımaktadır. Fotoğraflar ve DIA pozitifler gibi görsel materyaller, arşiv sahibinin kültürel, profesyonel ve sosyal ilgi alanları ile görsel hafıza oluşturma pratiğini görünür kılarken; gazete kupürleri, broşürler ve yayınevi sözleşmeleri Erhat’ın dönemin entelektüel, kültürel ve yayıncılık ortamı içindeki konumunu belge temelli olarak desteklemektedir. Arşiv materyaline bu yaklaşım biyografinin tamamlanmış ve sabit bir anlatı olarak değil; arşivsel düzenleme ve tanımlama süreçleriyle birlikte yeniden değerlendirilebilen, açık uçlu bir yapı olarak ele alınmasını mümkün kılmaktadır.

Türkiye’de şahıs arşivlerinin denetlenmesi ve şahıs arşivciliği çalışmalarına gereken önemin verilmesi konusunda geliştirilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu öneriler aşağıdaki gibidir:

- Bir özel arşiv türü olarak şahıs arşivleri alanında uzmanlaşmış personel yetiştirilmelidir. “Kişi / şahıs arşivcisi” olarak faaliyet gösterecek bu kişiler bu tür arşivlerin yönetim süreçlerinde arşiv sahibi ve mirasçılarına bağış yapma, gözetim altına bırakma, satış yapma, mülkiyet hakları gibi konularda danışmanlık yapabilmelidir. Bu kişiler aynı zamanda bu arşivlerin teoride ve pratikte düzenleme ve tanımlama süreçlerini yürütebilecek, etik ve mesleki sorumluluk bilincinde, alanında eğitilmiş kişiler olmalıdır.
- Son yıllarda sadece arşivcilik alanında değil edebiyat, tarih, sosyoloji, biyografi ve güzel sanatlar çalışma alanlarında da şahıs arşivlerine yönelik sempozyum, seminer, sergi ve toplantılar düzenlenmektedir. Alanında uzman kişiler bu etkinlikleri takip ederek disiplinler arası çalışma alanlarını keşfetmeli, fikir alışverişinde bulunmalı ve gelişmelerden haberdar olmalıdır.
- Şahıs arşivlerinin denetlenmesindeki aksaklıklar bu tür arşivlerin kurumsallaşmasının önüne geçmektedir. Arşiv sahibinin ya da mirasçılarının özel mülkiyet kapsamında söz sahibi olduğu bu koleksiyonların kurumsallaşmaları yönünde vergi indirim gibi çeşitli teşvik yolları belirlenmeli, bu yollar yasal zemine oturtularak desteklenmelidir. Devlet Arşiv Başkanlığı’nın kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin usul ve esasları düzenleyen *11 Sayılı Devlet Arşiv Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi* ve *Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik* maddelerinin uygulanıp uygulanmadığı denetlenmeli gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır. Şahıs arşivlerinin yalnızca sahibi için değerli olmadığı aynı zamanda birer kültürel miras ögesi oldukları göz önünde bulundurulmalı, kapsamlı ve uzun vadeli politikalar geliştirilmelidir.

- Arşiv sahipleri ve mirasçıları gözetim, bağış, kısmi süreli erişim, özel izin şartları gibi alternatif seçenekler hakkında bilgilendirilmeli, kamuoyuna yönelik tanıtım ve reklam çalışmaları yürütülmelidir.
- Kişisel kayıt tutma ve arşiv oluşturma pratikleri köklü arşivcilik geleneğine sahip, arşiv bilinci yüksek toplumlarda daha çok görülmektedir. Eğitim müfredatları bu bilincin aşılmasına yardımcı olacak içerik ve örnek uygulamalarla zenginleştirilmelidir.
- Şahıs arşivlerine sahip kurum ve kuruluşların gelenekselleşmiş ve bağışçının kurumu bulması ihtimaline dayanan pasif sağlama metotlarını bir kenara bırakarak bu tür arşivleri sağlama çabası içeren, keşfetmeye ve iletişime açık koleksiyon geliştirme politikalarına yönelmesi gerekmektedir.
- Şahıs arşivlerinin araştırma faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilmesi, keşfedilebilmesi ve erişilebilirliğinin sağlanmasında önemli ölçüde avantaj sağlayacak sistemler dijitalleştirme teknolojileridir. Bu tür koleksiyona sahip bilgi merkezlerinin materyal bazlı dijitalleştirme çalışmalarını gerçekleştirmeleri çoğu tek nüsha olan materyallere erişimi kolaylaştıracaktır.
- Arşiv malzemesinin düzenleme ve tanımlama süreçleri uluslararası arşivcilik, yöntem ve standartlarına göre gerçekleştirilmelidir. Gerekli durumlarda, crowdsourcing (kitle kaynak kullanımı) temelli yaklaşımlar benimsenerek vatandaşların sürece katkı sağlayabileceği çalışmalar yürütülmelidir. Tüm bu süreçlerin uzman personel tarafından yürütülmesi sağlanmalıdır.
- Sosyal, kültürel ve akademik değerlerinin yanı sıra sergi değeri de taşıyan bu koleksiyonlara sahip bilgi merkezlerinin tanıtıcı faaliyetler düzenlemeleri bu koleksiyonlara yönelik ilginin artmasına ve farkındalık oluşmasına katkı sağlayacaktır.

- Hassas yapıdaki arşiv malzemesinin uzun vadeli korunmasını sağlayacak ve kullanım ömrünü uzatacak teknolojilerden yararlanılmalıdır. Uygun depolama malzemeleri tercih edilmeli, biyolojik, fiziksel, kimyasal, teknolojik ve doğal afet hasarlarına karşı korumalı ortamlar oluşturulmalıdır.
- Bilgi merkezlerinde şahıs arşivlerinin tanımlamalarını destekleyici, fon içi hiyerarşiyi destekleyen, esnek, sürdürülebilir otomasyon programları ve yazılımları tercih edilmelidir. Bu yazılımların ISAD (G), ISAAR (CPF), Dublin Core, RAD, MODS gibi üst veri standartlarıyla uyumlu bir alt yapıya sahip olması gerekliliği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Çalışma kapsamında şahıs arşivlerindeki fon içi bağlamın önemini vurgulamak amacıyla ortaya koyulan model fon-seri-alt seri ve dosya hiyerarşisinde oluşturulmuştur. Belge düzeyine inilmemiştir. Gelecek çalışmalar için bir alt seviyenin de dahil edildiği tanımlama süreçleri yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Adcock, E. P. (2011). Kütüphane malzemesinin bakım ve kullanımında IFLA ilkeleri. Ş. N. Somer (Çev.). Erişim adresi: <https://www.ifla.org/files/assets/pac/ipi/ipi1-tr.pdf>
- Aksu Güngör, S. (2016). *The collective and individual aspects of idiocentric collecting*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Alikılıç, D. (2014). Özel arşivlerin hak arama hususiyeti ve önemi. *Arşiv Dünyası*, (16-17), 33-36. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ad/issue/55753/762879>
- Anameriç, H. (2011). Özel arşivler: türleri ve Türkiye'den örnekler. 45. *Kütüphane Haftası Türkiye'de Arşivler ve Arşivcilik Uygulamaları 2-3 Nisan 2009*, Ankara Bildiriler içinde (71-83). Ankara: VEKAM.
- Anameriç, H. (2014). Gazete ve dergi kupürlerinin arşivlenmesi. *Bilgi Dünyası*, 15 (1), 76-90. <https://doi.org/10.15612/BD.2014.417>
- Anameriç, H. & Rukancı, F. (2019). Bir özel arşiv nasıl tasnif edildi? Arşivcilik metot ve terminolojisi ile bir süreç analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (4), 1811-1844.
- APPM, Archives, Personal Papers, and Manuscripts. (2024). *Description*. Erişim adresi: <https://www2.archivists.org/node/10163>
- Ara Güler Müzesi. (2020, 17 Temmuz). Basın kartı ve gece müsaade kartı. Erişim adresi: [instagram fotoğraf paylaşımı]. <https://www.instagram.com/p/CCvj4Ktgcde/>
- Arşivlerde yürütülecek dijitalleştirme faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar. (2020, 7 Temmuz). Erişim adresi: <https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/mevzuat/dijitallestirmeesasari.pdf>
- Ataman, B. K. (Yay. haz). (1995). *Arşivcilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Librairie de Pera Yayınları.

- Atık, A., & Erdoğan, Ş. B. (2014). Toplumsal bellek ve medya. *Atatürk İletişim Dergisi*, (6), 1-16.
- Aton, H. (2022). Documenting disappearance: personal archives, life writing, and the self in Sri Lanka. *Archivaria*, (94), 232-257. <https://muse.jhu.edu/article/873266>.
- Ayyıldız, E. (2003). *İnsan ve nesne ilişkisi açısından koleksiyonculuk* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Baggerman, A. (2002). Autobiography and family memory in the nineteenth century. *Egdocuments and history: Autobiographical writing in its social context since the Middle Ages içinde*, 161-173. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Bartlett, J. A. (2014). Internet reviews: crowdsourcing in libraries and archives. *Kentucky Libraries*, (78) 2, 6-8.
- Bastian, J. A. (2002). Taking custody, giving access: A postcustodial role for a new century. *Archivaria*, (53), 76-93. Erişim adresi: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12838>
- Becker, C. (1932). Everyman His Own Historian. *The American Historical Review*, 37(2), 221-236. <https://doi.org/10.2307/1838208>
- Behmoaras, Liz. (2025). *Küçük dev kadın Azra*. (2. bs.) İstanbul: Kırmızı Kedi.
- BETİSİS, Belge Tarama Sistemi (2023). Devlet Arşivleri Başkanlığı. Erişim adresi: <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve kolektif bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Binark, İ. (1988). Arşiv malzemesini tahrib eden unsurlar, bunlara karşı korunma metodları ve arşiv malzemesinin restorasyonu. *Vakıflar Dergisi*, (20), 347-364.
- Blight, D.W. (2015). *The memory boom: why and why now?* Pascol Boyer ve James V. Wertsch (Ed.), *Memory in mind and culture*. (s. 238-251) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.

- Brabham, D. C. (2008). Moving the crowd at iStockphoto: The composition of the crowd and motivations for participation in a crowdsourcing application. *First Monday*, 13 (6).
- Brabham, D.C. (2013). *Crowdsourcing*. Cambridge: The MIT Press.
- Brockmeier, J. (2010). After the archive: remapping memory. *Culture & Psychology*, 16 (1), 5-35. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1177/1354067X09353212>
- Bulut, Y. (2025, 16 Temmuz). *Yücel, Hasan Âli*. Türk Maarif Ansiklopedisi. Erişim adresi: <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/yucel-hasan-ali#yazar-1>
- Carbajal, I. A. (2022). The politics of being an archival donor defining the affective relationship between archival donors and archivists. *Radical Empathy in Archival Practice*, 3 (2), 3-26.
- CDWA, Categories for the Description of Works of Art (2024). *List of Categories and Definitions*. Erişim adresi: https://www.getty.edu/research/publications/electronic_publications/cdwa/definitions.pdf
- Chatterjee, S. ve diğeri. (Ed.). (2024). *Social media and crowdsourcing application and analytics*. Boca Raton: CRC Press.
- Clements, D.W.G. ve D. L. Thomas. (1993). *Arşiv belgelerinin korunması konusunda temel bilgiler: Bir ramp çalışması*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar nasıl anımsar?* Alaattin Şenel (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Consultative Group on Canadian Archives. (1980). Canadian Archives, Report to the Social Sciences and Humanities Research Council of Canada. Ottawa: SSHRC.
- Cook, T. (1984). From information to knowledge: an intellectual paradigm for archives. *Archivaria*, (19), 28-49. Erişim adresi: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11133>

- Cook, T. (2011). The archive (s) is a foreign country: historians, archivists, and the changing archival landscape. *The American Archivist*, 74 (2), 600–632. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/23079052>
- Council of Nova Scotia Archives. (2024, 7 Mart). *Writing an access policy*. Erişim adresi: <https://www.councilofnsarchives.ca/writing-an-access-policy/>
- Craig, B. (2004). An overview of appraisal: What is it? Who does it? Why is it done?. In *Archival Appraisal: Theory and Practice* (pp. 7-22). Berlin, New York: K. G. Saur. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1515/9783598440007.7>
- Čtvrtník, M. (2022). Public versus private status of records and archives: implications for access drawn from the archives of political representatives in the United States, France, and Germany. *Arch Sci* (22), 437–464. Eriřim adresi: <https://doi.org/10.1007/s10502-021-09375-y>
- DACS, Describing Archives: A Content Standard. (2024). Erişim adresi: <https://www2.archivists.org/groups/technical-subcommittee-on-describing-archives-a-content-standard-dacs/describing-archives-a-content-standard-dacs-second->
- Davaz, A. (2017). *Özel arşivlerin kurumsallaşması*. T. Karatepe, E. Yılmaz şentürk, V. Saydam (ed.). *Bilgi ve Belge Çalışmaları: Özel Arşivlerde Teori ve Uygulama içinde* (s. 179-208). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- DCMI, Dublin Core Metadata Initiative. (2024). *Introduction and definitions*. Erişim adresi: <https://www.dublincore.org/specifications/dublin-core/dcmi-terms/#section-1>
- Delmas, B. (1991). *Arşivler*. N. Somer (Çev.). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı.
- Demirtaş, F. (2020, 26 Kasım). Hekimhan Hükümet Binası yangını [köşe yazısı]. Erişim adresi: <https://www.malatyagazetecilercemiyeti.org/makale/226/hekimhan-hukumet-binasi-yangini>
- Derrida, J. (1996). *Archive fever: A Freudian impression*. E. Prenowitz, (Çev.). Chicago: University of Chicago Press.

Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. (2019, 18 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 30922). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=33899&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 16 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 30480). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.11.pdf>

Dil Derneği (2023). *Türkçe Sözlük içinde*. Arşiv. Erişim Adresi: <http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html>

Dillon, A. (2019). Collecting as Routine Human Behavior: Personal Identity and Control in the Material and Digital World. *Information & Culture*, 54 (3), 255–280

Douglas, J. (2015). The archiving “I”: a closer look in the archives of writers. *Archivaria*, (79) 53-89. Erişim adresi: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13527>

Duranti, L. (2007). Models of archival education: four, two, one or a thousand. *Archives & Social Studies: A Journal of Interdisciplinary Research*, 1 (1), 41-62.

Durost, W. N. (1932). *Children's collecting activity related to social factors*. New York: AMS Press.

EAD, Encoded Archival Description (2024). Erişim adresi: <https://www2.archivists.org/groups/technical-subcommittee-on-encoded-archival-standards-ts-eas/encoded-archival-description-ead>

Elsner, J., & Cardinal, R. (Ed.). (1994). *Cultures of collecting*. Reaktion Books.

Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.

Erhat, A. (1969). *İşte insan: ecce homo*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erhat, A. (1979). *Karya 'dan Pamfilya 'ya mavi yolculuk*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Erhat, A. (1979). *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

- Erhat, A. (1980). *Sevgi yönetimi*. Ankara: İnkılap ve AKA Kitabevleri.
- Erhat, A. (1993). *Troya masalları*. İstanbul: Cem Çocuk Kitapları.
- Erhat, A. (2020). *Gülleyla'ya anılar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2020). *Mavi yolculuk*. (4. bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2021). *Mavi Anadolu*. (4. bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erhat, A. (2021). *Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Erhat, A. (2023). *Osmanlı münevverinden Türk aydınına*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Eveleigh, A. (2016). *Crowding out the archivist? Locating crowdsourcing within the broader landscape of participatory archives*. M. Ridge (Ed.), *Crowdsourcing our cultural heritage* (s. 211-230). Routledge.
- FamilySearch (2023). Search historical records. Erişim adresi: <https://www.familysearch.org/search/>
- Fisher, R. (2015). Donors and donor agency: implications for private archives theory and practice. *Archivaria*, 79, 91-119.
- Foucault, M. (2011). *Bilimlerin arkeolojisi üzerine: epistemoloji çevresine cevap*. Felsefe Sahnesi: Seçme Yazılar 5. I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frank, A. (1985). *Anne Frank'ın hatıra defteri*. C. Yücel (Çev.). İstanbul: Adam Yayınları.
- Frings-Hessami, V. (2024). Motivations for personal recordkeeping practices: the roles of personal factors, recordkeeping literacy, and the affordances of records. *Archival Science*, 24 (1), 83-99.
- Goebbels, J. (1983). *The Goebbels diaries, 1939-1941*. New York: Putnam.

- Guardian (2015, 23 Ağustos). Novelist Kazuo Ishiguro's archive bought by University of Texas. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/books/2015/aug/23/novelist-kazuo-ishiguros-archive-bought-by-university-of-texas>
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. L. A. Coser (Çev). Chicago: University of Chicago Press.
- Harris, V. (2012). Genres of the trace: memory, archives and trouble. *Archives and Manuscripts*. 40 (3), 147-157.
- Hobbs, C. (2001). The character of personal archives: reflections on the value of records of individuals. *Archivaria*, 52 (2), 126-35. Erişim adresi: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12817>.
- Howe, J. (2006). The rise of crowdsourcing. *Wired Magazine*, 14(6), 176-183.
- ICA, International Council on Archives. (2023). *What are archives?* Erişim adresi: <https://www.ica.org/discover-archives/what-are-archives/#:~:text=Archives%20are%20the%20documentary%20by,Like%20people%2C%20archives%20are%20diverse>.
- International Council on Archives. (2000). *ISAD (G): General International Standard Archival Description*.
- International Council on Archives. (2004). ISAAR CPF): *International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families*.
- Janes, S. (2017, 28 Haziran). Archives, constructed and incomplete. [blog yazısı]. Erişim adresi: <https://activehistory.ca/blog/2017/06/28/archives-constructed-and-incomplete/>
- Jimerson, R.C. (2003). Archives and memory, OCLC Systems & Services: International digital library perspectives. *Digital Library Perspectives*, 19 (3), 89-95.
- Kaplan, E. (2001). Practicing archives with a postmodern perspective. the University Digital Conservancy. Erişim adresi: <https://hdl.handle.net/11299/42474>.
- Karabekir, K. (2020). *Günlükler (1906-1948)*. (2. cilt), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Karlebach, T. (1996). *Cultural heritage and the acquisition of private archives* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of British Columbia, Vancouver. Erişim adresi: <https://open.library.ubc.ca/soa/cIRcle/collections/ubctheses/831/items/1.0087060>
- Kathpalia, Y. P. (1990). *Arşiv malzemesinin korunması ve restorasyonu*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Keskin, İ., Furat, M.F., Güler, C. (2020). Kültürel miras turizminin neden arşivlere ihtiyacı var? *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 14, 43–84. Erişim adresi: <http://doi.org/10.26650/bba.2020.14.02>
- Keskin, N. (2012, 7 Ekim). Selçuk’un el yazısı vasiyetnamesini mahkeme kabul etti. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/yasam/selcukun-el-yazisi-vasiyetnamesini-mahkeme-kabul-etti-2256976>
- Ketelaar, E. (2001). Tacit narratives: the meanings of archives. *Archival Science*, (1), 131–141.
- Ketelaar, E. (2007). Muniments and monuments: the dawn of archives as cultural patrimony. *Arch Sci* (7), 343–357. Erişim adresi: doi.org/10.1007/s10502-008-9060-3
- Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik. (2010, 23 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 27530). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100323-3.htm>
- LeDonne, R. (2024, 19 Haziran). The long (and winding) road to Brooklyn: Inside the making of Paul McCartney’s ‘1963–64: Eyes of the Storm [köşe yazısı]. Erişim adresi: <https://observer.com/2024/06/art-review-brooklyn-museum-paul-mccartney-1963-64-eyes-of-the-storm/>
- Lim, W. M. (2024). What Is qualitative research? An overview and guidelines. *Australasian Marketing Journal*, 33(2), 199–229. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1177/14413582241264619>

- MARC21, Machine Readable Cataloging 21. (2024). *Format for bibliographic data*.
Erişim adresi: <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/>
- McIntosh, W. D., ve Schmeichel, B. (2004). Collectors and collecting: A social psychological perspective. *Leisure Sciences*, 26(1), 85-97.
- McKemmish S. (1996). Evidence of me. *Archives & Manuscripts*, 24 (1), 28-45.
- Memurlar.Net. (2004, 10 Kasım). Devlet, arşivini sahaflardan topluyor. Erişim adresi: <https://www.memurlar.net/haber/11923/devlet-arsivini-sahaflardan-topluyor.html>
- Millar, L. (1998). Discharging our debt: the evolution of the total archives concept in English Canada. *Archivaria*, (46), 103-146.
- MODS, Metadata Object Description Schema. (2024). Erişim adresi: <https://www.loc.gov/standards/mods/>
- Muensterberger, W. (1993). *Collecting: an unruly passion: psychological perspectives*. New Jersey: Princeton University Press.
- Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. (1988, 4 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 19949). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3473.pdf>
- Nalen, J. (2002). Private archives in China. *Libri*, 52(4), 241-262. Erişim adresi: doi.org/10.1515/LIBR.2002.241
- National Archives. (2023). *Citizen Archivist Dashboard*. Erişim adresi: <https://www.archives.gov/citizen-archivist>
- National Genealogical Society. (2023). Interested in family history? Erişim adresi: <https://www.ngsgenealogy.org/family-history/>
- Nov, O., Arazy, O. ve Anderson, D. (2011). Dusting for science: motivation and participation of digital citizen science volunteers. *Proceedings of the 2011 iConference, Seattle, Washington, ABD*, içinde (s. 68-74).

- Pearce-Moses, R. (2005). *A glossary of archival and records terminology*. Chicago: Society of American Archivists.
- Pederson, A. (2005). *Professing archives: A very human enterprise*. S. McKemmish., M. Piggott., B. Reed., & F. Upward. (Ed.), *Archives: recordkeeping in society* (s. 51–74) içinde. Wagga Wagga: Centre for Information Studies, Charles Sturt University.
- Purcell, A. D. (2015). *Donors and Archives: a guidebook for successful programs*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Püsküllüoğlu, A. (1997). *Türkçedeki yabancı sözcükler sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- RAD, Rules for Archival Description. (2024). Erişim adresi: <https://www2.archivists.org/groups/standards-committee/rules-for-archival-description-rad>
- Ridge, M. (2013). From tagging to theorizing: deepening engagement with cultural heritage through crowdsourcing. *Curator: The Museum Journal*, 56 (4), 1-16.
- Roggers, J. (2015, 11 Haziran). 27 of Einstein's personal letters going on auction block [köşe yazısı]. Erişim adresi: <https://phys.org/news/2015-06-einstein-personal-letters-auction-block.html>
- Roper, M. (1994). *Koruma ve konservasyon servisinin planlanması, teçhizatlandırılması ve personel istihdamı (Bir RAMP çalışması)*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Rukancı, F. (2011). Özel arşiv kavramı ve yurt dışındaki uygulamalardan örnekler. 45. *Kütüphane Haftası Türkiye’de Arşivler ve Arşivcilik Uygulamaları* içinde (ss.53-70), Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi.
- Rukancı, F. (2016). Yerel Yönetimlerde Özel Arşiv Algısı ve Faaliyetleri. B. Yılmaz, T. Çakmak, Ş. Eroğlu (yay. haz.). *Belediyelerin Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 242-253). Bursa: Nilüfer Belediyesi.

- Rukancı, F. (2019). Özel Arşivlerin Denetimi. Hüseyin Odabaş. Mehmet Ali Akkaya (yay. haz.) *Bilgi Merkezleri: Kütüphaneler-Arşivler- Müzeler*, içinde (s. 617-636). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Rukancı, F., Anameriç, H., & Başar, A. (2023a). *Bellek yönetimi: arşivsel dönüşüm ve paradigma*. İstanbul: Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Rukancı, F., Anameriç, H., & Başar, A. (2023b). *Arşiv terimleri*. İstanbul: Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Rukancı, F., Anameriç, H., Başar, A., (2021). *Arşiv ve arşivcilik: Kuram, strateji ve uygulamalar*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.
- Rukancı, F., ve Koç, H. (2010). Arşivcilikte genel tasnif sistemi ve bileşenleri. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 1-21. Erişim adresi: <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/254>
- SALT, Sergi Turları. (2023). Başka Kayda Rastlanmadı: Reşad Ekrem Koçu ve İstanbul Ansiklopedisi Arşivi. Erişim adresi: <https://saltonline.org/tr/2548/sergi-turlari-baska-kayda-rastlanmadi-resad-ekrem-kocu-ve-istanbul-ansiklopedisi-arşivi>
- Sander, L. (2004). *Collecting our thoughts and re-collecting our stories: The collection of personal records in archival institutions*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). University of Manitoba, Manitoba.
- Saydam, V. (2022). *Türkiye 'de özel arşivlerin erişim sorunları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Serjeant, J. (2016, 3 Mart). Bob Dylan sells treasure trove of archive material. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/lifestyle/bob-dylan-sells-treasure-trove-of-archive-material-idUSKCN0W50A8/>
- Sheffield, R. (2010). Total archives: a brief history [blog yazısı]. Erişim adresi: <https://www.archivalobjects.com/total-archives>
- Smithsonian Digital Volunteers Transcription Center (2025). *About*. Erişim adresi: <https://transcription.si.edu/about>

- Society of American Archivists (2023). *Dictionary of Archives Terminology* içinde. Archive. Erişim adresi: <https://dictionary.archivists.org/entry/archive.html>
- Society of American Archivists (2023). *Dictionary of Archives Terminology* içinde. Total archives. Erişim adresi: <https://dictionary.archivists.org/entry/total-archives.html>
- Society of American Archivists (2023). *Dictionary of Archives Terminology* içinde. Personal archive. Erişim adresi: <https://dictionary.archivists.org/entry/personal-archive.html>
- Society of American Archivists (2023). *Dictionary of Archives Terminology* içinde. Citizen archivist. Erişim adresi: <https://dictionary.archivists.org/entry/citizen-archivist.html>
- Society of American Archivists (2023). *Dictionary of Archives Terminology* içinde. Conservation. Erişim adresi: <https://dictionary.archivists.org/entry/conservation.html>
- Society of American Archivists (2025). *Dictionary of Archives Terminology* içinde. Record. Erişim adresi: <https://dictionary.archivists.org/entry/record.html>
- Svård, P. (2017). The woes of Swedish private archival institutions. *Records Management Journal*, 27(3), 275-285. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1108/RMJ-01-2016-0003>
- Şencan, İ. ve Doğan, G. (Ed.). (2017). Bilimsel yayınlarda kaynak gösterme, tablo ve şekil oluşturma rehberi: APA 6 kuralları (2. bs.). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Şentürk, B. (2011). Kullanıcı odaklı arşiv hizmetlerinin temel unsurları- erişim. *Bilgi Dünyası*, 12 (2), 319-333. Erişim adresi: <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/200>
- Şentürk, B. (2013). Arşivsel değerlendirme: arşivciliğin ilk adımı. *Arşiv Dünyası* (14-15), 36-40.

- Şentürk, B. (2017). Provenans ve orijinal düzene saygı prensiplerinin arşiv malzemesinin düzenlenmesi ve tanımlanması açısından gerekliliği. B. Yılmaz vd. (Ed.), *Bilgi ve Belge Yönetimi Kurumsal Yaklaşımlar* içinde (ss. 413-426). Hiperlink Yayınları.
- Şentürk, B. (2019). Arşivsel tanımlama: arşivi görünür kılmamanın vazgeçilmez unsuru. *Bilgi ve Belge Araştırmaları* (11), 60-71.
- Şentürk, B. (2020). *Arşivcilik: geçmişin izlerinden geleceğin pusulalarına*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Tanatar Baruh, L. (2015). *Türkiye’de Özel Arşivlerin Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler*. İ. Keskin, Ş. N. Somer, N. Oğuz, (Ed.) İsmet Binark Armağanı (s. 371-381) içinde. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- TDK, Türk Dil Kurumu. (2023). *Güncel Türkçe sözlük içinde*. Özel. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe sözlük içinde*. Miras. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe sözlük içinde*. Vasiyet. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. (2025). *Güncel Türkçe sözlük içinde*. Koleksiyon. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- The Library of Congress. (2025). *By the People*. Erişim adresi: <https://crowd.loc.gov/>
- The National Archives. (2023). *Advice to private archives*. Erişim adresi: <https://www.nationalarchives.gov.uk/archives-sector/advice-and-guidance/resources-by-archive-type/advice-to-private-archives/>
- The Telegraph. (2017, 11 Mart). Dame Anne Griffiths, Duke of Edinburgh’s archivist – obituary. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/obituaries/2017/03/11/dame-anne-griffiths-duke-of-edinburghs-archivist-obituary/>

- The United States Holocaust Memorial Museum. (2023). *Holocaust Encyclopedia*. Erişim adresi: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/combating-holocaust-denial-evidence-of-the-holocaust-presented-at-nuremberg>
- Torunlar, M. (2019). Arşiv-Hafıza-Kamusal Ensefalizasyon. *Arşiv Dünyası*, 6 (2), 100-133.
- Transcribe Bentham (2025). *About us*. Erişim adresi: <https://blogs.ucl.ac.uk/transcribe-bentham/about/>
- TSE, Türk Standartları Enstitüsü (2022). *TS ISO 11799, Bilgi ve belge- Arşiv ve kütüphane malzemeleri için belge saklama gereklilikleri*. Ankara.
- TÜBA, Türkiye Bilimler Akademisi (2023). *Sosyal Bilimler Terimleri Sözlüğü içinde*. Arşiv. Erişim adresi: <http://www.tubaterim.gov.tr/>
- Türk Medeni Kanunu. (2001, 22 Kasım). Resmî Gazete (Sayı: 24607). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Us. A. (1943, 18 Mart). Saraçoğlu hükümetinin programı. *Vakit*, s. 1.
- Uylukçu, S. ve Yılmaz Şentürk, E. (2023). Arşiv malzemesinin bozulmasına neden olan etkenler ve koruma yöntemleri. *Arşiv Dünyası*, 10 (1), 24-43. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ad/article/1275907>
- VRA Core (2024). Erişim adresi: <https://www.loc.gov/standards/vracore/>
- Walne, P. (1988). *Dictionary of Archival Terminology: English and French. With equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish*. Berlin, Boston: K. G. Saur. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1515/9783110977691>
- Yıldırım, S. (Yay. Haz.). (2006). *Tasnif işlemleri rehberi*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Yıldız, A. (2019). Toplumsal bellekten bireysel belleğe: iki örnek olay bağlamında Altan Öymen'in anılarında “Öfkeli Yıllar”. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 89-109.

EKLER

Ana.Üni.: 08.02.2021-21042

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı

Sayı :E-49112918-806.02.02-21042
Konu :Azra ERHAT Arşivinin Kullanımı

Sayın Öğr. Gör. Canan YILMAZ

Doktora tez çalışmasında kütüphane koleksiyonumuzda bulunan Azra ERHAT arşivinin kullanımına ilişkin talebiniz uygun görülmüştür.
Bilgilerinize rica ederim.

Güven TUNÇEL
Daire Başkanı

Ek:Dilekçe

EK 1: Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi Azra Erhat Arşivi kullanımı izin belgesi

ÖZET

Şahıs arşivleri arşiv sahibinin yaşamına dair ipuçları barındıran birincil kaynaklardan oluşmaktadır. Bu arşivler sayesinde arşiv sahibinin hayata bakış açısı, çalışma tekniği, entelektüel çevresi, eğitim hayatı ve profesyonel yaşamı hakkında birtakım bilgiler elde etmek mümkündür. Arşivlerde yer alan materyaller, bireylerin toplumsal olaylara verdikleri tepkileri ve dönemin koşullarının günlük hayat içinde nasıl deneyimlendiğini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda seçimler, ihtilaller, savaşlar, doğal afetler ile teknolojik ve kültürel değişimlerin toplumda nasıl karşılık bulduğunu değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bu yönüyle şahıs arşivleri, bireysel yaşam öykülerinin ötesine geçerek arşivin oluştuğu ve geliştiği döneme ilişkin sosyal, kültürel ve ekonomik yapının anlaşılmasına katkı sağlayan önemli bilgi kaynakları hâline gelmektedir.

Bu çalışma, şahıs arşivlerini yalnızca korunması gereken belge toplulukları olarak değil, bireysel hafızadan toplumsal ve kültürel hafızaya uzanan dinamik ve çok katmanlı yapılar olarak ele almaktadır. Bu çerçevede, bireylerin arşiv oluşturma motivasyonları ile bu süreci biçimlendiren kişisel, toplumsal ve tarihsel etkenler incelenmiştir. Bunun yanı sıra şahıs arşivlerinin toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlam içerisindeki işlevleri değerlendirilerek, bu arşivlerin kültürel mirasın aktarımındaki rolü ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında ayrıca şahıs arşivlerinin oluşum bağlamını ve içerik yapısını görünür kılmayı amaçlayan kavramsal ve yöntemsel bir arşivleme modeli önerilmektedir. Önerilen model, şahıs arşivlerinin düzenlenmesi ve tanımlanması sürecinde bireysel bağlamın korunmasını, arşivin oluşum / gelişim sürecinin izlenebilir kılınmasını ve arşiv içeriğinin araştırmacılar tarafından daha bütüncül, erişilebilir ve anlamlı biçimde değerlendirilebilmesini hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: şahıs arşivleri, kişi arşivleri, özel arşivler, özel arşivlerin denetimi, arşivsel tanımlama

SUMMARY

Personal archives consist of primary sources that contain clues about the life of the archive owner. Through these archives, it is possible to obtain information about the creator's worldview, working methods, intellectual environment, educational background, and professional life. The materials contained within such archives also reveal how individuals responded to social events and how the conditions of a given period were experienced in everyday life. In this context, they offer an opportunity to examine how elections, revolutions, wars, natural disasters, and technological and cultural changes were perceived and responded to within society. In this respect, personal archives go beyond individual life stories and become significant sources of information that contribute to an understanding of the social, cultural, and economic structures of the period in which the archive was formed and developed.

This study approaches personal archives not merely as collections of documents requiring preservation, but as dynamic and multi-layered structures extending from individual memory to social and cultural memory. Within this framework, the motivations behind individuals' archive-creating practices and the personal, social, and historical factors shaping these processes are examined. In addition, the functions of personal archives within social, cultural, and historical contexts are assessed, and their role in the transmission of cultural heritage is articulated. The study also proposes a conceptual and methodological archival arrangement model aimed at making the formation context and content structure of personal archives more visible. The proposed model seeks to preserve individual context during the arrangement and description of personal archives, ensure the traceability of their formation and development, and enable researchers to evaluate archival content in a more holistic, accessible, and meaningful manner.

Keywords: personal archives, personal papers, private archives, organization of personal archives, archival description